

36 PREDIKANTEN EN VOORGANGERS

VAN

KRUISGEMEENTEN

EN

VRIJE GEREFORMEERDE GEMEENTEN

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2015**

INHOUD

BROEK, Johan Willem van den (1820-1880)
DENSEL, Cornelis (1872-1933)
DIEREN, Gerard Maarten van (1918-1988)
EDELMAN, Gerrit Jan (1908-1990)
EICHHORN, Willem (1828-1872)
ENGELBERTS, Nicolaas Jacobus (1831-1918)
GOLVERDINGE, Jan van (1813-1888)
GRUITER, Cornelis van de (1883-1970)
HENNEPHOF, Berend (1896-1970)
HOOG, Joan van 't (1876-1949)
JUCH, Jacob (1819-1883)
KEESMAAT, Leendert Marinus (1918-1975)
KLINKERT, Derk (1818-1898)
LEEUWEN, Wilhelmus Hein van (1807-1882)
LEEUWEN, Jacob van (1845-1913)
LEEUWEN, Dirk van (1889-1952)
LIEBURG, Adrianus Anthonie van (1850-1930)
NOORT, Johannes van (1798-1859)
OZINGA DZN., Murk (1838-1924)
PASSCHIER, Jan (1834-1901)
PLASCHER, Geert (1841-1924)
PLUG, Johannis (1824-1869)
SIEMENSE, Pieter (1817-1897)
SMALEN, Daniël Boeser van (1830-1922)
SPIJKHOVEN, Anthonie (1864-1938)
VEGT, Hendrik Marinus van der (1831-1915)
VELDE, Leendert van der (1828-1921)
VERLINDE, Philippus (1883-1961)
VERLOOP, Arie Pieter (1909-1991)
VIJVERBERG, Johannes (1875-1958)
VISSER MZN., Hermanns (1 9 1 1 - 1970)
VLIET, Joost van (1861-1928)
WOLBERS, Gerrit Jan (1866-1922)
WUST, Willem Coenraad (1807-1886)
ZON, Arie van (1877-1956)
ZWOFERINK, Gerrit Jan (1909-1964)

Overgenomen uit: Predikanten en oefenaars.
Woordenboek van de kleine kerkgeschiedenis.
Uitgave Den HERTOG, HOUTEN
Aanbevolen literatuur en uitgever!

BROEK, Johan Willem van den (1820-1880)

Johan Willem van den Broek werd op 9 november 1820 in de Kreupelstraat in Schiedam geboren. Zijn vader was Leendert van den Broek, een 23-jarige bouwmaneknecht, die aan de ambtenaar van de burgerlijke stand verklaarde niet te kunnen schrijven, zijn moeder de 21-jarige Elisabeth Henriëtta Vijgeboom, een dochter van de bekende oefenaar Johan Willem Vijgeboom.

Het gezin Van den Broek was aangesloten bij de Nederlandse Hervormde Kerk, echter na de Afscheiding besloten ook de ouders zich van deze kerk los te maken en over te gaan tot de afgescheidenen. In 1836 werd dit de hervormde kerkenraad meegedeeld.

Op 22 mei 1837 vertrok het gezin naar Axel, waar eerder grootvader Johan Willem Vijgeboom geoeft had. Aansluiting werd gezocht bij de afgescheiden gemeente in die plaats; in januari 1840 tekende Johan Willem, evenals zijn moeder, een verzoekschrift van de afgescheiden gemeente van Axel-Terneuzen.

In 1846 werd Johan Willem volgens zijn eigen woorden 'midden in de zonden bewegende, door God krachtadig staande gehouden en in het hart gegrepen.' Van het gebeurde heeft hij mededeling gedaan in het na zijn overlijden uitgegeven *Afgeluisterd gesprek*.

Rond 1860 werd Van den Broek steeds meer de leidinggevende figuur in een gezelschap dat samenkwam in de Tolhuisstraat in Rotterdam-Katendrecht. Op 2 oktober 1861 maakte dit gezelschap zich bekend als 'De Vereeniging tot Verbreiding der Waarheid'. President werd Van den Broek; onder de andere bestuursleden waren de latere predikanten J. Schotel en P.M. van Loon. Vooral Van den Broek en Van Loon gingen er voor als oefenaar, soms bijgestaan door E. Fransen.

Het doel van De Vereeniging was 'de Waarheid te verbreiden en voor te staan, door de Waarheid te belijden en te beleven.' Gemakkelijk had het gezelschap het niet; vooral Van den Broek moest het nogal eens ontgelden. Vele jaren later herinnerde een van de gezelschapsleden zich nog het volgende: 'Niet 't minst had onze voorganger Van den Broek te verdragen. Die liep (...) niet een wagen met manufacturen langs de huizen. Hij was dus een bekende.

Bij degenen, die puur Hervormd waren, werd hij steeds van de deur gestuurd, maar ook de gematigden haatten hem als scheurmaker. Ik herinner me nog levendig, dat ik als jongen voor mijn vader belasting moest gaan betalen. Daar ik toch naar het belastingkantoor moest, kon ik vanzelf zonder enig bezwaar ook de belastingpenningen van onzen voorganger Van den Broek meenemen.

Toen de belastingschulden voldaan waren en ik de papieren weer in handen kreeg, stond aan den voet van het papier van Van den Broek met kleine venijnige lettertjes geschreven: "Hij marskraamt en preekt ook!" En als ik u nu vertel dat de belastingambtenaar tot de verdraagzame lieden behoorde (...) kunt u wel begrijpen, met welk een bitterheid anderen waren beziel. Van den Broek was nu eenmaal de gebeten man. Misschien wel, omdat hij inderdaad een flinke kerel was, met een helder hoofd, - een man, die van aanpakken hield en veel las. De vijandschap ging zelfs zoover, dat men allerlei gedichten op hem maakte, die soms van den weg konden worden opgeraapt. Ik heb ook wel eens zo' n gedicht gevonden, waar dit refrein in voorkwam:

*"Van den Broek, die schuine schavuit,
De schelmstreken kijken zijn oogen uit".'*

Vaak probeerden buurtbewoners de diensten te verstoren, die, toen de locatie in de

Tolhuisstraat te klein geworden was, in een schuur in de Gouwstraat in Charlois gehouden werden en nog later in een kerk aan de Katendrechtse Lagedijk. Dit onroerend goed was door De Vereeniging op naam van de president Van den Broek gezet.

In juli 1866 verliet Van den Broek de vereniging: hij voelde zich geroepen 'om in uitgebreider Kring werkzaam te worden in des Heeren Koninkrijk'.

Enig theologisch onderwijs ging hij bij ds. D. Klinkert volgen. Met zijn vrouw Hendrika Sand dreef hij in die tijd een winkel in kruidenierswaren in de Hoogstraat te Schiedam.

In de Kruisgemeente te Goes sloeg zijn prediking aan, zodanig dat hem op 29 januari 1867 een beroep in deze gemeente werd toegezegd. Omdat de classis het met deze gang van zaken niet eens was, werd er op 14 mei 1867 een drielal gesteld, waaruit Van den Broek werd beroepen. Zijn traktement zou achthonderd gulden bedragen en hij moest in het oude ambtsgewaad, bestaande uit de kniebroek, de steek, de bef en de mantel, gekleed gaan. Van den Broek nam het beroep aan en deed intrede op 21 juli 1867, na door ds. C. Kloppenburg bevestigd te zijn. Hij ging wonen in het pand in de Magdalenastraat 21. Hierin werden ook de kerkdiensten gehouden.

Eind november 1868 werd hij beroepen door de Kruisgemeente te Enkhuizen en op 14 december vertrok hij naar deze stad. Kort daarna werd hem door zijn oude gemeente verweten dat hij de diaconiegelden en de gelden voor de kerk niet gescheiden had gehouden. Op advies van ds. Van den Broek was het 'armengeld' wel eens gebruikt voor de kerk.

Hij verdedigde zich door erop te wijzen dat dit ook al het geval was geweest voor zijn verblijf in Goes.

Tijdens zijn ambtsperiode in Enkhuizen vond de vereniging plaats van de Christelijke Afscheiden Gereformeerde Kerk en de Gereformeerde Kerk onder het Kruis, waartoe ds. Van den Broek en zijn gemeente behoorden. Van den Broek en de zijnen gingen met deze vereniging niet mee. In een grimmig gesteld pamfletje onder de titel Een woord van de gemeente des Heeren te Enkhuizen tegen de ontlijving der (Oud) Gereformeerde Kerk, nedergelegd op haar graf deelde de schrijver mee dat het was omdat er te veel Pelagiaansch gezinde leeraren' onder de afgescheidenen waren en 'om dat er velen onder hen zijn, die, het werkverbond loochenende, de diepte van 's menschen val miskennen; die terwijl zij de eene hand aan de Algemeene Verzoening reiken, met de andere op de inscriptie van Mozes wijzen: "Doe dat en gij zult leven".'

De kerkelijke vereniging was verder 'ontijdig, oneerlijk en gevaarlijk', ook 'Godonteerend', dit omdat 'dergelijke handelingen veel meer op jezuiten streeken gelijken dan op eerlijke daden eener Gereformeerde Synode'. De vereniging was 'kerkverwoestend', omdat men uiteindelijk niet meer aan 'de Pelagiaansch-Methodistisch-Christelijk-Gereformeerde Kerk' zou kunnen merken dat ook de 'Oud-Gereformeerde Kerk' (de Kruisgemeenten) in haar waren opgegaan. Ten slotte beschouwde de gemeente Enkhuizen haar als 'zielverderfelijk', omdat de Kruisgezinden zelf 'Pelagianen' zouden worden 'en zich vereenigen, om de waarheid te bestrijden, en zielen ten verderve te sleepen. Of zij zullen uitdroogen, gelijk de bladeren in het afgaan van den herfst, en staan op den preekstoel als automaten, zonder geur of smaak; terwijl Gods kinderen onder hunne dorre, geestelooze bediening zullen zuchten, en eindelijk van hen vlieden, of met hen uitdroogen, als zij den moed niet hebben om hen te verlaten.'

De gemeenten van Lisse en Tricht sloten zich bij ds. Van den Broek aan. Ook de Ledeboerianen onder ds. P van Dijke zagen wel wat in een samengaan met de

predikant van Enkhuizen en nodigden hem uit om op de algemene vergadering van 11 mei 1870 te Middelburg te verschijnen. In tegenstelling tot zijn collega P. Los bleef ds. Van den Broek echter op zichzelf staan. Hij wilde zich niet opnieuw laten bevestigen door ds. P. van Dijke, omdat hij volgens de dijkianen niet in de 'apostolische linie' zou staan en verder vond hij het bij de Ledeboerianen verplichte gebruik van de psalmberijming van Datheen niet nodig.

Over de laatste jaren van ds. Johan Willem van den Broek is weinig bekend, omdat er geen notulen uit deze tijd zijn bewaard gebleven. Hij overleed in Enkhuizen op 27 maart 1880, 's avonds om tien uur, in zijn huis aan de Breedstraat. Eerder was hij al weduwnaar geworden na het sterven van Elizabeth van Helden, met wie hij na het overlijden van zijn eerste vrouw getrouwd was.

Op 18 oktober 1880 werd in 'het nieuwe verkooplokaal van H.G. Bom' zijn omvangrijke bibliotheek geveild.

Geschriften

Een woord van de gemeente des Heeren te Enkhuizen tegen de ontlijving der (Oud) Gereformeerde Kerk, nedergelegd op haar graf opgedragen aan de synodale commissie van wijlen de (Oud) Gereformeerde Kerk in Nederland, Enkhuizen 1869.

Afgeluisterd gesprek welk plaats had tusschen een vrouw en een predikant leidende ten slotte tot eene mededeeling van des leeraars levenservaring welk Zijn Eerwaarde in de bediening Gods tot zijn hart was uitgebracht en verheerlijkt, in: J. van Leeuwen Pzn., Zestal leerredenen ... Met sprokkelingen, z.p., 1908. (Hierin ook het eerste geschrift van Van den Broek en een Brief van een dienstknecht des Heeren aan een Ambtsbroeder welke afgaat in het dienstbaar Jerusalem, ten koste van zijn vruchtbaar zieleleven en tot smart des schrijvers uitgegeven).

Het Afgeluisterd gesprek werd apart uitgegeven onder de titel Afgeluisterd gesprek met des Leeraars bekeering, Dordrecht 1949.

Literatuur

Anoniem, 'V66r de Gereformeerde Kerk van Katendrecht tot openbaring kwam'. In: Jaarboekje Gereformeerde Kerk van Katendrecht (Rotterdam) van 1925.

C.J. Segers, Honderd jaar Gereformeerde Gemeente Lisse 1865-1965, Lisse (1965), blz. 29, 30.

W.H. van Zuylen, Het werk Uwer handen. Geschiedenis van de Gereformeerde Kerk Rotterdam-Zuid (Katendrecht), Katendrecht 1966.

H.A. Hofman, Ledeboerianen en Kruisgezinden. Een kerkhistorische studie over het ontstaan van de Gereformeerde Gemeenten (1834-1927). Tweede druk, Utrecht 1977.

A.J. Barth, 'De Gereformeerde Gemeente onder het kruis te Goes 1866-1869'. In: Historisch Jaarboek voor Zuid- en Noord-Beveland, no. 6, 1980, blz. 39-51.

Notulen van de algemene kerkelijke vergaderingen van de Gereformeerde Kerk onder het kruis (1844-1869), Utrecht 1982, reg.

C. de Jongste, Klacht en jubel (...), Zwijndrecht 1983, reg.

F.L. Bos, Kruisdominees. Verhalen uit afgescheiden kringen. Tweede druk, Kampen z.j. J.M. Vermeulen, Toen hij 't ambt ontvangen zou. Leven en werk van Ds. P. van Dijke (1812-1883), Zwijndrecht 1984, reg.

J. de Haas, Gedenkt uw voorgangers, deel 1, Haarlem 1984.

G.H. Kersten, Bedroefden om der bijeenkomst wil, Utrecht 1985, reg.

C. Smits, De Afscheiding van 1834. Deel VII. Classis Rotterdam en Leiden, Dordrecht 1986, reg.

J. Wesseling, De Afscheiding van 1834 in Zeeland, deel 1, Barneveld 1987. Handelingen van de synoden der Christelijke Gereformeerde Kerk in Nederland 1872-

1892, Kampen 1988, reg.

H. Florijn, De Ledeboerianen. Een onderzoek naar de plaats, invloed en denkbeelden van hun voorgangers tot 1907, Houten 1991, reg.

C. Dekker, Gereformeerd en evangelisch. Ontstaan en' geschiedenis van de Buddinggemeente te Goes en haar plaats in het Nederlandse Protestantisme in de periode 1839-1881, Kampen 1992, reg.

A.H.A. Thijsen, Gij hebt veel goeds gedaan. Uit de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente van Tricht-Geldermalsen 1845-1995, Tricht-Geldermalsen 1996, reg.

H. Florijn

DIEREN, Gerard Maarten van (1918-1988)

Gerard Maarten van Dieren werd op 6 november 1918 te Tienhoven in Zuid-Holland geboren als zoon van Andries van Dieren en Maaïke van Bruchem. Hij studeerde theologie in Utrecht en deed in 1943 zijn kandidaatsexamen. In hetzelfde jaar huwde hij op 26 augustus te Ameide met Frederika Diepenhorst. Op 12 september daaropvolgend werd hij bevestigd als hervormd predikant te Hei- en Boecop. Deze gemeente verwisselde hij in 1946 voor die van Ede.

In 1958 kwam hij in conflict met de kerkelijke besturen. In dat jaar besloot de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk de vrouw in het ambt toe te laten. Ds. Van Dieren verzocht daarop aan de kerkenraad van Ede om de gehoorzaamheid aan de Synode op te zeggen. Mede omdat er van de Gereformeerde Bond een gezamenlijk protest zou uitgaan, kon en wilde de Edese kerkenraad dit voorstel niet ondersteunen.

Ds. Van Dieren besloot daarop uit protest de beide sacramenten niet meer te bedienen. Wel hield hij nog doopzitting en sprak hij de doopouders vermanend toe, maar de doopsbediening liet hij over aan zijn plaatselijke collega's. Gedurende vijf jaar droeg en verdroeg de Edese, kerkenraad ds. Van Dieren in zijn opvattingen en poogde hij door tal van samensprekingen hem te doen terugkeren van de ingeslagen weg. Nadat ds. Van Dieren de zaak zelf aanhangig had gemaakt bij de commissie Opzicht en Tucht van de P.K.V. van Gelderland werd hij met ingang van 1 april 1964 voor een periode van vijf maanden geschorst als hervormd predikant. Toen ds. Van Dieren gedurende deze schorsing eigen diensten in een garage aan de Waterlooweg te Ede ging beleggen en in deze diensten ook het sacrament van de Heilige Doop bediende, werd hij per 1 juli 1964 uit zijn ambt ontzet. Een en ander werd namelijk beschouwd als een zich onttrekken aan de kerkelijke gemeenschap. Een niet onaanzienlijk deel van de hervormde gemeente van Ede volgde ds. Van Dieren en sloot zich aan bij de door hem gevormde 'Stichting Nederlands Hervormde Evangelisatie'.

De door deze stichting belegde diensten werden ook bijgewoond door verschillende volgelingen van de in 1956 overleden voormalig hervormde predikant J.P. Paauwe. Zij merkten bij ds. Van Dieren een nauwe theologische verwantschap aan hun leermeester Paauwe op met betrekking tot het leerstuk van de rechtvaardigmaking. Op uitnodiging van de Paauweanen ging ds. Van Dieren ook in Den Haag en Scheveningen voor. Sommige Paauweanen vestigden zich zelfs in Ede en omgeving. Nadat ds. Van Dieren in de loop van het jaar 1988 enkele maanden ziek was geweest, overleed hij op 2 november 1988.

Daar initiatieven om 'zijn gemeente' bij elkaar te houden achterwege bleven, loste de groep zich snel op. De leden sloten zich aan bij een van de gereformeerde denominaties die Ede rijk was of lazen thuis een preek. Het kerkgebouw kreeg zijn oorspronkelijke functie van garage weer terug.

Geschriften

Voorrede in: J. Owen, Verklaring van de 130e Psalm, Dordrecht 1967.

Literatuur

H.M. Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 4e jrg. no. 4, 1968.

J.H. van de Bank, Kudde in veelvoud, Ede 1986.

E.G. Hoekstra en M.H. Ipenburg, Wegwijs in gelovig Nederland, Kampen 1987, blz. 77-79.

L.F. Dros en N.J.P. Sjoer, Als een eenzame mus op het dak, Kampen 1994.

H. Hille

EDELMAN, Gerrit Jan (1908-1990)

Gerrit Jan Edelman zag op 4 juni 1908 het levenslicht te Reeuwijk. Zijn ouders waren Janus Edelman en Gerrigje Kraan. Op 30 november 1933 trouwde hij met Trijntje van Egmond, geboren op 30 oktober 1911 te Zwammerdam. Het huwelijk werd gezegend met tien kinderen.

Na de lagere school gevolgd te hebben, werd Gerrit Jan boomkweker in het bedrijf van zijn vader. Na enige tijd werd hij vertegenwoordiger. Dit beroep vereiste dat hij goed thuis was in de Engelse taal. Om zich deze taal goed eigen te maken, verbleef hij veel in Engeland.

In de jaren dertig kwam Gerrit Jan tot bekering. Al spoedig daarna begon hij, op verzoek van de hervormde Reeuwijkse predikant W. Vroegindeweyj, de studie voor godsdienstonderwijzer in de Nederlandse Hervormde Kerk. Toen brak de Tweede Wereldoorlog uit. Tijdens de mobilisatie was hij gelegerd in Den Dolder. Zijn opleiding voor godsdienstonderwijzer moest hij tijdelijk afbreken. Nadat hij met zijn gezin verhuisd was naar Soestdijk, kon de studie opnieuw worden begonnen. Edelman slaagde voor de akte. Hij sprak tijdens de oorlogsjaren in diverse evangelisaties in grote delen van het land. Aanvankelijk kon hij die nog per trein bezoeken, later moest dat met de fiets, dikwijls onder gevaarlijke omstandigheden. In 1945 bedankte hij voor een beroep uit Stolwijk.

In 1949 verbond Edelman zich aan de Nederduits Hervormde Vereniging 'Calvijn' te Dordrecht. Deze, in 1903 opgerichte vereniging belegde godsdienstoefeningen voor bezwaarden in de Nederlandse Hervormde Kerk. Personen als ds. J. Keller en oefenaar W. van Leeuwen waren aan deze vereniging verbonden geweest als voorganger.

Van 1927-1949 was de gemeente vacant. Predikanten uit de Hervormde Kerk en (vrije) Oud Gereformeerde Gemeenten gingen toen voor tijdens de erediensten. Tot het aannemen van de nieuwe kerkorde van de Hervormde Kerk (1951) werden kinderen ten doop gehouden in de Nederlandse Hervormde Kerk. Daar had dan ook de sacramentsbed lening plaats. Toen na verloop van tijd bij de vereniging opnieuw de begeerte ontstond naar de bediening van de sacramenten van de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal, kreeg Edelman de bevoegdheid om beide sacramenten te bedienen. In een geschrift legde hij hiervan verantwoording af. De tekst hiervan werd later opgenomen in het vuur, maar niet verteerd.

Edelman is veertig jaar voorganger geweest in Dordrecht. Ook redigeerde hij gedurende deze tijd het maandblad *Calvijn*. Op 4 januari 1990 is hij te Dordrecht overleden. Hij werd begraven op de begraafplaats Essenhof in Dordrecht.

Geschriften

De wapenrusting Gods. Verhandeling van de brief van de Apostel Paulus aan de gemeente des Heeren te Efeze, Middelharnis z.j.

Vrijmoedig kritisch commentaar op het geschrift 'Licht over uw pad' van de hand van ds. J. v. Sliedregt, z.p. z.j.

De geopende deur. Een bijdrage tot onderwijzing in de kennis des verbonds, bijzonder het inzien en ingaan, en de voornaamste dwalingen betreffende deze zaken, Dordrecht z.j.

Literatuur

H.M. Stoppelenburg, 'Uit de kerkhistorie van Dordrecht'. In: Kerkhistorische Kroniek, 6e jg., no. 1, 1969.

N. van der Want, *In het vuur, maar niet verteerd. De geschiedenis van de Nederduits Hervormde Vereniging 'Calvijn' te Dordrecht* (tweede herziene en vermeerderde druk), Dordrecht 1978.

H. Hille en J.M. Vermeulen, *In de schaduw van het kerkelijk leven. De geschiedenis van de kleinste kerkverbanden binnen de gereformeerde gezindte in de twintigste eeuw*, Kampen 1995.

P. van de Breevaart

EICHHORN, Willem (1828-1872)

Willem Eichhorn werd op 7 juni 1828 in Amsterdam geboren; hij was van Duitse afkomst. Ouder geworden verdiende hij de kost als kleermaker.

Op 22 en 23 april 1854 legde hij evenals J. Passchier, H. van den Oever en J. Holster met goed gevolg examen af, waarna hem een akte van toelating werd gegeven. Eichhorn was beroepen te Huizen en werd daar vervolgens als predikant bevestigd.

De Kruisgemeente te Huizen was niet groot en kwam bijeen in het huis van ouderling Dirk Lustig, een visverkoper. Ds. Eichhorn preekte ook in andere gemeenten, onder andere in Zutphen, waar hij van 1 februari tot 11 februari 1855 verbleef. Op 21 februari kreeg hij vandaar een beroep dat hij op 14 maart aannam. Op woensdag 11 april werd hij bevestigd door ds. D. Klinkert, vier dagen later deed hij zijn intrede. Zijn spoedige vertrek was tot groot ongenoegen van ouderling Lustig, die vervolgens met het oprakelen van een gerucht over Eichhorns levenswandel de predikant probeerde te treffen. Het schot trof doel, mede omdat ds. Eichhorn zo onverstandig was om aan ds. C. Kloppen- burg een brief te schrijven met het verzoek om de zaak zoveel mogelijk te bedekken. Dat gebeurde niet en de algemene vergadering die vanaf 7 augustus 1855 in Rotterdam bijeen kwam, kreeg het er moeilijk mee en raadde Eichhorn aan om naar de rechter te stappen. Verder mocht hij wel blijven preken, maar werd het hem verboden om de sacramenten te bedienen; een vonnis dat echter werd omgezet in een volledige schorsing nadat een beschuldiger zijn verhaal op de vergadering had verteld. In een brief werd de kerkenraad van de gemeente te Zutphen meegedeeld dat de afgevaardigden "volgens Gods Woord, en onze Dordsche kerk- ordening en volgens onze geweten verschuldigd waren, uwen Leeraar W. Eighorn te moeten schorsen (...) omtrent grove zonden door Zijn Eerw. bedreven".

Ds. Eichhorn en de gemeente te Zutphen legden zich hier niet bij neer: een rechter werd geraadpleegd, maar deze verklaarde de zaak niet in behandeling te kunnen nemen. Verder bleef Eichhorn preken, al bediende hij de sacramenten niet. Nadat over dit laatste op de algemene vergadering van 29 en 30 juli 1856 te Zwartsluis schuldbelijdenis was gedaan, besloot men de toevlucht te nemen tot een zuiveringseed.

Nadat hij een uur bedenktijd had gekregen, ging ds. C. van den Oever voor in een gebed of Eichhorn voor een valse eed bewaard mocht blijven. Deze legde de eed af, waarna - aldus de notulen - de kerk verplicht was "hem weder te erkennen als Leraar in haar midden".

Ds. N. Wedemeijer zou de gang van zaken in Zutphen bekendmaken.

Hoewel afgevaardigden van de gemeente te Gouda er nog een paar keer - tevergeefs - op terug kwamen, was voor de overigen de kwestie van de baan; blijkbaar was het voor hen niet al te moeilijk om in Eichhorns onschuld te geloven.

In Zutphen zelf ontbrak het zeker niet aan vertrouwen in de predikant. Hij was daar met zijn moeder Anna Helena Eichhorn-Jansen (geboren in 1795) op 30 maart 1855 ingeschreven met als adres Buiten de Marschpoort 66. Nog geen jaar later werd voor f 4375,- een groot gebouw in de Kromsteeg gekocht dat dienst kon doen als nieuwe kerk. Eichhorn, die in 1856 in het huwelijk trad met de in 1830 in 's-Gravenmoer geboren Hendrika Mouthaan, ging daar vlakbij wonen op nummer 61.

Op 11 november 1860 preekte ds. Eichhorn afscheid van Zutphen in verband met zijn vertrek naar Tricht. Hier werd hij een week later bevestigd. Daarna stond hij van 1864 tot 1870 in Haarlem. Tijdens zijn ambtsbediening daar institueerde hij gemeenten te Kruisdorp (later Hoofddorp genoemd) en Hillegom. Ook verenigde hij en de gemeente zich in 1869 met de Christelijk Afscheidene Gereformeerde Kerk. De nieuwe naam

werd Christelijke Gereformeerde Kerk.

Op 13 februari 1870 deed ds. Eichhorn intrede als predikant van de gemeente Katendrecht met een preek over Eféze 6:19 en 20. Er waren wat problemen voor hem omdat vanwege de strenge winter zijn huisraad nog niet in Katendrecht was afgeleverd. Later nam hij zijn intrek, in de nieuwe pastorie aan de Dordtse Straatweg.

Ds. Eichhorn bleek ook in Katendrecht het huisbezoek niet te verwaarlozen. Met name in 1870, toen er een pokkenepidemie uitgebroken was, bezocht hij de gemeenteleden trouw; vele overledenen werden door hem begraven. Hij en zijn gezin werden niet aangetast. De plaag maakte veel indruk, want de kerk was in die tijd stampvol.

Ds. Eichhorn bleef tot 11 augustus 1872 in Katendrecht; op 18 augustus werd hij door ds. C. van Proosdij bevestigd te Dordrecht, waar hij de opvolger was van ds. A. Verheij. Hij deed intrede met Spreuken 11:30b.

Zijn ambtsbediening te Dordrecht heeft niet lang geduurd: ds. Eichhorn, die geen sterk gestel had - ook rond 1870 was hij al eens ernstig ziek - overleed er "na een ziekte van drie weken" op 28 november 1872, zijn vrouw met zes kinderen achterlatend.

Literatuur

"De geschiedenis van de Gereformeerde Kerk te Katendrecht", in: Jaarboekje Gereformeerde Kerk van Katendrecht (Rotterdam) 1928.

J. van Raalte, Wat was De Gereformeerde Kerk in Nederland? De geschiedenis van de "Kruisgezinden", Goes 1954.

Het werk Uwer handen. Geschiedenis van de Gereformeerde Kerk Rotterdam-Zuid (Katendrecht) 1866 4 december 1966, z.p. z.j.

M. van Osnabrugge, Memorabilia 1840-1965.125 jaar geschiedenis der Gereformeerde Kerk van Zutphen, Zutphen z.j.

F.L. Bos, Kruisdominees. Verhalen uit afgescheiden kringen. Tweede druk Kampen z.j. C. Smits, De Afscheiding van 1834, tweede deel, Dordrecht 1974; zevende deel Dordrecht 1986; negende deel Dordrecht 1991.

Notulen van de algemene kerkelijke vergaderingen van de Gereformeerde Kerk onder liet kruis (1844-1869), Utrecht 1982.

H. Florijn

ENGELBERTS, Nicolaas Jacobus (1831-1918)

Nicolaas Jacobus Engelberts werd op 20 december 1831 te Vlissingen geboren. Toen hij elf jaar oud was, overleed zijn vader. Na zijn schooljaren werd hij bij een smid in de leer gedaan. Op zestienjarige leeftijd kwam hij tot bekering. Het werd nu zijn begeerte om predikant te worden. Door zelfstudie probeerde hij zich zoveel mogelijk eigen te maken. Dat moest 's avonds en 's nachts gebeuren; overdag nam zijn werk hem volledig in beslag. Van zijn huisgenoten kreeg hij daarbij geen medewerking, integendeel. Gedurende tien jaar studeerde hij ijverig verder, de laatste jaren onder leiding van ds. J. Holster, die van 1854 tot 1858 de Kruisgemeente te Vlissingen diende. Toen ds. Holster in 1858 naar Dinteloord vertrok, verhuisde Engelberts met hem mee. Op de Algemene Vergadering van de Kruisgemeenten van 24 mei 1860 werd hij toegelaten tot het predikambt. Op 5 augustus 1860 verbond hij zich aan de Kruisgemeente te Bierum. Tijdens zijn verblijf aldaar gaf hij theologisch onderwijs aan Fredrik Meijer, een lid van zijn gemeente.

Toen ds. Engelberts in 1863 een beroep van de Kruisgemeente in Zutphen aannam, verhuisde ook Meijer naar die plaats. In 1865 werd deze oefenaar van de Kruisgemeente te Tricht en van 1881 tot zijn overlijden in 1890 was hij predikant van de Vrije Gereformeerde Gemeente te Vlaardingen.

In Zutphen heeft ds. Engelberts een goede tijd gehad. Hij genoot het vertrouwen van de gemeente en heeft er met zegen gewerkt.

In het kerkverband nam hij een vooraanstaande plaats in. Van de Algemene Vergadering van de Kruisgemeenten van 1865 was hij preses. In 1869 verscheen van zijn hand *De Gereformeerde Kerk in Nederland*, haar recht verdedigd en haar standpunt geschetst. De inhoud van dit boek was met name gericht tegen de Afgescheidenen.

Echter, in datzelfde jaar vond de vereniging van de Kruisgemeenten en de Afgescheiden gemeenten plaats.

In 1870 vertrok ds. Engelberts naar 's-Gravenzande. Hier heeft hij zich het meest thuis gevoeld. In november 1873 werd hij predikant in Hazerswoude. Daar ging het niet. Spoedig kwamen er klachten over zijn prediking. Hij zou 'de waarheid te kort doen en het leven in den doofpot doen.'

Binnen een jaar vertrok hij reeds naar Waddinxveen. In 1879 werd hij predikant te Uithoorn en in 1884 leidde de weg naar Giessendam. In oktober 1895 werden er bij de classis klachten tegen ds. Engelberts ingediend. Het werd het begin van een langdurige en slepende zaak. De classis stelde een onderzoek in en concludeerde 'dat de kwestie een treurige achtergrond had. Ds. Engelberts en de kerkenraad-leden zijn elkander moede, men kan eenvoudig met elkander niet meer samenwerken.'

Na een reeks van onverkwikkelijke incidenten ging ds. Engelberts met emeritaat. Hij vestigde zich in Eefde, de geboorteplaats van Gardina Geertruida Bast, met wie hij op 2 juli 1862 in het huwelijk was getreden. Het echtpaar kreeg veertien kinderen. Acht kinderen overleden op jonge leeftijd.

Driemaal stonden ds. en mevrouw Engelberts aan het graf van kinderen die op volwassen leeftijd overleden.

Na zijn emeritaat heeft ds. Engelberts nog jarenlang gepreekt; hij preekte zelfs nog toen hij 85 jaar oud was.

Na een ernstige ziekte overleed hij op 7 juni 1918 te Eefde. De begrafenis vond plaats te Gorssel.

Geschriften

De apostolische handoplegging onderzocht, of zij al dan niet noodzakelijk is voor den Evangeliedienaar, Zutphen 1866.
De Gereformeerde Kerk in Nederland, haar recht verdedigd en haar standpunt toegelicht.

DENSEL, Cornelis (1872-1933)

Cornelis Densel werd op 26 februari 1872 in Leiden geboren. Zijn ouders waren Cornelis Densel, van beroep smid, en Elisabeth Vergunst. Op 11 juni 1890 trouwde hij te Leiden met de negentienjarige Geertruida Benjamina Witzand. Volgens de trouwakte oefende hij toen het beroep van kapper uit.

Kort na zijn huwelijk werd Densel krachtdadig tot God bekeerd. Lange tijd had hij daarna werkzaamheden met een roeping tot het predikambt. Hij probeerde daar onderuit te komen door naar Indië te willen vluchten. In Rotterdam - op zoek naar een schip - werd hij door de Heere staande gehouden. Hij meldde zich nu voor een onderzoek naar genadestaat en roeping bij de kerkenraad van de Vrije Gereformeerde Gemeente te Leiden. Dat onderzoek vond plaats op 13 juni 1895 en nam drie en een half uur in beslag, waarna nog een proefpreek werd verlangd. Hoewel die kort was, slechts tien minuten, bleek het voldoende te zijn: Densel werd toegelaten als oefenaar. Van ds. E.C. Gravemeijer te Utrecht ontving hij theologisch onderwijs.

In 1899 werd hij beroepen door een vrije gemeente te Lemmer. Op 16 februari van dat jaar deed hij intrede, na bevestigd te zijn door ds. P. van der Heijden, die in 1896 van Lemmer naar Enkhuizen was vertrokken.

Op 21 juli 1901 werd ds. Densel door ds. G. van Reenen bevestigd als predikant van de Vrije Gereformeerde Gemeente te Vlaardingen. Hij volgde daar ds. A. Verhey op, die op 1 augustus 1898 met emeritaat was gegaan.

Tijdens het verblijf van ds. Densel nam het ledental van de gemeente te Vlaardingen zeer toe. Een uitbreiding van het aantal zitplaatsen in het kerkgebouw, in 1902, bleek slechts een noodoplossing te zijn. In 1904 werd een nieuwe kerk gebouwd, die ruim 70 jaar dienst heeft gedaan. In 1976 werd voor de derde maal een kerkgebouw aan het Westnieuwland in gebruik genomen.

In september 1909 nam ds. Densel een beroep aan van de Nederlandse Gereformeerde Gemeente te Passaic (New Jersey), een voorstad van New York. Deze gemeente, die thans te Clifton samenkomt, werd voorheen bediend door o.a. ds. W.C. Wust.

Na op 28 november afscheid van Vlaardingen genomen te hebben, werd ds. Densel reeds op 15 december 1909 door ds. N.H. Beversluis van Paterson bevestigd. Zijn plaats in Vlaardingen werd op 17 april 1910 ingenomen door ds. P. van der Heijden.

In november 1920 kreeg zijn ambtsbediening in de gemeente te Passaic een treurig einde. Het feit dat hij zowel de gemeente als zijn gezin verliet, was aanleiding hem af te zetten.

Na weer met zijn gezin verenigd te zijn stichtte hij een vrije gemeente. Zijn zoon Benjamin (geboren 10 juni 1907) leidde hij op tot het predikambt. Na het overlijden van ds. Densel, op 2 augustus 1933, werd hij door zijn zoon opgevolgd.

In 1964 vertrok ds. B. Densel naar een vrije gemeente in Grand Rapids.

Geschriften

Droppelen uit de Levensbron, Zestal leerredenen, Vlaardingen 1909. Afscheidsrede..., Vlaardingen 1909.

A. Bel

GOLVERDINGE, Jan van (1813-1888)

Jan van Golverdinge werd op 28 november 1813 in Amsterdam geboren. Hij kreeg dezelfde voornaam als zijn vader; zijn moeder was Arica Sophia Ilmers.

Zijn ouders waren in naam Gereformeerd, maar praktizeerden nauwelijks. Vader Van Golverdinge verdiende zijn brood als voorman- timmerman bij de stadsschouwburg in de hoofdstad. En in dat schouwburgleven zou Jan ook een plaats moeten krijgen, vond zijn vader. Een oudere zoon was al in opleiding voor acteur en ook Jan werd voorbestemd om op de planken carrière te maken.

Hij beschikte over een goed verstand. Hij las veel, was ijverig en leergierig bovendien. Op jonge leeftijd had hij zich al wat kennis van de Duitse en Franse taal eigen gemaakt en deze kennis zou hem op het toneel wel ten goede komen, zo oordeelde zijn vader.

Het liep echter anders. Jan kreeg de zo gevreesde pokziekte en hoewel hij daarvan herstelde, bleven de gevolgen altijd merkbaar door een vorm van heesheid. Ook was zijn gehoor daardoor aangetast. Dit sneed de weg naar een toneelcarrière radicaal af.

Hij koos voor een "aanverwante" broodwinning: als 15-jarige jongen trad hij in dienst bij boekhandel Cramer, die tekstboekjes voor de voorstellingen in de schouwburg leverde. Deze werden door Jan aan de toneelbezoekers verkocht.

Uit nieuwsgierigheid kwam hij eens in een kerkgebouw terecht. 't Bleek een roomse kerk te zijn, wat hem niet eens was opgevallen. Toen hij thuis vertelde hoe het er tijdens die dienst aan toegegaan was, bleek Van Golverdinge sr. daar toch niet mee ingenomen te zijn. "Maar jongen, wij zijn niet rooms, onze familie is protestants!"

Toch bleef de kerk aantrekkingskracht op hem uitoefenen. Korte tijd later liep hij langs een gebouw, van waaruit psalmgezing klonk. Hij ging naar binnen en werd door wat hij daar hoorde zodanig aangegrepen, dat hij geen rust meer kon vinden. Hij informeerde er de volgende dag naar wie die ernstige spreker was geweest, van wie hij zo ontstelde.

't Bleek mr. Isac da Costa te zijn, die een Bijbellezing had gehouden. Jan zocht hem op en vroeg hem, waar hij de rust kon terugvinden die hij de avond tevoren was kwijtgeraakt. Da Costa constateerde dat zijn jonge bezoeker nog nooit in de Bijbel had gelezen en gaf hem het advies, voortaan de Bijbellezingen op zondagavond bij te wonen. Dit advies werd opgevolgd en hij werd een trouw bezoeker van de samenkomsten. Het werd voor hem het middel tot bekering. Het wereldse leven van voorheen kon niet langer worden voortgezet.

Op aandrang van enkele vooraanstaande Réveilmannen begon hij op 3 november 1833 een christelijke boekhandel aan de Papestraat in Den Haag. Spoedig maakte hij naam als uitgever. Geschriften van afgescheidenen en Kruisgezinden verlieten zijn winkel. Zijn eerste uitgaafje was *De ontheiliging van het Huis Gods*, op den 16den en 17den October 1834 te 's-Gravenhage, geschreven door Abr. Capadose.

Op deze in 1834 verschenen eersteling volgde een rijke oogst. Werken van W.W. Smitt, Dirk van Dulst, H.P. Scholte en Da Costa kwamen evengoed in zijn fonds voor als uitgaven van Bunyan, Jac. Koelman, G.T. ("vader") Beugel en - later - Ledebouer. Toen klantenkring en daardoor omzet en voorraad stegen, werd een grotere winkel betrokken aan de Vlamingstraat.

Kerkelijk vond Van Golverdinge een thuis in de samenkomsten van de afgescheidenen. De gemeente begeerde hem tot ouderling, wat aanvankelijk door ds. H.J. Budding werd verhinderd op grond van de ongehuwde staat van Van Golverdinge. Budding beriep zich daarbij - ten onrechte - op 1 Timotheüs 3:2, waarin als vereisten voor een opziener onder andere wordt genoemd dat deze "ener vrouwe

man" dient te zijn. Naderhand werd hij toch in dit ambt bevestigd en van 1842 tot de komst van ds. H. Joffers in 1849 was hij als oefenaar aan deze gemeente verbonden. Ook elders in het land trad hij als oefenaar op.

In 1857 kwam het tot een breuk tussen hem en ds. Joffers. Ruim driehonderd gemeentelieden kozen partij voor Van Golverdinge, maar vrij spoedig viel deze groep uiteen in Kruisgezinden en Ledeboerianen. Van Golverdinge had onder predikanten van beide groeperingen zijn vrienden, maar sloot zich niet aan; na 1869 behoorde hij tot de Christelijke Gereformeerde Kerk, waarbinnen hij ook weer als oefenaar voorging. Hij was zeer bevriend met ds. L.G.C. Ledeboer. Toen deze op 13 juli 1841 Koning Willem II verzocht op audiëntie te mogen verschijnen, voegde Van Golverdinge daar een korte toelichting bij. De contacten bleven tot het levenseinde van ds. Ledeboer. Toen deze op 26 oktober 1863 werd begraven, voerde Van Golverdinge aan de groeve het woord. Op 1 januari 1864 verzocht hij per advertentie in contact te komen met personen die over brieven van de predikant van Benthuizen beschikten. Hij kreeg ze uit alle windstreken, gedateerd van 1838 tot 1863. Een selectie daaruit werd door hem uitgegeven.

Ook met andere predikanten ging hij veel om. Zo logeerde ds. P. van Dijke regelmatig bij hem en tijdens zijn diensttijd in Den Haag vond de latere ds. M. Ruben in huize Van Golverdinge een gastvrij onthaal. Ook mannen als I. da Costa en mr. A.M.C. van Hall behoorden tot zijn huisvrienden.

Op 10 september 1877 werd een Christelijke Afgescheiden Gemeente in Scheveningen geïnstitueerd. Van Golverdinge werd gevraagd om eens in de veertien dagen als oefenaar voor te gaan. Dat heeft hij gedaan tot de komst van ds. J. Schotel in 1880.

In de notulen van de kerkenraadsvergadering van 21 oktober 1879, die een geest van veel liefde voor Van Golverdinge en zijn zegenrijke arbeid ademen, staat dat men met grote voorzichtigheid en tederheid ten aanzien van Van Golverdinge heeft gesproken over het beroepen van een eigen herder en leraar. Reeds de dag daarna bracht de kerkenraad bij Van Golverdinge een bezoek om met veel tact over deze zaak te spreken en zijn gevoelens te peilen. De broeders gingen er met knikkende knieën heen, maar kwamen voldaan terug. Van Golverdinge bleek er zelf van overtuigd te zijn dat een eigen predikant noodzakelijk was. Hij wees de kerkenraad erop, dat zijn roeping slechts een tijdelijke was.

Op zondag 11 april 1880 ging Van Golverdinge voor het laatst in de eigen gemeente voor; de zondag daarna werd ds. J. Schotel als herder en leraar aldaar bevestigd.

Van Golverdinge werd door zijn gemeente getekend als "een man van getrouwheid, en godvrezende boven velen" (Nehémia 7:2).

De laatste preek hield hij in augustus 1888, als vervanger van ds. W. Doorn. Zijn tekst was Jesaja 65:8. Onverwacht kwam op 12 december 1888 zijn levenseinde, waarnaar hij zo sterk had verlangd.

Hij leefde zo dicht bij de Heere dat hij, toen hij in 1885 ernstig ziek was, niet wilde dat iemand hem beterschap wenste vanwege zijn verlangen om heen te mogen gaan.

Zijn schoonzoon, ds. G. de Braal uit Dinteloord, voerde met de predikanten J. Wisse, K. Kleinendorst en W. Doorn het woord op zijn begrafenis die op 17 december in Den Haag plaatsvond.

Zijn zoon Jan heeft de boekhandel nog geruime tijd voortgezet.

Van Golverdinge is driemaal getrouwd geweest. Zijn eerste vrouw was Johanna Beeuwkes, met wie hij bijna negen jaar lief en leed heeft gedeeld. Zijn tweede echtgenote, Anna Siesken Lippinghof, ging reeds in 1851 van hem heen, en Evertje

van Soest, zijn laatste vrouw, overleed op 10 maart 1880.

Geschriften

Gedachtenis. Twintigtal nagelaten toespraken naar aanleiding van verschillende teksten uit de H. Schrift (met een voorwoord en levensschets van den schrijver door G. de Braal), s-Gravenhage 1889.

J. Mastenbroek

GRUITER, Cornelis van de (1883-1970)

Cornelis van de Gruiter werd op 19 februari 1883 in Arnemuiden geboren. Hij was de zoon van Aart van de Gruiter en Maatje Siereveld. Het gezin was aangesloten bij de hervormde kerk in die plaats.

Op 15 oktober 1904 huwde Cornelis met Jozina van Belzen, geboren op 12 september 1884 te Arnemuiden. Van de Gruiter was werkzaam in een zeilmakerij in Vlissingen.

Na verloop van tijd voelde Van de Gruiter zich aangetrokken tot de Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. L. Boone. Van deze predikant had hij een preek beluisterd, waarvan hij diep onder de indruk was. Zoals hij later verklaarde in een toespraak bij de begrafenis van de predikant van St. Philipsland, was het hem geweest alsof ds. Boone alles van hem geweten had. Dat had Van de Gruiter hem toen ook verteld, waarop ds. Boone had geantwoord dat dit niet uit hem geweest was, maar "door de werking des Heiligen Geestes". Ds. Boone had hem tevens de raad gegeven om zich bij de dichtstbijzijnde Oud Gereformeerde Gemeente te voegen. Dat gebeurde en zo sloot Van de Gruiter zich aan bij de gemeente van Oostburg. In mei 1927 werd hij er gekozen tot ouderling. Een tijdlang kwam hij er van zaterdag tot maandag, later volgde een verhuizing.

Van de Gruiter achtte zich geroepen het Woord in de gemeenten te bedienen. Hij sprak zich daarover uit op een algemene vergadering. In de notulen van de vergadering van de Oud Gereformeerde Gemeente in Oostburg, gehouden op 29 december 1934, is het een en ander vastgelegd. Ouderling F. de Feijter deelde mee hoe "op de Groote Vergadering te Rotterdam, de aanwezigen hunne goedkeuring hebben gegeven dat Van de Gruiter een woord tot stichting gaat spreken, naardat Van de Gruiter aldaar een proefpredicatie heeft gedaan over 2 Timotheüs 2:19 't welke werd aangenomen, met 35 stemmen voor en 4 tegen." Tot het proefjaar om was, zou Van de Gruiter in Oostburg blijven; andere gemeenten mochten hem laten voorgaan. Blijkbaar voldeed Van de Gruiter wel in Oostburg, want toen het proefjaar om was, werd hij door de gemeente op 21 december 1935 beroepen als lerend ouderling. Hij nam dit beroep aan.

In 1937 verwisselde hij Oostburg voor Bruinisse, waarnaar hij een beroep gekregen had. Slechts korte tijd heeft hij daar gestaan; toen op 13 mei 1939 de gemeente van Oostburg hem opnieuw beriep, gaf hij daaraan gehoor. In september 1939 was hij weer terug in zijn oude gemeente.

Op de algemene vergadering van 1942 bracht oefenaar Van de Gruiter verslag uit van zijn roeping tot het predikambt. Hij werd daarop beroepbaar gesteld als predikant en op 5 december 1942 werd hij door zijn gemeente te Oostburg beroepen. Na het aangenomen te hebben, werd hij op 14 januari 1943 door ds. W.H. Blaak bevestigd als predikant. Van de Gruiter verbond zich tevens tot het dragen van het zogenaamde oude ambtsgewaad.

Toen ds. M.A. Mieras - ongeveer in dezelfde tijd als Van de Gruiter bevestigd - dit niet meer wilde doen, nam Van de Gruiter hem dat zeer kwalijk. Hij heeft het tot aan het einde van zijn leven volgehouden, en hij is tevens de laatste geweest die te zien was met kniebroek, steek en bef. In dit ambtsgewaad is ds. Van de Gruiter menigmaal door toeristen gefotografeerd. Omdat ds. Van de Gruiter vrouw gekleed was in de Zeeuwse dracht, dacht men mogelijk dat zijn kleding de dracht der mannen van die streek was.

Niet alleen vanwege de kwestie rond het ambtsgewaad groeide ds. Van de Gruiter van de Oud Gereformeerde Gemeenten vandaan, ook het ingaan van zijn kerkverband op de pogingen van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten om een vereniging aan te gaan, kon zijn goedkeuring niet wegdragen. Toen deze vereniging in 1948 toch

plaatsvond, was ds. Van de Gruiter van mening dat het kerkelijk standpunt van ds. L. Boone losgelaten was. Naast zijn gemeente te Oostburg volgden hem enkele andere Oud Gereformeerde Gemeenten, waaronder die van Achterberg, Elst en Waddinxveen. Deze gemeenten werden door Van de Gruiter bediend. In de erediensten werd de psalmberijming van Datheen gebruikt.

Geheel doorgesneden werd de band met de Oud Gereformeerde Gemeenten niet. Ds. Joh. van der Poel ging nog wel eens in die gemeenten voor. Ook anderszins bleven er contacten. Zo werd ds. Van de Gruiter in 1958 verzocht om een Woord vooraf te schrijven voor een boekje met de toespraken die gehouden waren bij de begrafenis van ds. W.H. Blaak. Hij stemde toe en haalde in het geschrevene aan dat hij dertig jaar omgang gehad had met de overledene. Verder schreef hij dat, hoewel hij hetzelfde ambtsgewaad droeg als ds. Blaak gedragen had, hij toch in zijn waarneming ver beneden hem stond. Op de begrafenis was ds. Van de Gruiter niet aanwezig. Aangezien hij last had van hartklachten, was hij daartoe niet in staat geweest. Het kostte hem in deze tijd ook steeds meer moeite om zijn ambt in zijn gemeenten waar te nemen.

Op 25 april 1959 besloot de gemeente te Oostburg weer aansluiting te zoeken bij de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Datzelfde werd door Achterberg, Elst en Waddinxveen gedaan. Door de gemeente van Krimpen aan den IJssel werd het verzoek op de synode van 27 mei 1959 ter tafel gebracht. In zijn toelichting merkte ds. M.A. Mieras op dat ds. Van de Gruiter "welke oud en versleten is" de gemeenten naar de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland had verwezen voor het geval dat hij zou wegvallen. Geen van de afgevaardigden was tegen aansluiting.

Tot 1963 bleef ds. Van de Gruiter in Oostburg. Toen verhuisde hij naar Zegveld, waar hij bij een zoon introk. Vanuit deze plaats ging hij niet meer in diensten voor; wel sprak hij zo nu en dan in gezelschappen. 's Zondags las hij voor zichzelf een preek.

Van de gemeente te Oostburg raakte hij steeds meer los. Het kwam zelfs zo ver dat hij op 2 juni 1966 afgevoerd werd als lid. Ook met andere oud- gereformeerden waren er weinig contacten.

Cornelis van de Gruiter overleed op 6 maart 1970 in Zegveld. Hoewel hij niet aangesloten was bij de Hervormde Kerk, werd de begrafenis geleid door een hervormd predikant.

Ds. Van de Gruiter heeft tijdens zijn leven alleen een voorwoord geschreven. Wel schijnt hij bezig geweest te zijn met een levensbeschrijving, maar die heeft hij nooit voltooid. Wat wel op schrift was gezet, heeft hij later verbrand. Hij meende dat hij in het geschrevene zelf te veel op de voorgrond stond.

Geschriften

'Toespraak gehouden bij de begrafenis van ds. L. Boone', in: L. Boone, Verzamelde geschriften, 2e dr., Veenendaal 1978, blz. 87-88.

Voorwoord in: W.H. Blaak, Verzamelde geschriften, Veenendaal 1978, blz. 147-148.

H. Florijn

HENNEPHOF, Berend (1896-1970)

Berend Hennephof is geboren in Kampen op 9 september 1896. Hij was de zoon van Jan Stubbe Klaas Hennephof en Berendina Catharina Booy. Zijn ouders behoorden tot de Nederlandse Hervormde Kerk; hun zoon Berend is daar gedoopt op 13 december 1896. Tot 1916 leefde hij, zoals hij zelf later schreef, 'zonder enig bewustzijn dat Gods voorzienig bestel zich ook over mij uitstreckte.'

In die tijd kwam hij in contact met de predikant van de Oud Gereformeerde Gemeente te Kampen, ds. C. de Jonge. Vanaf dat ogenblik werd zijn leven geheel anders. Ds. De Jonge had grote invloed op hem. Tot 1945, het jaar waarin ds. De Jonge stierf, is tussen beiden een goede verstandhouding blijven bestaan.

Hennephof had in Kampen in de Oudestraat een textielzaak waarmee hij goed zijn brood verdiende. Toch bleven zijn werkzaamheden niet beperkt tot de textielbranche. Zo is bekend dat hij in 1920 in Nunspeet verbleef waar toen net een groep mensen zich had losgemaakt van de Gereformeerde Kerk. Waarschijnlijk door het optreden van de jonge Hennephof gingen daar oud-gereformeerde predikanten voor. Kort nadat hij was vertrokken, sloot die groep zich aan bij het verband van de Gereformeerde Gemeenten.

Zijn naam komt ook verscheidene keren voor in de notulen van de classisvergaderingen der Oud Gereformeerde Gemeenten, classis Utrecht. In 1931 verscheen Hennephof op voordracht van de gemeente Kampen voor de Commissie van Onderzoek om officiële toestemming te verkrijgen om in de gemeenten voor te gaan. Weliswaar preekte hij vanaf 1930 zo hier en daar reeds.

De Commissie had echter geen vrijmoedigheid hem tot de bediening toe te laten. In 1932 werd Hennephof opnieuw voorgedragen. Nadat hij zich had uitgesproken over zijn bekering en roeping, werd besloten hem in de gemeenten te laten spreken. Reeds in 1933 was Hennephof voorganger in een bidstond voor de classisvergadering en in diezelfde vergadering werd hij aangenomen als oefenaar.

In 1934 bracht de gemeente van Scheveningen een beroep op hem uit, dat hij aannam. Op 30 mei van hetzelfde jaar deed hij intrede, nadat hij door ds. De Jonge tot predikant was bevestigd.

In Scheveningen waren grote moeilijkheden. In 1933 was namelijk een groot gedeelte van de Oud Gereformeerde Gemeente overgegaan naar de Gereformeerde Gemeenten en daardoor was de oude gemeente haar kerkgebouw kwijtgeraakt. Er werd een proces aangespannen waarbij ds. Hennephof een belangrijke rol speelde. Zo stond hij in nauw contact met de commissie van drie hoogleraren die in opdracht van het Gerechtshof te Den Haag de zaak moest onderzoeken. Tenslotte werd in 1938 het kerkgebouw toegewezen aan de Oud Gereformeerde Gemeente. Daar deze gemeente al een nieuwe kerk had laten bouwen aan de Westduinweg, deed zij afstand van haar eis tegen betaling van f 18.000,-.

In 1937 verscheen onder redactie van de Scheveningse predikant De Kerkklok van de Oud-Gereformeerde Gemeente te Scheveningen. In hetzelfde jaar verscheen voor het eerst het Gereformeerd Maandblad ter verbreiding van de aloude beginselen der Gereformeerde leer onder het Nederlandsche volk. De redacteur, ds. Hennephof, was ook hier de stuwende kracht. Medewerkers waren de predikanten W. Baay, J. van 't Hoog, C. de Jonge, C. Kramp en M. Overduin. Het doel van de uitgave was volgens de redacteur drieërlei:

- anderen laten zien dat oud-gereformeerden niet sentimenteel ziekelijk zijn, maar dat er ook een bejloerlijke Schriftkennis is;
- meer eenheid onder de oud-gereformeerden proberen te krijgen;

- bovenal meewerking aan het grote doel: Predik het Woord.

Tot en met september 1939 verscheen dit Gereformeerd Maandblad. Ds. Hennephof schreef artikelen over de heilsorde, over de Nederlandse Geloofsbelijdenis, over allerlei actuele zaken, verzorgde de vragenbus en behandelde onderwerpen uit de kerkgeschiedenis. In oktober 1939 werd het blad omgezet in *Tot de Wet en de Getuigenis*. Naast de redacteur ds. Hennephof verleenden ds. M. Overduin en ds. C. de Jonge hun medewerking. Tot 1952 bleef dit blad verschijnen.

Daarnaast hield ds. Hennephof zich bezig met het vraagstuk van de zondagsrust. Vooral in de vissersplaats Scheveningen lag dit gevoelig. Consequent wees hij alle zaterdagavond- en zondagnachtvissen af, omdat in beide gevallen op de zondag - zij het slechts kort - moest worden gewerkt. Van een principiële viering van de zondag was volgens hem dan geen sprake meer. In dit opzicht was hij wars van alle halfslachtigheid.

Duidelijk komt uit het voorgaande naar voren dat ds. Hennephof nogal aan de weg timmerde. In de vele artikelen die hij schreef komt hij bovendien naar voren als een rechtlijnig man, die het kenniselement hoog aansloeg. Bovendien had hij een open oog voor de problemen van de jeugd en betreurde hij het dat over het algemeen de oud-gereformeerden daar te weinig op letten. Mede hierdoor ontstond verwijdering tussen hem en de andere predikanten van de classis Utrecht.

Een andere reden voor deze verwijdering was zijn consequente redenering inzake de orde des heils.

Hij verzette zich scherp tegen de opvatting dat door de levendmakende daad de mens alle geestelijke weldaden deelachtig wordt en daardoor zou - 'veroorzaakt door onkunde' - de levendmaking worden vereenzelvigd met de wedergeboorte. De gevolgen zijn dan zodanig dat de wedergeboorte vóór de rechtvaardigmaking wordt gesteld. En dit was volgens hem ongereformeerd, niet volgens de heilsorde.

Sterk legde hij de nadruk op de noodzaak van bondsherstel. De mens moet weer Gods eigendom worden, eens Anderen. En dit kan alleen door de persoonlijke rechtvaardigmaking. Vandaar dat hij de rechtvaardigmaking noemde 'de ziel van het Christendom, de springader van alle ware troost en heiligmaking.'

Zeer systematisch heeft hij over deze zaken geschreven in het Gereformeerd Maandblad en in *Tot de Wet en de Getuigenis*. Zo heeft hij in de eerste vier jaargangen van deze bladen 27 keer over de heilsorde geschreven. De artikelen getuigen van belezenheid: meerdere malen citeerde hij uit het werk van Calvijn en van de nadere reformator Petrus van Mastrigt.

Een en ander toont aan dat ds. Hennephof andere accenten legde op verschillende gebieden dan men gewoon was te doen in oud-gereformeerde kringen. Ook door problemen in het persoonlijke vlak tussen hem en andere predikanten van de classis Utrecht, kwam ds. Hennephof langzamerhand alleen te staan. Een voorbeeld van zijn betrekkelijke isolement was al te zien in 1939 toen het Gereformeerd Maandblad werd omgezet in *Tot de Wet en de Getuigenis*: alleen ds. De Jonge en ds. Overduin bleven naast de redacteur als medewerkers aan het blad verbonden.

Tenslotte onttrok ds. Hennephof zich op de classisvergadering te Utrecht van 16 september 1943 aan de Federatie van de Oud Gereformeerde Gemeenten. Nog geruime tijd daarna werd gecorrespondeerd tussen hem en de classis, maar de zaak bleef zoals hij was. Ondanks dit bleef hij predikant te Scheveningen. 'Ik heb mijn ambt niet van een kerk gekregen, maar van God', zei hij.

In 1945 bracht de Oud Gereformeerde Gemeente te Dordrecht een beroep op de Scheveningse predikant uit. Hij bedankte, maar een tweede beroep, uitgebracht in

hetzelfde jaar, nam hij aan. Met een predikatie over Hooglied 6:9a nam hij afscheid van Scheveningen.

Op 27 september 1945 bevestigde ds. G.J. Zwoferink uit Kampen de nieuwe predikant van Dordrecht. Korte tijd daarna begon ds. Hennephof met het organiseren van de classis Dordrecht waarin Dordrecht en enkele andere gemeenten zoals Colijnsplaat, OudBeijerland en Hoofddorp werden verenigd.

Evenals in Scheveningen riep ds. Hennephof in Dordrecht een blad voor de gemeente in het leven: Kerkblad van de Oud Gereformeerde Gemeente te Dordrecht. Van 1954 tot 1969 was hij eindredacteur en heeft hij veel meditaties en andere artikelen hierin gepubliceerd.

Ds. Hennephof was een verklaard tegenstander van iedere vorm van verzekering. Daar hij weigerde A.O.W.-premie te betalen, werd de inkomstenbelasting verhoogd ter vervanging van deze premie. Dit vond de Dordtse predikant onjuist en wel om de volgende twee redenen: bezwaar tegen alle verzekeringen en hij beschouwde de A.O.W. 'als een aantasting van het door God aan Zijn Kerk Zelf de zorg van haar dienaren op zich te nemen wanneer deze door ziekte of ouderdom niet meer in staat zijn hun ambt waar te nemen.'

Aldus formuleerde hij het in de door hem zelf opgestelde pleitnota voor de Hoge Raad. Dit rechtscollege deed in 1959 uitspraak en erkende de gemoedsbezwaren, maar nam niet het besluit dat de verhoging van de inkomstenbelasting achterwege moest blijven.

Ook tegen staatsarmenzorg, consumentenkrediet en kinderbijslag had hij bezwaren. In een brochure getiteld *Een sociaal probleem* schreef hij er o.a. over: 'En om des gewetens wille kan en mag hij (de christen) tegenover al deze Staatszorg niets anders zeggen dan: Dit late de Heere verre van mij zijn, dat ik aan de staat de erve mijner vaderen geven zoude! Wij mogen niet! Wij kunnen niet! Wij willen niet!'

Actuele gebeurtenissen gingen de aandacht van ds. Hennephof niet voorbij. Zo gaf hij een predikatie uit getiteld *De krachtige hands Gods* naar aanleiding van de oorlog in 1940. De ramp in 1953 was aanleiding tot uitgave van *Ego Sum, di. Ik ben! Ja, God is er ook!* Hij noemde als oorzaak voor de overstromingsramp de zonden in Nederland, maar niet minder de zonden van de kerk. 'Dit is onze schuld, omdat wij allen over Christus weten te vertellen, maar Hem buiten onze kerkdeuren houden', zo schreef hij. In 1953 werd ds. Hennephof getroffen door een zware hartaanval waarna zijn werkkraft sterk verminderde. Toch was hij - hoewel soms met grote tussenpozen - in staat om tot 1968 de gemeente te dienen. In dat jaar ging hij met emeritaat. Met een predikatie over 1 Korinthe 15:28: 'Opdat God zij alles in allen' nam hij op 23 april van dat jaar afscheid. De laatste twee jaren van zijn leven bracht hij door in Bleskensgraaf. Op 6 december 1970 stierf hij daar op 74-jarige leeftijd. In Dordrecht is hij begraven. Zijn zoon, de Nederlands Hervormde ds. A. Hennephof, leidde de begrafenis.

Geschriften

Veel artikelen van de hand van ds. B. Hennephof als redacteur van de volgende bladen: Gereformeerd Maandblad, Tot de Wet en de Getuigenis, Kerkklok van de Oud-Gereformeerde Gemeente te Scheveningen, Kerkblad van de Oud-Gereformeerde Gemeente te Dordrecht.

Ego Sum! di. Ik ben! Ja, God is er ook!, z.p., z.j.

Reformatie. Geen werk van een dag of twee. Predikatie n.a.v. Ezra 10:136, z.p., 1943.

De krachtige hand Gods. Leerrede over 1 Petrus 5:6, Den Haag z.j.

Een sociaal probleem. Staatsarmenzorg. Consumentenkrediet en kinderbijslag aan de Heilige Schrift getoetst, Dordrecht 1947.

Het vraagstuk van de zondagsrust, twee referaten, gehouden door ds. H.J. Heida, Geref. Pred. te Vlaardingen en ds. B. Hennephof, Oud-Geref. Fred te Scheveningen, 's Gravenhage 1940.

Leer en vermaan. Jubileum-uitgave ter gelegenheid van het 25-jarig Ambtsjubileum van Ds. B. Hennephof, Predikant van de Oud-Gereformeerde Gemeente te Dordrecht op 30 mei 1959, Dordrecht 1959.

W. Fieret

HOOG, Joan van 't (1876-1949)

Joan van 't Hoog werd op 13 juni 1876 te Papendrecht geboren als zoon van Willem van 't Hoog en Jannigje Kraal. Aanvankelijk was hij werkzaam als arbeider op een fabriek. Op 25 november 1906 huwde hij te Papendrecht met Maria Mol. Het huwelijk bleef kinderloos. In zijn geboorteplaats Papendrecht was hij op de zondagsschool tevens actief als zondagsschoolonderwijzer. Deze arbeid verrichtte hij ongeveer 20 jaar. In die tijd behaagde het de Heere genade aan zijn ziel te verheerlijken. Op de leeftijd van 27 jaar werd hem de mogelijkheid van zalig worden geopenbaard in de Heere Jezus.

Tien jaar later, toen Van 't Hoog dus 37 jaar oud was, voelde hij zich geroepen tot het predikambt. In het gehucht De Wacht sprak hij voor het eerst een stichtelijk woord in het openbaar. Enkele jaren later ging hij ook wel eens in zijn eigen woonplaats voor in een gezelschap, dat aan het einde van de vorige eeuw ontstaan was rond Cornelis Schouten (1837-1925). In diezelfde tijd werd hij min of meer vaste voorganger van een oud-gereformeerde groep te Alblasterdam.

De Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten besloot op haar vergadering van 5 april 1923 naar aanleiding van een verzoek van de aangesloten gemeente te Rotterdam voorganger Van 't Hoog op een volgende vergadering eens op te roepen voor een kennismakingsgesprek. Voorts verzocht men hem lid van een van de Oud Gereformeerde Gemeenten (bijvoorbeeld van Dordrecht) te worden. Bijna vier jaar later, op 24 februari 1927, werd hij als oefenaar binnen dat kerkverband toegelaten. Hij diende toen reeds vanaf 1925 de gemeente van Kinderdijk als lerend ouderling. Gedurende zijn ambtsbediening aldaar werd in het jaar 1931 zijn ziel door God gered en kwam hij tot volle ruimte des geloofs.

Het volgende jaar, in 1932, vertrok Van 't Hoog naar Utrecht, waar ds. M. Overduin hem op 17 juli van dat jaar als lerend ouderling aan die gemeente verbond.

Ruim een jaar later, in september 1933, verzocht Utrecht aan de classis zijn bevestiging tot predikant. Deze vergadering had, nadat het oordeel gehoord was van de 'commissie van zeven' en een preekvoorstel van Van 't Hoog naar aanleiding van Efése 2:1 beluisterd was, daar geen bezwaar tegen. Op 12 november 1933 bevestigde ds. M. Overduin Van 't Hoog tot predikant. Tot zijn overlijden is ds. Van 't Hoog in Utrecht gebleven.

Het einde van zijn aardse loopbaan kwam begin januari 1949. Op nieuwjaarsdag van dat jaar preekte ds. Van 't Hoog voor het laatst. Kort daarop trof hem een hartaanval. Aan de gevolgen daarvan overleed hij op 5 januari 1949.

Vijf dagen later, op maandag 10 januari, werd hij onder zeer grote belangstelling te Utrecht begraven. De rouwdienst werd geleid door zijn vriend, ds. J. van Wier uit Rijssen. Verder voerden het woord de predikanten De Reuver, Mieras en Van Leeuwen. Ouderling Wiltink van Doetinchem sprak een slotwoord. Zijn echtgenote overleed enkele maanden later, op 25 april 1949.

H. Hille

JUCH, Jacob (1819-1883)

In het gezin van de uit Duitsland afkomstige Johann Wolfgang Juch en Elisabeth Waardema Jacobs werd op 22 januari 1819 in Enkhuizen Jacob Juch geboren. Het gezin behoorde tot de werkende stand. Door oorlogsgeweld in de omgeving Saksen-Gotha waren de ouders van Jacob gevlucht en hadden Nederland als veilig onderkomen gekozen. Niet lang heeft het gezin in Enkhuizen gewoond.

Toen Jacob nog maar jong was vestigden zijn ouders zich in Den Helder. Daar volgde Jacob het gewone onderwijs. Spoedig viel hij op vanwege zijn goede verstand. Het was dan ook niet moeilijk voor Jacob om na zijn schooljaren een baan te krijgen. Hij kwam bij de marinewerf terecht en bracht het daar tot voorman. Een goede positie scheen voor hem te zijn weggelegd. Scheen - want de Heere had met de jonge Jacob iets anders voor. Op nog jonge leeftijd, vermoedelijk tijdens zijn werk bij de marinewerf, werkte de Heere in zijn hart. Dat was niet voor de eerste maal: als kind had hij al indrukken van zijn zonden en schuld. Thuis, in het ouderlijk huis, kon hij hierover niet spreken. Zijn ouders waren kerks, maar nauwelijks meelevend. Ze zullen als papieren leden te boek hebben gestaan. Van huis uit was vader Juch dan wel evangelisch, opgevoed in de Duitse landskerk, maar er was weinig van te merken in het gezinsleven. Toch heeft de Heere Jacob in contact gebracht met zielen, waar Zijn vrees in woonde.

Aan de marinewerf waren er enkelen die konden vertellen wat de Heere aan hun ziel had gedaan. Dat was de baas van Juch, ene Scheffer, en dat was ook de krachtadig tot bekering gekomen Willem Coenraad Wüst, de latere predikant. Verder had Jacob nog omgang met ene Klaassen, die eveneens de Heere vreesde. Hij ontmoette die mensen op zijn werk, en ook op het gezelschap waar op de zondag een predikatie werd gelezen.

Dit groepje mensen kon het niet vinden bij de leer die in de Hervormde Kerk werd gebracht en het duurde niet lang, of het lezen van een preek werd vervangen door een oefening van Wst, waarmee op tweede Paasdag 1840 een aanvang werd gemaakt. Daar voelde Jacob Juch zich thuis, hoewel de bevolking van Den Helder alles in het werk stelde om deze samenkomsten te verstoren. Toch mocht Juch de keuze doen die Mozes eens maakte: hij verkoos liever met het volk Gods kwalijk behandeld te worden dan de genietingen der zonde te smaken.

Als Jacob 20 jaar is treedt hij in het huwelijk met Trijntje Steltaard. Dat was op 28 maart 1839. De eerste zin van het huwelijksformulier, dat de gehuwden gewoonlijk velerhande tegenspoed en kruis overkomt vanwege de zonde, zou Jacob Juch wel bijzonder moeten ervaren in zijn leven. Uit het huwelijk werden negen kinderen geboren in ongeveer vijftien jaar tijd, van wie er slechts één de leeftijd der volwassenheid mocht bereiken. Slechts acht dagen na de geboorte van het negende kind verwisselde Trijntje Steltaard het tijdelijke met het eeuwige, nog maar 37 jaar oud.

Inmiddels was Juch tot ouderling bevestigd in de gemeente van Den Helder en zijn gaven van hoofd en hart leidden ertoe dat hem verzocht werd om preek te lezen bij afwezigheid van de inmiddels tot predikant bevestigde Wst. Daarnaast werd hem het ziekenbezoek en het catechiseren opgedragen. Meer en meer werd bij Juch de begeerte levendig om predikant te mogen worden.

Na het vertrek van ds. Wst werd de gemeente gediend door ds. W. H. van Leeuwen, die bereid bleek om ouderling Juch aan huis les te geven. Op de Algemene Vergadering van de Gereformeerde Gemeenten onder het Kruis, die in Den Helder werd gehouden op 28 mei 1850, werd Juch geëxamineerd. Hij kreeg de akte van Catechiseermeester en Krankenbezoeker - en als zodanig verrichtte Juch al het nodige

werk. Hij was dus nu gediplomeerd, en bereidde zich verder voor tot het predikambt. Praktijkervaring deed hij op in de plaats Oosterend op Texel, waar hij voor de aldaar wonende Kruisgezinden als voorganger dienst deed.

Op de Algemene Vergadering van de Gereformeerde Gemeenten onder het Kruis, op 7 oktober 1851 te Oosterend gehouden, werd Juch volgens artikel 8 van de D.K.O., na met goed gevolg examen afgelegd te hebben, toegelaten tot het ambt van herder en leraar. De Oosterendse gemeente beriep haar voorganger en niet lang daarna werd Juch daar bevestigd tot predikant.

Hoewel de gemeente, die slechts weinig leden telde, deed wat in haar vermogen lag om haar predikant 'een behoorlijk onderhoud te verschaffen', waren het voor Juch wat het stoffelijke betrof moeilijke jaren. Vaak verkeerde het gezin in kommervolle omstandigheden, maar de Heere gaf vaak ongedachtkomst. Verschillende wonderlijke uitredingen en kennelijke gebedsverhoringen maakte Juch mee.

Op 12 september 1855 trouwde Juch opnieuw. Zijn tweede vrouw was de welgestelde gouvernante Leonarda Diederica Cloetingh, geboren 16 november 1816. Een lang huwelijksleven was Juch opnieuw niet beschoren: op 6 januari 1858 werd zij van zijn zijde weggenomen, een zoontje van nog geen jaar achterlatend.

Opnieuw diepe rouw en grote zorgen in de pastorie. Nu kwam er echter uitkomst van ongedachte zijde: de ouders van ds. Juch namen na jaren van scheiding de zorgen van het gezin van hun zoon op zich en de verstandhouding werd goed tussen ds. Juch en zijn ouders. Later traden zij zelfs toe tot de gemeente.

Inmiddels ontving ds. Juch een beroep van de gemeente Amsterdam. Drie weken hield hij het in beraad. Op 24 januari 1858 nam hij dit beroep aan en hij liet de Oosterendse gemeente op 14 maart achter met de woorden uit Filippenzen 1:27.

In Amsterdam ondervond hij de gevolgen van de kerkelijke gescheidenheid, daar pogingen om de Kruisgemeente met de Afgescheiden gemeente te verenigen, op niets uitliepen. Een andere vereniging vond doorgang: de derde huwelijksverbintenis van Juch. Ditmaal trouwde hij met de weduwe Alida Vermeulen-van Galen, geboren 10 november 1823. Uit deze verbintenis werden nog vijf kinderen aan het gezin toegevoegd.

Gedurende de Amsterdamse jaren openbaarde zich een ernstige handicap bij ds. Juch. Hij verloor het gezichtsvermogen, mede door een onjuiste medische behandeling. Voortaan zou hij als de blinde Juch door het leven gaan. Dat betekende echter niet, dat hij zich afzijdig hield van hetgeen er zich om hem heen afspeelde. Zo kreeg hij op een keer een spontane begeerte om koning Willem III te ontmoeten. Na toegestane audiëntie werd Juch bij de koning aangediend met de woorden: 'Hier is ds. Juch, zijn eerwaarde is blind.'

Ernstig sprak de predikant met zijne Majesteit, die ontroerde toen hij de beweegredenen van Juch vernam: *spreken over het heil van de onsterfelijke ziel van Nederlands vorst*. Als vanzelf kwam ook het gesprek op de blindheid en Juch verzuchtte dat hij zo gaarne begeerde om nu een ogenblik te kunnen zien omdat, wanneer hij eenmaal in de hemel zou mogen binnengaan, hij zou willen zien of de koning daar ook was.

Op deze ontboezeming reageerde de koning met de toezegging dat Juch zich eens in verbinding zou moeten stellen met de oogarts van de Belgische koning Leopold, waarbij alle kosten voor rekening van Willem III zouden zijn. Hoopvol heeft Juch dit advies opgevolgd, maar het begeerde herstel bleek niet te kunnen worden verkregen.

De band die Juch aan het Vorstenhuis had is zijn gehele verdere leven gebleven. Bij verschillende gelegenheden gewaagde Juch daarvan.

Zo beantwoordde hij spontaan de oproep van koning Willem III om in een bidstond de

Heere te smeken of Hij de watersnood die ons land teisterde, tot staan wilde brengen. Deze preek verscheen onder de titel 'Weerklank op den wensch van Z.M. den Koning'. Twee exemplaren zond hij de koning toe, die in een persoonlijke bedankbrief meedeelde dat hij de preek met genoegen had gelezen.

Na zijn verblijf te Amsterdam werd het dorpje Landsmeer zijn volgende gemeente. 't Was geen eenvoudige taak om als blinde huisbezoek te verrichten bij de gemeenteleden, van wie de woningen bijna alle aan een sloot of vaart waren gelegen. Toch mocht Juch deze pastorale arbeid in grote getrouwheid verrichten zonder van menselijke geleide afhankelijk te hoeven zijn.

In 1869 nam hij een beroep aan naar Sliedrecht. Door zijn prediking breidde de gemeente aldaar zo sterk uit dat een nieuwe kerk noodzakelijk bleek. Persoonlijk trok Juch erop uit en met een intekenlijst klopte hij aan bij de woningen van zowel sympathisanten als vijandige liberalen. De Heere neigde harten, zodat weldra een nieuwe kerk in gebruik genomen kon worden.

Van 1875 tot 1878 diende hij de gemeente van Middelharnis, waarna hij zich in 1878 aan zijn laatste gemeente Harderwijk verbond. Daar mocht hij op 3 februari 1883 op de leeftijd van 64 jaar het tijdelijke met het eeuwige verwisselen met het uitspreken van zijn laatste woorden, 'Want ik weet, mijn Verlosser leeft', dezelfde woorden waarmee zijn overgrootvader in 1735 grafwaarts werd gedragen.

Geschriften

Weerklank op den wensch van Z.M. den Koning, Amsterdam z.j.

Literatuur

J.J. de Visser, Gods dienaar door God weggenomen (lijkrede n.a.v. overlijden ds. Juch), Harderwijk 1883.

J. Mastenbroek

KEESMAAT, Leendert Marinus (1918-1975)

In de eenvoudige woning van Willem Keesmaat en Hendrika 't Hoen in Alblasserdam, werd op 9 juni 1918 Leendert Marinus Keesmaat geboren. Het gezin behoorde kerkelijk bij de Gereformeerde Samenkomst. In die tijd was er nog geen doopboek in gebruik, maar het is aannemelijk dat hij door ds. J.H. Bogaard werd gedoopt. Reeds op jeugdige leeftijd was de jonge Keesmaat bezet met gedachten over dood en eeuwigheid.

Rond zijn tiende jaar verlieten z'n ouders het kerkelijk leven in de Samenkomst, om zich met een aantal anderen aan te sluiten bij een groepje mensen waaruit in 1928 de Gereformeerde Gemeente te Alblasserdam ontstond. Men schaarde zich onder de leesdiensten aldaar, maar na verloop van tijd kon men Leendert weer aantreffen in het gebouw van de Gereformeerde Samenkomst, waar hij o.a. van de latere ds. A.P. Verloop catechisatie kreeg.

In de meidagen van 1940 werd het gezin Keesmaat op afschuwelijke wijze slachtoffer van het bombardement op Alblasserdam. Vader en moeder Keesmaat en twee dochters meenden met enkele andere dorpsgenoten bij de naderende dreiging van de Duitse bommenwerpers in de garage van bodebedrijf gebr. N. Verloop aan de Plantageweg een veilige schuilplaats te hebben gevonden. Het bleek ijdele hoop. Een voltreffer kwam juist op deze garage neer en trof een vrachtwagen waarin twee vaten benzine lagen. Deze vaten ontploften en weldra brandde het gehele pand uit. Keesmaat Sr. en dochter Wijntje (20) vonden de dood in de vlammen. Moeder Keesmaat en de 17-jarige dochter Mourijntje zagen kans aan de vlammenzee te ontkomen. Medische hulp mocht echter niet baten; kort daarna overleden moeder en dochter aan de ernstige verwondingen.

Leendert was ver van huis; hij vocht mee in de Peellinie toen dit vreselijke gebeuren plaatsvond.

Naderhand sloot Leendert zich aan bij de Gereformeerde Gemeente te Alblasserdam. Deze gemeente ging in 1953 praktisch geheel over tot het kerkverband der Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Bij de enkelen die bij de Gereformeerde Gemeenten synodaal wilden blijven behoorde ook Keesmaat. Er werd een afdeling gevormd van de gemeente in Hendrik-Ido-Ambacht en in het begin van 1954 werd in Alblasserdam met leesdiensten begonnen in een schoolgebouw. Keesmaat werd door de gemeente van Ambacht tot ouderling benoemd en hij is tot de opheffing van de afdeling in Alblasserdam in 1959 in de leesdiensten voorgegaan.

Inmiddels was bij hem de begeerte levend geworden om het Woord te verkondigen. Pogingen om te worden toegelaten tot de Theologische School van de Gereformeerde Gemeenten liepen op niets uit. Enz.

KLINKERT, Derk (1818-1898)

"Neen, ik heb Ds. Klinkert niet gekend. Deze is in 1898 op 80-jarigen leeftijd (moet zijn 79 jaar, JM) te Rotterdam gestorven. Toch heb ik wel gedurig over hem horen spreken en over hem een en ander gelezen". Zo ving in De Saambinder van 14 maart 1940 ds. G.H. Kersten zijn beantwoording aan van een vraag van "X" of hij ds. Klinkert had gekend en of hij iets over deze prediker zou willen meedelen.

Derk Klinkert werd geboren op 3 mei 1818 in Zwolle. Ds. W.H. Gispen jr. vermeldde over hem, dat "hij was uit een deftige burgerlijke familie en in zijn jeugd de wereld had gediend." Desondanks "genoot hij eene zorgvuldige opvoeding in de leering en vermaning des Heeren, doch volstrekt geene opleiding in eenig verband met het gewichtig en voortreffelijk werk, waartoe de Heere hem op lateren leeftijd geroepen heeft." Dat blijkt uit het feit, dat hij werd opgeleid tot leerlooier. Hij begon een eigen leerlooierij, waardoor hij ruimschoots in zijn levensonderhoud kon voorzien.

Klinkert werd hervormd opgevoed, maar dat weerhield hem er niet van om af en toe ook eens buiten de muren van de Hervormde kerk te kijken. Zo kwam hij, toen hij 23 jaar was, eens onder het gehoor van ds. W.H. Thorbecke, die de Zwolse Hersteld Evangelisch-Lutherse Gemeente diende. Onder deze prediking werden hem de ogen geopend. Het gevolg was dat hij zich niet langer thuis voelde bij de Hervormde gemeente, maar dat hij zich aansloot bij de Gereformeerde Gemeente onder het kruis. Waarom hij geen aansluiting zocht bij de gemeente waarin ds. Thorbecke voorging, blijft een niet met zekerheid te beantwoorden vraag. Mogelijk speelde het feit een rol, dat hij in contact was gekomen met de predikant Wolter Wagter Smitt, die op 21 augustus 1841 was verbonden aan de Kruisgemeente in Zalk en Veecaten. Deze contacten beperkten zich niet tot het geestelijke leven; op 7 augustus 1845 trad Klinkert in Heino in het huwelijk met Margreta Petronella Lindeboom, die in 1820 te Heino geboren was. Zij was een zuster van Lambertina Lindeboom, de echtgenote van ds. Smitt. Klinkert en Smitt waren reeds broeders, maar ze werden door dit huwelijk tevens zwagers.

Klinkert was toen al enkele jaren diaken bij de gemeente van ds. Smitt. Ruim een jaar nadat Klinkert was getrouwd, overleed ds. Smitt. Zijn vrouw was toen in verwachting en Klinkert werd benoemd tot voogd over het ongebooren kind van zijn overleden zwager. De gemeente Zalk bleef door dit overlijden herderloos achter. Deze vacature betrof tevens de Zwolse Kruisgemeente, die tijdens het leven van ds. Smitt samenkwam in zijn pastorie aan de Diezerstraat.

Over zijn opvolging had ds. Smitt op zijn sterfbed zwager Klinkert te kennen gegeven, dat deze hem als predikant moest opvolgen. Ook ds. Cornelis van den Oever had, toen hij het bericht van het overlijden van zijn vriend ds. Smitt vernam, "een gansche nacht geworsteld met den Heere over die gemeente."

Op deze worsteling wees de Heere hem "kenlijk op den br. D. Klinkert, die toen een leerlooier was, en ik geloofde, dat de Heere hem er toe zou bekwaam maken, zoo als ik het den volgende dag hem ook voorstelde. Doch hij sloeg dit verre van den hand; evenwel zeide ik hem, dat het geschieden zou; want de Heere had het beloofd: gelijk het ook geschied is."

En in de grafrede, die ds. W.H. Gispen hield toen Klinkert aan de schoot der aarde werd toevertrouwd, sprak hij: "Meer dan eenmaal heeft hij (Klinkert, JM) mij veertig jaren geleden medegedeeld, dat, toen Ds. Smitt stierf, er een stem Gods in zijn harte kwam als eenmaal Jozua hoorde: 'Indien gij in Mijne wegen zult wandelen als Mijn

knecht Mozes, zal Ik met u zijn. Zij zullen zich tegen u stellen en zullen niet vermogen, indien gij op Mijne wetten acht geeft gelijk Mijn knecht Mozes, dan zult gij het volk leiden in het land der belofte!" "

Klinkert voelde zich geroepen om de gemeente te stichten door het Woord, maar was te zeer aan zijn maatschappelijke positie verknocht dan dat hij deze roeping opvolgde. Toen hij jaren later in Rotterdam herdacht, 25 jaar in de volle bediening te zijn gesteld geweest, "deelde hij in bijzonderheden mede, hoe het zich had toegedragen en erkende toen nog met smart zijne ongehoorzaamheid aan den wil des Heeren. Nadat hij ongeveer vier jaren de gemeente Zwolle had gediend en reeds eenmaal eene roeping dier gemeente beslist had afgewezen, is de Heere hem op verscheidene wijze deitnate tegengekomen, dat hij daarin kennelijk het ongenoegen Gods zag over zijne ongehoorzaamheid. Daarna rijpte bij hem het besluit om den Heere onvoorwaardelijk te gehoorzamen, hetwelk gevolgd werd door een stille vrede in het hart, met de betuiging, dat zoo het den Heere behaagde, hem tot zijn 80sten jaar te doen arbeiden, hij bereid was."

Kort na het overlijden van ds. Smitt werd hij lerend ouderling. Veel gelegenheid om zich geheel aan de gemeente te wijden had Klinkert niet; nog steeds hield hij de leerlooierij aan. Maar de Heere kwam hem tegen in zijn onwilligheid. De ene rampspoed na de andere diende zich aan en bereikte een climax toen op 29 april 1850 zijn vrouw overleed. Toen was alle tegenstand gebroken en hij meldde zich om toegelaten te worden tot predikant naar artikel acht van de Dordtse Kerkorde. Het onderzoek vond plaats op 6 november 1850 en had een gunstig gevolg: hij werd toegelaten tot het predikambt. Ds. C. van den Oever bevestigde hem op 23 november 1850.

Ds. Klinkert genoot al heel spoedig het volste vertrouwen in de gemeenten; reeds op de Algemene Kerkvergadering van 6 tot 8 mei 1851 te Apeldoorn was hij afgevaardigde. Regelmatig werd hij daarna benoemd tot (vice)preses of scriba van deze jaarlijks gehouden vergaderingen. Zo ook van de vergadering die van 8 tot 10 juni te Rotterdam en in vervolgzitting op 24 juni 1869 te Amsterdam gehouden werd, waarop de vereniging van de Kruisgemeenten en de Christelijke Afgescheiden gemeenten tot de Christelijke Gereformeerde Kerken tot stand kwam. Door Klinkert werd een zodanig aandeel aan deze vereniging geleverd, dat deze menselijkerwijs gesproken aan zijn invloed te danken is geweest.

In 1856 trouwde Klinkert voor de tweede maal. Zijn tweede vrouw heette Aafke van der Molen. Zij overleed op 9 maart 1864.

Op 3 juli 1864 verbond Klinkert zich - na bevestiging door ds. R. Veldman uit Den Haag met 2 Timotheüs 2:3 - aan de Kruisgemeente van Rotterdam met de woorden van 2 Korinthe 11:2. Deze gemeente was ontstaan uit een aantal leden, die voorheen bij de gemeente van ds. C. van den Oever behoorden. Zij kwamen samen in het kerkgebouw aan de Raampoortstraat, waar vroeger ds. Van den Oever voorging en dat in handen van deze groep "uitgetreden" leden was gekomen.

Voordien was de verhouding tussen beide predikanten, na lange tijd goed te zijn geweest, al danig verstoord. Ds. Klinkert werd wel gezien als de leider van een stroming, die zich niet langer kon vinden in het eigengereide optreden van ds. Van den Oever. De "Paus der Kruisgezinden" moest zijn tiara langzaam maar zeker overdragen aan ds. Klinkert. Een onverkwikkelijke strijd volgde, die op de Algemene Vergadering van 19 oktober 1858 reeds was uitgelopen op de schorsing van ds. Van den Oever. Ondanks deze verwickelingen zou ds. Van den Oever in een preek, gehouden ter gelegenheid van zijn 25-jarige ambtsbediening over ds. Klinkert een genuanceerd en mild oordeel geven. "Hij is voor mij een afgebedene van God voor de gemeente van

Zwol, en hij is een bekeerd man: maar hij is een mens, die zijne gebreken heeft gelijk als ik en gij allen. Hij is trots en stug van aard en karakter enz.; doch dat alles zal hier blijven als hij heen gaat, dan gaat Klinkert naar de grafplaats gelijk allen en het werk Gods in hem gaat naar boven. Doch dit moet ik zeggen: hij is afgebeden voor Zwol; daar hoort hij, daar heeft God hem geplaatst, hier (in Rotterdam, JM) behoort hij niet; hier heeft hij zich laten plaatsen in een geroofde erfenis van zijn vriend en broeder, die voor hem tot God zoo dikwijls het gebed had opgezonden, om bekwaamheid voor hem..."

De activiteiten van ds. Klinkert waren vele. Hij heeft enkele malen een nieuw bedehuis in gebruik kunnen nemen: op 9 mei 1853 werd een voormalig rooms weeshuis aan de Goudsteeg in Zwolle tot kerk verbouwd, op 4 december 1866 institueerde hij een Kruisgemeente te Katendrecht (Rotterdam-Zuid), op 6 augustus 1871 nam hij een kerkgebouw aan Achter 't Hofje in Enschede in gebruik en door zijn toedoen werd ook in Rotterdam een weeshuis gesticht.

In theologisch opzicht zijn er in de prediking van Klinkert twee perioden te onderscheiden: een sterk allegoriserende periode, en een tijd waarin hij steeds bewuster zijn allegoriseren verwisselde voor een prediking naar de letterlijke zin en mening van de Geest.

Een zwakke man, ds. Klinkert, niet begiftigd met een groot stemvolume, maar wel een bevindelijk prediker aan wie singuliere gaven niet onthouden waren. Daarbij beschikte hij over een grote mate van welsprekendheid. Van 1864 tot 1879 preekte hij elke zondag driemaal in Rotterdam, tot 1879 tweemaal en gedurende zijn laatste levensjaar, tot enkele weken voor zijn heengaan, kon hij slechts eenmaal per zondag de gemeente dienen. De laatste tijd van zijn leven werd hij in zijn ambtelijk werk, dat hij op zeer trouwe wijze inhoud gaf, gehinderd door toenemende doofheid. In 1892 zag Klinkert met blijdschap de Gereformeerde Kerken in Nederland ontstaan.

Kort voor zijn verscheiden heeft ds. Klinkert een aandenken voor zijn gemeente nagelaten, in de vorm van een preekschets. Ds. J.H. Landwehr voorzag deze gebrocheerde uitgave van een korte inleiding, waarin hij schreef: "Met opzet heeft de overledene niets over zijn eigen persoon gezegd, omdat het zijne begeerte was, dat de gemeente op Christus, den Bruidegom, zou zien, Die de Alfa en de Omega is."

Op dinsdag 29 maart 1898, 's avonds rond half negen, overleed ds. Klinkert. Zaterdag 2 april volgde de begrafenis op de algemene begraafplaats Crooswijk te Rotterdam. Ds. E. Douma voerde aan de groeve het woord, waarbij hij in herinnering riep dat hij zestien dagen tevoren aan het sterfbed van Klinkert had gezeten, die toen tot hem sprak: "De Heere zal het wél maken". Na ds. Douma werd het woord gevoerd door de predikanten F. Lion Cachet, P.A.E. Sillevius Smitt, W.H. Gispén en L. van der Valk.

Geschriften

Voorwoord in: De verschrickelijke Historie van Franciscus Spira (...), Rotterdam z.j. (1868).

Paulus heilige ijver voor de gemeente des Heeren, Rotterdam 1898.

Literatuur

C. van den Oever, Jubel-predikatie, ter gelegenheid zijner 25 jarige Ambtsbediening, Rotterdam 1869. In memoriam en verslag begrafenis, in: Gereformeerde Kerkbode (Rotterdam) 5 april 1898. F.L. Bos: Kruisdominees, Kampen 1953.

Notulen van de algemene kerkelijke vergaderingen van de Gereformeerde Kerk onder het kruis (1844-1869), Houten 1982.

J. Mastenbroek

LEEUWEN, Wilhelmus Hein van (1807-1882)

Wilhelmus Hein van Leeuwen werd op 22 oktober 1807 in Ten Boer, in de provincie Groningen, geboren. Reeds vroeg verloor hij zijn ouders. Hij volgde een opleiding voor onderwijzer en behaalde op 2 mei 1827 de Acte van Toelating als schoolonderwijzer 'van de derde rang'.

In 1836 werd hij schoolmeester in Delfzijl. 'Het was' - zo schreef hij in een preekschets - 'in mijn 29ste jaar dat de Heere mij op den tweeden Kerstdag 1836 voor het eerste leerde uit Lukas 2:14.' Later zou hij hier in *Een brief over mijnen bekeringsweg, in 1859*, uitvoeriger bij stilstaan.

Op 13 november 1840 werd hij benoemd als hoofd van de diaconie- school van de Christelijke Afscheidene Gemeente te Amsterdam. Hij begon er op 23 augustus 1841, maar al spoedig bleek dat zijn omgang met de jeugd moeizaam verliep. Van Leeuwen bestudeerde in deze tijd de Latijnse, Griekse en de Hebreeuwse talen; daarnaast oefende hij regelmatig, wat hem niet door iedereen in dank afgenomen werd. Hij zocht daarna contact met de Gereformeerde Kerk onder 't kruis, waar hij toegelaten werd. Op 27 mei 1845 werd hij geëxamineerd en op 29 mei werd hij door ds. C. van den Oever bevestigd als predikant van de Kruisgemeente te Woerden-Linschoten; zondag 1 juni deed hij in Woerden intrede met als tekst Jes. 41:14 en 's middags in Linschoten met Ex. 3:2. Veel opgang maakte zijn prediking echter niet: in september 1846 was de gemeente bijna verlopen.

Op 29 november 1846 werd ds. Van Leeuwen bevestigd in Den Helder. Hij gaf er preken en taalboekjes uit en verzorgde mede de opleiding van degenen die zich geroepen achtten tot het predikambt in de Kruisgemeenten. Liefhebbers konden bij hem onderwijs volgen in de oude talen. Tevens was Van Leeuwen vaak scriba van de algemene vergaderingen, hoewel hem na zijn overstap naar de afgescheidenen nog in 1853 verweten werd dat hij 'wel meer gewoon was, iets bij te voegen in de Notulen, waar de Vergadering geen kennis van droeg.'

Ds. Van Leeuwen ijverde voor een vereniging van de Kruisgezinden en de afgescheidenen. Toen dat niet lukte, besloot hij om zelf samen met zijn gemeente naar de christelijke afgescheidenen over te gaan. Uiteindelijk werden zij op 19 april 1853 door het kerkverband overgenomen. Wel werd de eis gesteld dat Van Leeuwen opnieuw bevestigd zou worden als predikant. Daaraan onderwierp hij zich, zij het met tegenzin. Met zijn vertrek haalde hij zich de woede van de Kruisgezinden op de hals, die de 'ontrouw geworden' leraar het zoeken van 'tijdelijk voordeel' verweten.

Van 27 december 1858 tot 8 juni 1863 diende ds. Van Leeuwen de gemeente te Werkendam.

Hier werd hij het middelpunt van een aantal conflicten, doordat hij collega's ten onrechte had beschuldigd en er kritiek was op zijn levenswandel.

Zelf was hij over het begin van zijn ambtsbediening lovend: in een 'Naschrift' bij een Uittreksel uit eene apologie of ernstige en vrijmoedige verdediging van het werk Gods te Nieuwkerk, op eene brief geschreven door prof. J. van den Honert, waarin gevoegd is een verhaal van het werk der overtuiging en bekering te Werkendam voorgevallen in den jare 1746, door Jacob Groenewegen, schreef hij:

'Wij mogen ook tot dusverre het voorrecht genieten dat de Heere ons gering dienstwerk, gedurende ons kort verblijf en verkeer alhier zegent en toont bemoeienissen met ons te willen maken, door deze en gene alhier te ontdekken en te overtuigen van hunnen verlorenen staat en toestand voor de eeuwigheid en zouden wij tot roem van Gods vrije genade moeten betuigen, geen enkele predicatie te doen of daar is vrucht en zegen onder; waarvan de gehele gemeente getuigen kan. Daarbij

komen ze van alle kanten toevloeien onder het gehoor, zomede ook van Nieuwkerk. De toevloed wordt dan ook dagelijks groter, zodat wij om deze en andere redenen in de noodzakelijkheid zijn om een nieuw kerkgebouw te stichten, waarmede alrede een aanvang is gemaakt en waarvan wij den eersten steen gelegd hebben op den 19en April 1859, terwijl zoo de Heere wil en wij leven en alles naar wens mag gaan, wij binnen kort het nieuw voltooid gebouw wensen in te wijden.'

De door Van Leeuwen bedoelde kerk werd op 14 augustus 1859 in gebruik genomen. Twee jaar later, in 1861, werd hij tot driemaal toe beroepen door de True Dutch Reformed Church (de Ware Hollandse Gereformeerde Kerk) in Grand Rapids, maar hij bedankte. Het vierde beroep, van 13 februari 1863, nam hij op 10 mei dat jaar aan.

Op 7 juni preekte hij afscheid met als tekst Jer. 17:16 en zes dagen later verscheepte hij zich met zijn gezin vanuit Rotterdam naar Amerika. Op 3 juli 1863 kwam ds. Van Leeuwen in Grand Rapids aan. Hij werd er bevestigd door ds. K. van den Bosch en deed op zondag 5 juli zijn intrede met een preek over Jes. 30:20, 21, die ook uitgegeven is. Op de classicale vergadering van woensdag 22 juli 1863 werd Van Leeuwen gelijk al als 'president' gekozen en sprak hij opnieuw een leerrede uit. In het blad De Grondwet, aflevering 164, werd bij zijn voorgaan als volgt stilgestaan: 'De Classicale Vergadering der Christelijke Afscheidene Gereformeerde Gemeenten in dezen omtrek werd j.1. Woensdag te Zeeland, in het kerkgebouw der Chr. Afsch. gem. gehouden. De WelEerw. Heer W. H. Van Leeuwen van Grand Rapids opende de Classis met eene ernstige, krachtvollen en Oud-orthodoxe Leerrede gegrond op Ps. 122:6a: "Bidt om den Vreede van Jeruzalem."

Naar wij horen heeft deze Leerrede groot genoegen en algemene voldoening gegeven. Het deftig en eerbiedwaardig voorkomen van ZEerw., de eenvoudige, verstaanbare oud-Hollandsche stijl, preekmethode, manier van voordracht, het ex tempore (zonder schets of uitgeschreven leerrede) spreken en andere bijzonderheden, hadden voor verscheidenen iets zonderlings en oorspronkelijks in zich en herinnerde velen der bejaarden aan het oude Vaderland en de dagen der afscheiding van het hervormde genootschap. Het kerkgebouw was propvol en velen moesten buiten staan. Een talrijke schare uit de meeste gemeenten onzer nederzetting, was samengevloeid om den pas uit Nederland overgekomen leraar te horen, en de Chr. Afsch. Gem., O. S. Presbyteriaansche en Hollands Gereformeerde Kerkgenootschappen waren talrijk vertegenwoordigd.'

Op de vergadering zelf 'werd besloten om voorbereidende maatregelen te nemen ter opleiding van jongelingen voor de H. Bediening en langzamerhand de grondslagen te leggen voor een Seminarium.' Ds. Van Leeuwen verklaarde zich bereid om dat onderwijs te geven.

Ook in Amerika bleven de moeilijkheden niet uit. Het is dr. Henry Beets geweest die in een uitvoerige schets op de ambtsbediening van ds. W.H. van Leeuwen in het werelddeel over de oceaan is ingegaan. In het blad De Gereformeerde Amerikaan, jaargang V, aflevering 1 januari 1901, schreef hij onder meer: 'Tot onze smart moeten we echter neerschrijven dat Van Leeuwen' s arbeid te Grand Rapids niet zoo zegenrijk was als men wel had gehoopt en van een man van zijn gaven verwachtte. Zijn verbazend luid roepen en zijn meer hard dan hartelijk prediken, maakte op den hoorder niet dien indruk dien men wel wenste. Zijn catechseren was verre van een succes, 't huisbezoek min of meer onbevredigend, in omgang met hem kreeg men de impressie dat de deugd der nederigheid wel meer ontwikkeld kon wezen, en tenslotte enkele boze geruchten omtrent zijn wandel in omloop gebracht - dat alles belemmerde zijn welslagen in zijne eerste gemeente in Amerika.'

Hijzelf moest dit bemerkt hebben en toen hij daarom den 27 Sept. 1866 te Paterson, N.J. beroepen werd, meende hij derwaarts te moeten trekken. En zoo predikte hij 10 Feb. 1867 zijn afscheid te Grand Rapids en reeds den volgende Sabbat trad hij voor zijne nieuwe gemeente op, predikend over Ps. 116:12-14. Den 21 Mei werd hij bevestigd door Ds. J. de Beer, destijds predikant te Holland en Nieuwkerk, Mich.

In het eerst ging het in Paterson tamelijk wel. Zoo lezen we bijv. in de Stem uit het Westen, in het belang van de Ware Holl. Geref. Kerk in N. A., 23 Aug. 1867, door Slag en Benjaminse uitgegeven, het volgende in een belangrijk 'Kerkelijk overzicht' van onze gemeenten in die dagen: "PATERSON. De gemeente welke daar ter plaatse veel heeft geleden. doordat hun leraar Ds. Bechthold hun heeft verlaten, is door de komst van Ds. Van Leeuwen aanmerkelijk toegenomen."

In nummer 25, Jaargang I van De Wachter 15 Jan. 1869, kon hij met blijdschap den lezers mededelen dat zijne catechisanten hem binnen drie maanden tijds twee kostelijke geschenken hadden gegeven, iets dat zekerlijk pleit voor een plaats in het hart des volks, wat bevestigd wordt door het stuk "Gedenkdag" van den Paterson kerkenraad in De Wachter van 30 Juli, 1869. Hij vond tijd en lust om voor dat nieuwe kerkelijke orgaan een tamelijk groot aantal stukken en stukjes op te stellen, gelijk hij reeds vroeger meer dan één stuk pende voor deszelfs voorloper De Verzamelaar.

En ook in zijn gemoedsleven scheen hij niet ongezegend te zijn. Zoo lezen we de volgende aantekening uit die dagen in zijn zakboekje: "Woensdag den 17 Maart 1869 gevoelde ik mij na een nauwkeurige zelfbeproeving, van alles los, niets uitgesloten: van schepsel, vlees, wereld en zonde en had nergens geen genoeg als in God en zijne gemeenschap."

Op den eersten Juni 1870 herdacht hij het feit zijner 25-jari ge Evangeliebediening in eene Jubelrede over Ps. 103:1,2 en gaf ter herinnering daaraan de jubelrede uit (C. Vorst, Holland Mich.) vroeger door Ds. Johannes Groenewegen bij soortgelijke gelegenheid te Werkenduin uitgesproken naar aanleiding van Ps. 71:17, 18.'

Ook in Paterson kwamen problemen; dr. Beets omschreef die als volgt: N iel 1 wel lang daarna begon in Ds. Van Leeuwen' s leven een periode waarin veel meer stof was tot treuren dan tot jubelen, een tijdperk dat we liever zouden overslaan, maar uit liefde tot de historische waarheid moeten hoeken opdat onze schets zoo volledig mogelijk zij. En opdat we niemand wogen kwetsen doen we dit in woorden alrede wereldkundig, n.l. in die van De Wachter van 30 Mei 1873, luidende als volgt:

"Mr. A.V. en anderen die aanhouden te vragen naar de zaak van (Ds.) W.H. Van Leeuwen, melden we dat vele berichten gehele onwaarheid bevatten. De zaak is in het kort deze: Sedert geruime tijd bestond er argwaan bij de gemeente te P(aterson) N.J. waar Van Leeuwen leraar was omtrent zijn leven. Dit nam toe. Er kwamen aanklachten. De kerkenraad bemoeide er zich mede. De leraar ontkende. De Classicale Comm. werd kennis gegeven. Een Comm. werd verkozen als Kerkvisitatoren om deze afzonderlijke gemeente te bezoeken. Een onderzoek werd ingesteld, de kerkenraad legde zijn bezwaren bloot en bijna geheel de gem. maakte klachten tegen den leraar. ZEW. kwam mede onder de beschuldiging van de kerkvisitatoren en moest in hunne tegenwoordigheid preken. Dit verzwaarde den toestand. De aanklachten van kerkenraad en gem. werden hierdoor bevestigd. Deze Comm. had last en magt om naar omstandigheden te handelen volgens Gods Woord en de orde der Geref. Kerk. Het was hun onmogelijk om dit getrouw uit te voeren zonder den leraar voor zes weken te schorsen in zijne bediening over onzuiverheid in leer en ergerlijken wandel. Dit is geschied. Hun rapport kwam weder op de Classis.

Deze keurde de handelingen goed. De tijd van zes weken was nog niet voorbij toen V. L. een protest zond (meenende we) aan de Classicale Comm. in betrekking van eisen die

door hem moesten vervuld worden. Dit gaf reden aan de Classis om den tijd van schorsing te verlengen. De Algeeeene Vergadering heeft aan den leraar geschreven wat de Kerk van hem eischte en het voorts in handen van Classis Michigan overgegeven. Toen op den bepaalden tijd geen voldoende belijdenis door ZEW. gedaan was, werd hij als leraar van de gem. ontslagen, doch bleef lid der kerk. Intussen had v.L. alrede het genoemde protest ingezonden, waardoor de kerk verplicht was geworden daarna overeenkomstig te handelen. Sedert V.L. op die laatste Class. Vergadering was en tussen de naastvolgende, ontving hij een beroep uit de Reformed Church te Hohokus, N.J. Hij nam dit beroep aan. Dit maakte zijn persoon los van onze kerk. De Classis die weldra in zitting kwam heeft hem dan ook als zoodanig verklaard. Te Hohokus komende was de plaats nog niet vacant, een leraar van de Ref. Church, L.G.J.(ongeneel) wilde niet ruimen voor hem een ander arbeidsveld was aangewezen zodat V.L onverrichter zake weder naar Grand Rapids kwam, waar hij woonde. Paasmaandag heeft hij voor Ds. Kloppenburg gepredikt."

Zoo spreekt De Wachter over deze onaangename episode, er nog aan toevoegende dat hij daarop een brief aan de gem. Hohokus schreef met den raad dat zij van de Classis moest afgaan en hem beroepen, dan konden zij vooreerst op zichzelf staan en later weder aansluiten aan de Reformed Church. Van dit alles kwam echter niets. Van Leeuwen bleef te Grand Rapids wonen als ambteloos man.'

Had het dr. Beets gesmart 'om deze pijnlijk episode te moeten boeken', tot zijn vreugde kon hij meedelen dat 'later alles wederom in orde kwam, zodat hij de ellendige Paterson-geschiedenis als 't ware uitleefde.'

Beets vervolgde: 'In de eerste helft toch van het jaar 1875 werd er verzoening getroffen tussen hem en de kerk, naar we menen met openbare belijdenis van zijne afwijking. Een beroep van de gemeente Collendoorn kon worden aangenomen en op 30 Mei van bovengenoemd jaar werd hij aldaar bevestigd door Ds. W.H. Frieling. Hier ontmoette hem zegen en voorspoed op zijn pad. De tegenspoed hier vooral in bestaande dat juffrouw van Leeuwen, geb. Benrath, met wie hij een veertigtal jaren gehuwd was geweest en die hem 5 zonen en evenzovele dochteren had geschonken, hem plotseling ontviel in 't zelfde jaar waarin hij zich te Collendoorn had gevestigd. Tegenover dat verlies stonden echter verschillende zegeningen. Een tweede gade vond hij reeds den laatsten Jan. 1876 in Mrs. Juriennne Vork, geb. Renken.

Zijn gemeentelijk werk was tamelijk gezegend met vrede en welslagen.' Toen hij na vijfjarigen arbeid in den Collendoornse kerk zijn emeritaat bekwam en 6 Juni 1880 zijn afscheid predikte, mocht hij in vrede zijn herderstaf neerleggen, terwijl hijzelf in De Wachter, Jrg. 13, No. 7, kon mededelen dat hij aldaar 45 lidmaten had aangenomen, zodat bij zijn vertrek omtrent een honderdtal huisgezinnen tot die plaatselijke kerk behoorden, wat zekerlijk voor welslagen pleit, althans ten opzichte van kerkelijke groei.

Voorlopig bleef Ds. Van Leeuwen nog in de pastorie zijner vroegere gemeente, wonen. Later echter vertrok hij naar Grand Rapids om daar zijn levensdagen te eindigen. Zoo nu en dan predikte hij en schreef artikelen voor De Wachter, zelfs een dag voor zijnen dood. En rustig sleet hij zijne dagen, een, voor een oud man tamelijk goede gezondheid bezittend, totdat hij op Sabbatmorgen 8 October, 1882, plotseling in de vroege morgenure door een beroerte werd overvallen. Van stonde af verloor hij eerst 't spraakvermogen, toen het bewustzijn, en kort na den middag van denzelfden dag ontsliep hij.'

Dr. Beets besloot: 'Zoo ging dus een man henen die gedurende een lange reeks van jaren het Evangelie des Kruises had verkondigd, op zeer vele plaatsen, b.v. in

Nederland alleen op meer dan 60, en hier evenzeer in verscheidenen kerken en andere gebouwen. Reeds toen hij het feest zijner 25 jarige Evangeliebediening vierde kon hij melden dat hij 1200 kinderen had gedoopt, 1000 lidmaten aangenomen en ruim 3800 predicatiën gehouden. Behalve allerlei stukken in weekbladen heeft hij niet minder dan een 35tal boeken en boekjes gepubliceerd of voor heruitgave bewerkt.'

Geschriften

De meeste werken van ds. W.H. van Leeuwen zijn zeldzaam; dr. H. Beets klaagde reeds dat veel kort na het overlijden van de schrijver niet meer beschikbaar was. De hieronder gegeven lijst van geschriften is dan ook niet volledig; veel titels moesten aan advertenties en dergelijke ontleend worden.

Voor 1850 verschenen:

Het kleine a b c boekje.

Het grote a b c boek.

Spelboekje.

Spel- en leesboekje.

Leeslesjes.

Belijdenis predicatie over Ps. 50:15.

Wee! Wee! de grote stad Babijlon.

Zij is gevallen! Zij is gevallen!

Waarschuwend stem.

Vervolgens:

De kleine catechismus, 1850; 1864.

De vrije rechtvaardigmaking, Den Helder 1850.

De opkomst en de val van den valse profeet; bevatt. beknoptelijk eene aardrijkskundigen beschrijving van Turkije, eene levensbeschrijving van Mahomet, een verhoog der Mahomed. godsdienst en een verklaring van de 6e fiool, Amsterdam 1854.

De leer der Gereformeerde Kerk, verdedigd tegen de aanvallen der partijen, en wederstrevens des lichts van onze dagen (...), Dordrecht 1855.

Vertaling van de Catechismus uit het Latijn, Amsterdam 1856.

De geestelijke geneeskunde, bevattende raad tegen den dood en middelen tot eene eeuwigdurende gezondheid, van den eenigen Medicijnmeester der ziel J.C., Dordrecht 1856; Ouddorp 1927.

De geestelijke koophandel, of eenvoudige wenken om winst te doen voor het Koninkrijk der hemelen, Amsterdam 1859.

Een brief over mijnen bekeringsweg, Zierikzee 1859.

'Naschrift' in: Uitreksel uit een apologie (...) door J. van den Honert, waarin gevoegd is een verhaal van het werk der overtuiging en bekeering te Werkendam voorgevallen in den jare 1746, door Jacob Groenewegen, (1859).

De watersnood. Roep- en wekstem tot Neerlands volk, Dordrecht 1861. Intrepred. Gr. Rapids over Jes. 30:21,22, Holland 1863.

Leerrede in de classicale vergadering te Zeeland, Mich., Grand Rapids 1863. Leerrede over Ps. 74:19, Holland 1868.

'Voorwoord' in: Joh. Groenewegen, Jubelrede op de vijfentwintigjarige Evangeliedienst, Michigan 1870.

Enige preken in de serie Maandel. Lee redenen, 1871.

Ds. Van Leeuwen schreef artikelen in het Nederlandse kerkelijke blad De Bazuin en in de Amerikaanse kerkbladen De Verzamelaar en De Wachter.

H. Florijn

LEEUWEN, Jacob van (1845-1913)

Jacob van Leeuwen werd op 30 mei 1845 geboren te Aalsmeer. Zijn ouders waren Nederlands Hervormd. Van zijn moeder, Christina Adriana de Merree, die hij op zevenjarige leeftijd moest verliezen, vermeldde hij later in zijn bekeringsgeschiedenis met zekere trots dat zij uit een hugenotengeslacht stamde. Zijn vader, Pieter van Leeuwen, was broodbakker. Evenals zijn oudere broer moest Jacob van Leeuwen al jong in de bakkerij meewerken. Door gemoedsbezwaar van zijn vader genoot hij slechts enkele jaren huisonderwijs ('het lancet der vaccine heeft nooit in mijn lichaam zijne insnijding gemaakt'). In de tijd dat hij zich in andere plaatsen verder in het bakkersbak bekwaamde, deed hij op zeventienjarige leeftijd belijdenis des geloofs in de Nederlandse Hervormde Kerk van Noordwijk-Binnen, bij dr. Matth. Salverda de Grave.

Op 8 juni 1869 trouwde hij met de eveneens uit Aalsmeer afkomstige boomkwekersdochter Aagje de Vries (geboren 3 maart 1846) en hij, vestigde zich als bakker te Nieuwer-Amstel bij Amsterdam. In die tijd stond daar ds. H. v.d. Oever als predikant van een vrije gemeente. Van Leeuwen leefde als fatsoenlijk hervormd kerkganger, maar 'God-loos'. In zijn leven kwam een ommekeer nadat hij zich in 1871 weer in Aalsmeer gevestigd had, in een eigen bakkerij op de Ringdijk.

In 1872 overleed zijn vader, niet zonder hoop 'omdat hij kenmerken droeg dat hij in God geloofde.' Dat sterven gebruikte de Heere 'door de hand des Geestes als een wapen Zijner liefde' als een middel waardoor Van Leeuwens vrouw Aagje overtuigd werd van zonde, gerechtigheid en oordeel. Twee jaar na haar bekering werd hij in juni 1874 zelf een onderwerp van Gods bearbeiding. In zijn ongelukkige toestand las hij zijn zaken verklaard in de bekeringsgeschiedenis van ds. D. Bakker. Hij mocht na twee jaar de Borg leren kennen 'in de ontsluiting van Zijn bloed en gerechtigheid' en - in 1882 - 'de Geest der aanneming tot een kind.'

Inmiddels hadden Van Leeuwen en zijn vrouw zich in 1876 afgescheiden en waren zij - volgens de Burgerlijke Stand - Christelijk Gereformeerd (Afgescheiden) geworden. 's Zondags kwam men in Aalsmeer in gezelschap bijeen, waarin Van Leeuwen wel vooring in lezen en gebed. Het gezelschap verliep en Van Leeuwen hield zich enkele jaren bezig met catechiseren van kinderen bij vrienden, zelfs bij Ledeboerianen in Drenthe. Wanneer men Van Leeuwen wees op de mogelijkheid predikant te worden via de Theologische School te Kampen, wees hij dit beslist af. Hij was ervan overtuigd dat 'de Heere aangaande Zijn bediening tot Zijn Kerk op aarde, geen knechten in Zijn wijngaard liet maken door mensen, maar dat zij uit de zalving en roeping des Geestes uit God moesten geopenbaard worden.'

In maatschappelijk opzicht liep het Van Leeuwen in die tijd niet tegen. Hij was graanhandelaar, als 'teelman' kocht hij bij boeren de oogst op om te laten dorsen. Tijdens het werk kreeg hij met kracht de woorden 'gij zult Mijn getuige zijn voor vele volken.' Op 10 december 1890 sprak hij voor het eerst in het gezelschap over Zacharia 4:10. Toen bleek dat het arbeidsveld zo ruim was 'dat de twaalf uren in de dag ten volle moesten besteed worden', beëindigde hij zijn graangroothandel en ging hij als oefenaar spreken in allerlei vrije samenkomsten.

Van verschillende kanten kreeg hij een beroep: Amsterdam, Alkmaar, Hardinxveld en Zeist. De laatste twee waren 'gemeentens welke van oude psalmen houden en van een leraar getooid met een steek.'

Van Leeuwen meende echter dat zijn lastbrief 'geen directe plaatselijke bediening' inhield. Hij beargumenteerde dat, door te wijzen op de priesterlijke arbeid van de

vaders der gezinnen, waardoor de herdersstaf vanaf de kansel tot in de gezinnen zou reiken.

Zeven plaatsen wist hij aan zich te binden, met de voorwaarde dat hij er alleen het Woord zou prediken met uitsluiting van andere voorgangers: Aalsmeer, Barneveld, Dordrecht, Gouda, Hilversum, Rotterdam en Utrecht. Namens deze samenkomsten - de meeste kenden slechts een commissie of bestuur, geen kerkenraad - liet Van Leeuwen zich op zondag 26 mei 1895 te Aalsmeer bevestigen als predikant door zijn vriend Jan Verzaal (1841-1901), een kruidenier uit Boskoop die zich een jaar tevoren als lid van de Gereformeerde Kerk (A) aldaar onttrokken had. In die dienst sprak hij zelf uit 2 Korinthe 5:14,15. Om de zeven weken diende hij vanaf die tijd de om hem gegroepeerde samenkomsten.

De bevestiging door een particulier persoon leverde veel kritiek op, vooral van hen die een meer geordend kerkelijk samenleven wensten. In verschillende plaatsen had Van Leeuwen het, door zijn alleenrecht te claimen, onmogelijk gemaakt dat andere, geordende predikanten nog zouden voorgaan. Zo was er ernstig bezwaar tegen zijn optreden van de zijde van de vrije Kruisgemeenten, vooral ten aanzien van de bediening van de sacramenten.

Tegen zijn vrienden verdedigde Van Leeuwen zijn bevestiging met het argument 'alleen zij die met de inwoning van Gods Geest begiftigd waren en daarbij de gaven des Heiligen Geestes ontvangen hadden, dat deze door de bewerking van dien Geest daartoe het recht hadden om anderen de handen op te leggen.'

Onder zijn aanhangers zette hij zich als gemoedelijk infralapsarisch prediker af tegen de kruisdominees, door hen te verwijten dat zij als verkiezingspredikers God tot auteur der zonde maakten.

Door de independentistische wijze van samenleven zijn weinig gegevens over de groepen waarvoor Van Leeuwen vooring bewaard. Er waren ook nauwelijks contacten met andere voorgangers. In de eerste jaren van zijn oefenaarschap was Van Leeuwen bevriend met Daniël Meijer, voorganger van de vrije gemeente te Ouderkerk aan de Amstel.

Op 6 februari 1897 vestigde Van Leeuwen zich te Utrecht bij het als kerkzaal ingerichte gebouw aan de Zandhofsestraat. Het bevolkingsregister vermeldt in die tijd nog als beroep 'koopman' en als godsdienst 'Christelijk Gereformeerd'.

Later werd het 'reizend predikant' en 'gereformeerd'. Nog enkele samenkomsten sloten zich bij Van Leeuwen aan: Neerlangbroek, Elst (U) en Leusden (Woudenberg). Een enkele maal preekte Van Leeuwen te Oud-Beijerland en te Enkhuizen. In de laatste plaats woonde zielevriendin Harmina Hart met wie hij veelvuldig correspondeerde.

Enkele samenkomsten kenden als vereniging een zekere organisatievorm, zoals het 'Comité ter bevordering van Godsdienst' te Barneveld uit 1888. Om meer rechtszekerheid te hebben organiseerde men in Aalsmeer ook een vereniging.

Op 27 januari 1901 werd onder leiding van Van Leeuwen opgericht de 'Vereeniging van Gereformeerden/Indepe(n)denten' te Aalsmeer. Uit een dertiental leden werd Van Leeuwen (Utrecht) tot voorzitter gekozen, Jan Verzaal (Boskoop) tot secretaris en Teunis van Klaveren (Aalsmeer) tot penningmeester.

Het doel was: 'de openbare prediking van het Woord met de bediening der Heilige Sacramenten'. Ook de combinatie van gemeenten rond Van Leeuwen werd wel aangeduid als 'Vereeniging van Gereformeerden'. In 1919 werd de vereniging te Aalsmeer overigens ontbonden toen de samenkomst daar overging tot de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Tot 1912 preekte Van Leeuwen in zijn combinatie van tien gemeenten. Meer dan 8400 maal ging hij voor. Elke week verzorgde hij op verschillende plaatsen de catechisaties

en vele malen bediende hij de sacramenten. De uitgever van zijn levensschets, ds. K.P. de Groot, schreef dat in zijn leven openbaar kwam 'dat hij een dienaar der waarheid geweest is, geroepen: niet door mensen noch door een mens, maar door den Heere des oogstes Zelve. Hij heeft daartoe uit God zijn beginsel gekend en is van en door Hem geleerd en bekwaam gemaakt, om ook anderen in den middellijken weg te mogen onderwijzen. En uit kracht dier bekwaamheid en zalving des Geestes tot dat dienstwerk heeft hij den volke gepredikt: Wie God is in al Zijne volmaakte deugden en eigenschappen, en wie en wat de mens geworden is door de zonden.'

In verschillende plaatsen tekenden hoorders zijn preken op. Zo verschenen verschillende zestallen preken, opgetekend door A.C. van der Star te Waddinxveen en door C. Lagendijk te Delfshaven.

In 1908 voorzag Van Leeuwen een zestal van een 'voorwoord' en hij voegde er nog enkele stukjes aan toe van ds. J.W. v.d. Broek, hem wellicht verstrekt door zijn vrienden te Enkhuizen. Verder verscheen onder de 'afgeluisterde' preken een complete serie over de Heidelbergse Catechismus en een gestencilde brochurereeks in ongeveer 25 afleveringen, die telkens twee preken bevatten.

Van Leeuwens eigen bekeringsgeschiedenis dateert van 1901 en is opgenomen in het na zijn overlijden gepubliceerde begrafenisverslag van de Utrechtse diaken A. Pothoven. Nadat hij sinds 1912 wegens een eiwit-ziekte alleen nog in Utrecht had kunnen voorgaan, overleed Jacob van Leeuwen op 22 juli 1913. Op zijn sterfbed mocht hij, ondanks bestrijdingen, ruim getuigen van de Godsontmoetingen die zijn ziel mocht smaken.

Op 26 juli werd hij begraven in het familiegraf Segstro van zijn schoonfamilie, op de begraafplaats 'Oud-Soestbergen' te Utrecht. Zijn vrouw bereikte de leeftijd van bijna 99 jaar (overleden op 11 januari 1945 te Barneveld) en werd daar begraven. Haar levenseinde is beschreven door J.W. Slager, de latere oud-gereformeerde predikant.

De 'Vereeniging van Gereformeerden' verliep na het overlijden van Van Leeuwen. Enkele gemeenten sloten zich na korte of langere tijd aan bij de Oud Gereformeerde Gemeenten: Neerlangbroek, Elst, Barneveld en Woudenberg. Aalsmeer werd Christelijk Gereformeerd, In andere plaatsen vormde men enige tijd een vrije samenkomst zonder enige kerkelijke band.

Daarover schreef ds. J.T. Doornenbal in 1947: 'Na zijn dood is de "Vereeniging van Gereformeerden" nog korte tijd geleid door het bestuur, die haar daarna zelf heeft opgeheven. Men had de bediening van Van Leeuwen als een Godsgeschenk aanvaard, maar niet met het doel een kerk te stichten en na zijn heengaan is geen ander in zijn plaats geroepen. Dit was ook geheel in de lijn van Van Leeuwens bedoelen, die nog voor zijn dood zelf aan meerderen van zijn volgelingen de raad gegeven heeft zich aan te sluiten bij de Hervormde Kerk waar een zuivere bediening was, gelijk ook velen in Utrecht en elders gedaan hebben, terwijl anderen dakloos bleven of zich bij andere kerken gevoegd hebben.'

Geschriften

Zestal leerredenen. Met sprokkelingen (met voorwoord van J. van Leeuwen Pz.), z.p., z.j. (1908).

Zes predikatiën, Oud Beijerland z.j.

Zestal afgeluisterde predikatiën, gesproken door J. van Leeuwen Pzn. te Rotterdam en opgeteekend door C. Lagendijk te Delfshaven. De inhoud voor rekening van den schrijver, z.p., z.j.

Tweede zestal afgeluisterde predikatiën, z.p., z.j.

Eerste zestal afgeluisterde predikatiën opgeteekend door A.C. van der Star te

Waddinxveen, z.p., z.j.

Eerste zestal aangeteekende lijdenspredikatiën, z.p., z.j.

Tweede zestal aangeteekende lijdenspredikatiën, z.p., z.j.

Zes predikatiën gesproken door J. van Leeuwen Pz., in leven bedienaar der waarheid te Utrecht. Van deze predikatiën is dit de eerste druk, Oud Beyerland 1926.

Vijftal leerredenen afgeluisterd en opgeteekend door C. Lagendijk (Eerste t/m vijfde vijftal 'Keurstoffen'), Nieuw Beyerland plm. 1930-'34.

Twee predikatiën van den eerwaarden en van God geleerden heer ds. Jac. van Leeuwen van Utrecht. Onder het gehoor opgeteekend en uitgeschreven door den heer C. Lagendijk Azn. van Delfshaven (serie gestencilde tweetallen), z.p., z.j.

Veertien afgeluisterde feeststoffen. Uitgave voor eigen rekening, z.p., z.j.

Veertien feeststoffen, uitgesproken door Jacob van Leeuwen Pzn, in leven leeraar bij de Vereeniging van Gereformeerden te Rotterdam, Utrecht en andere plaatsen. Afgeluisterd en opgeteekend door C. Lagendijk te Delfshaven. Thans vermeerderd met Eenige mededelingen omtrent het leven, bekeering en roeping Gods tot het predikambt door hemzelve beschreven, alsmede van zijn arbeid, ziekte, sterven en begrafenis. Door eenige vrienden opgeteekend, twee delen, Nieuw Beyerland 1933.

Heidelbergsche Catechismus verklaard in beluisterde en aangeteekende predikatiën, twee delen, z.p., z.j.

En aldaar zal geen nacht zijn. Zestal keurige leerredenen over verschillende teksten, Gorinchem 1936.

De arbeid der kerk uit de vrucht des levens; verklaard in twee beluisterde en aangeteekende predikatiën over Rom. 12:11b en Kron. 30:8. Hier bijgevoegd twee adressen waarvan een der strijdende en een der triomfeerende kerk, z.p., z.j.

Het nauwe toezicht Gods over den mensch en Het één zijn in God verklaard in twee beluisterde en aangeteekende predikatiën over Markus 4:24,25 en Ezechiël 137:19b , z.p., z.j.

Leerredenen aan het volk, Holland (Mich.) z.j.

Een 'voorwoord' in Geestelijke mededelingen omtrent de uitoefening van het leeraarsambt vervat in een brief aan eenen opziener en leeraar van zijnen mede-arbeider te Bethel. Uit het Engelsch vertaald door A. Kloot, te Watervliet, staat N.Y Y. United State, met een voorwoord van J. van Leeuwen Pzn., in leven leeraar bij de Vereeniging van Gereformeerden te Aalsmeer, Alkmaar, Barneveld, Dordrecht, Gouda, Hilversum, Neerlandsbroek, Oud-Beijerland, Rotterdam en Utrecht, 2e druk, Gouda 1915.

Literatuur

Eenige mededeelingen omtrent de bekeering en de roeping Gods tot het predikambt van Jacob van Leeuwen Pzn. in leven leeraar bij de Vereeniging van Gereformeerden te Utrecht en elders. Door hemzelve geschreven, alsmede van zijn arbeid, ziekte, sterven en begrafenis door eenige vrienden opgeteekend en bijeengebracht, z.p. (Utrecht), z.j. (1913).

Ook verschenen onder de titel Gedachtenis, leven en arbeid van ds. J. van Leeuwen Pz. In leven bedienaar der waarheid te Utrecht, Gouda e.a. plaatsen. Twee deeltjes (met voorwoord van ds. K.P. de Groot), z.p. (Delft), z.j. (1931).

Ook verschenen in Engelse vertaling Some communications concerning the conversion and calling of God to the office of the ministry of Jacob van Leeuwen Pzn. During his life a minister of the gospel in union with the Reformed Congregations at Utrecht and elsewhere - written by himself: Also of his labor, sickness, dying and funeral - annotated and assembled by some friends (with introduction of Rev. C.

Hegeman), z.p. (Stickney, South Dakota), z.j. (1964).

Eenige aantekeningen uit het leven en sterven van Aagje de Vries, Wed van ds. J. van Leeuwen, geboren 3 maart 1846, overleden 11 januari 1945. Opgeteekend door eenige harer vrienden, Barneveld 1945.

J.T. Doornenbal, 'Ds. J. van Leeuwen Pzn', in Gereformeerd Weekblad, 48e jg. 1947, nr. 37,41,46,51.

J.A. Saarberg, Gods akkerwerk. Vijftig jaren Gereformeerde Gemeente in Utrecht, Utrecht z.j. (1975), blz. 11-15.

Joh. de Haas, Gedenkt uw voorgangers II, Haarlem 1984.

A. Ros

LEEUWEN, Dirk van (1889-1952)

Dirk van Leeuwen werd op 18 juni 1889 in Mijdrecht geboren. Zijn vader was Jan van Leeuwen, zijn moeder Dirkje Verweij.

Van beroep was Van Leeuwen cementwerker. Op 1 februari 1912 huwde hij in Aarlanderveen met Bastiana Maria van Eijk.

In de loop van zijn leven werd Van Leeuwen ouderling van de Christelijke Gereformeerde kerk van Alphen aan de Rijn. Op 11 december 1942 werd hij bevestigd als voorganger van een evangelisatie in Loenen aan de Vecht. Bevestiger was de Christelijke Gereformeerde predikant E. du Marchie van Voorthuysen, die zich hiermee problemen op de hals haalde, omdat een dergelijke bevestiging in zijn kerkverband onkerkrechtelijk geacht werd.

Het duurde niet lang of Van Leeuwen zocht contact met de Oud Gereformeerde Gemeenten, waar toen W.H. Blaak, M.A. Mieras en C. van de Gruiter predikant waren. Hem werd verlof gegeven om in de verschillende gemeenten voor te gaan en Van Leeuwens prediking bleek aan te slaan. In St. Philipsland (de gemeente van ds. Blaak) werd opgemerkt dat hij "goed voldaan" had.

In 1945 werden Van Leeuwen en zijn gemeente in het kerkverband van de Oud Gereformeerde Gemeenten opgenomen. Zelf werd hij toegelaten als lerend ouderling. Op 23 oktober 1946 volgde zijn bevestiging tot predikant door ds. W.H. Blaak. Zijn standplaats bleef Loenen aan de Vecht.

In 1948 vond de vereniging plaats van de Oud Gereformeerde Gemeenten en de Federatie van de Oud Gereformeerde Gemeenten tot één kerkverband, de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland genaamd.

In 1950 werd ds. Van Leeuwen beroepen door de gemeente van St. Philipsland. Hoewel hij zich volgens zijn eigen woorden sterk verbonden voelde met de gemeente van Loenen, meende hij toch te moeten gaan. Op 16 maart 1950 werd ds. Van Leeuwen in St. Philipsland bevestigd door ds. W. van Dijk van Capelle aan den IJssel met als tekst Lukas 10:1-22. Ds. Van Leeuwen deed intrede met 2 Korinthe 5:20. De preken die Van Leeuwen bij zijn afscheid en zijn intrede gehouden heeft, zijn later uitgegeven naar een stenografisch verslag dat ervan gemaakt was.

In de preken komen een aantal autobiografische gegevens voor. Zo deelde ds. Van Leeuwen over zijn bekering mee dat het op een zaterdagavond geweest was dat "Christus Zich openbaarde in de rijkdom Zijner heerlijkheid en algenoegzaamheid, in de rijkdom van Zijn voldoening. Maar Hij kwam Zich niet alleen te openbaren, maar Zich ook in mijn hart weg te schenken. Toen is mijn ziel opgesprongen van vreugde en blijdschap en was er maar één begeerte in ons hart, met de apostel Paulus ontbonden te worden en met Christus te mogen zijn en eeuwig in de hemelen."

Behalve dit werkje gaf ds. Van Leeuwen bij zijn vertrek naar St. Philipsland enige overdenkingen uit over de geschiedenis van Bar-Timeüs, die hij geschreven had voor de militairen van zijn gemeente Loenen, die in Indië waren. De opbouw van de overdenkingen vertoont grote overeenkomsten met die van zijn preken.

Betrekkelijk kort heeft ds. Van Leeuwen de Oud Gereformeerde Gemeente van St. Philipsland gediend. Op 14 december 1952 zou hij voorgaan in zijn vorige gemeente te Loenen. Diezelfde zondag overleed hij aan een hartverlamming. De begrafenis werd op donderdag 18 december gehouden. In de rouwdienst ging ds. Mieras voor. Op de begraafplaats sprak ds. Blaak, terwijl ds. Du Marchie van Voorthuysen de plechtigheid in de kerk beëindigde.

H. Florijn

LIEBURG, Adrianus Anthonie van (1850-1930)

Adrianus Anthonie van Lieburg werd op 25 mei 1850 geboren als nakomertje van de 56-jarige kleermaker Adrianus van Lieburg en de 45-jarige Maaïke Singels. Het gezin - met de elfjarige dochter Anthonetta - woonde in het dorp Rijsoord bij Ridderkerk. Een gemakkelijke jeugd had Janus niet, vooral omdat hij vaak ziek was en soms de dood nabij scheen. Maar op school en catechisatie - bij de hervormde predikant - blonk hij uit. Met zijn algemene ontwikkeling en met wat talenkennis, die hij opdeed dankzij gratis extra lessen van de schoolmeester, verkreeg hij een blijvende voorsprong op leeftijd- en vooral standgenoten. Wat het laatste aangaat, de wens om zelf onderwijzer te worden moest hij vergeten: in navolging van zijn voorouders zou hij als kleermaker de kost gaan verdienen.

Van Lieburg was nog jong, toen God hem tot nieuw leven bracht. Zowel het lezen van een "oude schrijver" als het contact met een zeker bevindelijk predikant schijnt daarbij een rol te hebben gespeeld. Jaren later blikte hij in de volgende regels op zijn bekering terug en omhoog:

*"Toen bereikte ik veertien jaren,
Toen Uw ongekende min,
Eén van Uwe Godsgezanten,
Zond te mijner woning in,
Die het licht der zuiv 're waarheid,
Tot dusverre door mij geweerd,
Met een ongekende klaarheid,
Aan mijn ziele heeft geleerd.
O, wat was dat een verand'ring,
In mijn gansche wil en zin.
Boeken die ik vroeger haatte,
Kwamen toen mijn woning in.
'k Las, 'k herlas die dierb're schriften,
Waarin d' evangelieleer,
Op zoo klare, held're wijze,
Werd ontvouwd tot Uwe eer."*

Rond 1865 vestigde Janus zich als kleermakersknecht voorgoed in Nieuw-Beijerland. Daar sloot hij zich als lidmaat aan bij de jonge Ledeboeriaanse gemeente, waar destijds de prediking van Daan Bakker veel hoorders trok. Hier maakte hij kennis met de dochter van de kachelsmid, Anna van den Berg (1854-1921). Op 27 april 1876 trad hij met haar in het huwelijk.

Het werk, het gezin en de kerk waren de drie factoren die het dagelijks leven van Van Lieburg gedurende ruim dertig jaar zouden bepalen. Zijn negen zonen (twee van hen stierven jong) en drie dochters moesten zodra dat mogelijk was, meehelpen hetzij aan de kleermakerstafel, hetzij in de huishouding van hun moeder, die een nogal teruggetrokken astmapatiënte was. Dat de plaatselijke lagere school geen toegang bood aan kinderen die niet in het bezit waren van het beruchte "pokkenbriefje", trok Van Lieburg zich zeer aan.

Voor zover zijn bezigheden dat toelieten, gaf hij daarom thuis zelf les in lezen en schrijven, waarvan meerdere Ledeboeriaanse ouders gebruik maakten. Bij het godsdienstonderwijs bereikte hij zelfs de gehele jeugd van de gemeente. Hij was namelijk in 1881 tot diaken en in 1888 tot ouderling gekozen, en langzamerhand kwam het leeuwendeel van het kerkelijk werk op zijn schouders te rusten. Naast het geven van catechisaties ging hij wekelijks voor in een leesdienst, leidde hij de

kerkenraads- en de ledenvergaderingen, bezocht hij gemeenteleden en zieken, en ging hij voor bij begrafenissen en huwelijksbevestigingen. Daarnaast vond hij tijd voor zijn liefste ontspanning: het maken van gedichten bij verjaardagen en andere gelegenheden, of gewoon bij wijze van briefwisseling.

Van Lieburg genoot in eigen omgeving een zeker gezag door zijn belesenheid en mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid. Deze eigenschappen werden ook opgemerkt door de vertegenwoordigers van andere Ledeboeriaanse gemeenten, die eens per jaar in Zeeland of ZuidHolland gezamenlijk bijeenkwamen. Van 1889 tot 1907 was hij de vaste notulist van deze algemene vergaderingen, terwijl hij bij het classicale overleg vaak voorzitter was.

Nauw was de scriba betrokken bij de besluitvorming in brandende kwesties voor de Ledeboerianen, zoals de problemen rond de oefenaars Nicolaas Hendrik Beversluis en Laurens Boone en de op handen zijnde fusie met de Kruisgemeenten.

Een persoonlijke vriendschap en correspondentie bestond er ook met dominee David Janse (1828-1902) in Middelburg, die binnen het kerkverband jarenlang de centrale figuur was.

Aan hem had Van Lieburg ook al vroeg zijn aspiraties voor het predikambt toevertrouwd. Hij bleef die stille wens lang verzwijgen, sprak intussen wel eens een "stichtelijk woord" op gezelschappen (voor het eerst op De Wacht bij's-Gravendeel), totdat in 1907 vanuit de gemeente Nieuw-Beijerland zelf pogingen werden ondernomen hem als lerend ouderling te laten optreden. De afgevaardigden op de landelijke vergadering verklaarden echter de nodige geestelijke "werkzaamheden" te missen om hiervoor toestemming te kunnen verlenen.

Lag deze teleurstelling misschien ten grondslag aan zijn merkwaardige breuk met het nieuwe kerkverband der Gereformeerde Gemeenten, dat door de Ledeboerianen en de Kruisgezinden werd gevormd?

De gebeurtenissen gingen snel en zijn nooit helemaal opgehelderd. In oktober 1907 was ouderling Van Lieburg met diaken (en zijn kleermakersbaas) Willem Hoepel afgevaardigd naar de Rotterdamse synode waar de eenwording beslag kreeg. Alleen dominee Boone uit Sint-Philipsland besloot, voor de meesten volkomen onverwachts, alsnog bij het oude vertrouwde van Ledeboer te blijven; hij stichtte op 3 december het verband van de Oud Gereformeerde Gemeenten. In die week ging het in Nieuw-Beijerland hard tegen hard, nadat Van Lieburg als enige van de vier kerkenraadsleden - maar met een meerderheidsaanhang binnen de gemeente - niet minder plotseling bekend maakte Boone te zullen volgen.

Tijdens een spannende kerkenraadsvergadering, die werd bijgewoond door de predikanten H. Roelofsen en G.H. Kersten, werd de eigenzinnige ouderling een schorsing aangezegd. Toen de volgende zondagmorgen (15 december) door een ambtsbroeder hem de toegang tot de kerkzaal werd versperd, was de maat vol. Daartoe uitgenodigd volgden de Van Lieburg trouwe gemeenteleden hem, om in zijn woning een "leespreek" te beluisteren. De weken daarop werd de timmerschuur van Bastiaan Boender voor de diensten leeggeruimd, tot in maart 1908 een eigen kerkgebouw in gebruik kon worden genomen. De breuk in de gemeente was een feit; voortaan kende Nieuw-Beijerland een Gereformeerde Gemeente aan de Middelstraat en een Oud Gereformeerde Gemeente aan de Voordoel.

Voor het gezin Van Lieburg was de sfeer in het kerkelijke dorp niet meer wat zij geweest was. Bovendien waren de meeste kinderen het huis uit - enkelen bleven vrijgezel - en bood het kleermakersvak steeds minder emplooi. In 1911 besloten de familieleden, zoals zovelen in die tijd, het platteland te verlaten en zich in de groeiende handelsstad Rotterdam te vestigen.

Als ouderling werd Van Lieburg opgevolgd door de latere dominee Willem Blaak (1871-1957), die in zijn bekeringsverhaal nog herinneringen ophaalt aan zijn eerste kennismaking met de gewaardeerde ouderling van Nieuw-Beijerland. In Rotterdam werd hij lid en vrijwel onmiddellijk ambtsdrager van de vrije gemeente aan de Slachthuisgade, waar vroeger N.H. Beversluis en later Adrianus Potuyt (1852-1919) voorging. Deze laatste preekte echter op een zondag in 1915 plotseling afscheid, naar bleek als gevolg van een verholen conflict met zijn medebroeders. De rol van Van Lieburg hierin is onduidelijk, maar een week later werd hij door de kerkenraad en de gemeente tot de nieuwe vaste voorganger uitgeroepen.

Eindelijk zag de 64-jarige kleermaker zijn roeping vervuld. Op 14 maart 1915 sprak hij zijn eerste officiële "leerrede" uit. Een predikantsbevestiging wees hij echter van de hand; voor de sacramentsbediening kwamen "vrije" dominees van elders. Voor Van Lieburg was zijn oefenaarschap een aangename tijd: hij ging op in de voorbereiding van de wekelijkse preken, de catechisaties en het bezoek van en aan een vaste kern vrienden. Soms ging hij ook in andere kerkjes voor. Een bloei maakte de gemeente aan de Slachthuisgade echter niet door: van tijd tot tijd gingen leden over naar andere vrije groepen in Rotterdam, en vooral naar de vlakbij gelegen Boezemsingelkerk van de grote Gereformeerde Gemeente. Reeds in 1918 moest het kerkgebouw worden verkocht, waarna men bijeenkwam in een zaaltje in de Hoveniersstraat en later in de Goudsestraat.

In 1926 was het weer zover. Binnen de kerkenraad ontstond onenigheid over het zingen van de psalmberijming van Datheen, voor Van Lieburg aanleiding om zijn ambt neer te leggen. Tijdens een bidstond voor het gewas op 18 maart 1926 hield hij zijn afscheidsoefening over Psalm 40:18 en teleurgesteld onttrok hij zich zelfs aan de gemeente.

Eind 1927 werd hij op papier weer lidmaat, maar hij liet zich meestal vinden onder het gehoor van dominee Kersten. . . Intussen kondigden zich de tekenen aan van dementie. Zijn tachtigste verjaardag beleefde Van Lieburg in de psychiatrische inrichting Maasoord in Poortugaal.

Tot aan zijn overlijden op 21 november 1930 werd hij hier nog wel bezocht door geestelijke vrienden als dominee Boone en oefenaar Blaak. Laatstgenoemde leidde ook de begrafenis op "Crooswijk" in Rotterdam. Hij herinnerde aan "het vaste vertrouwen op God, dat den overledene steeds had gekenmerkt, en wees op de onmisbaarheid van dit vertrouwen voor het verkrijgen van het eeuwige leven." Het nageslacht wenste hij toe, dit vaderlijke voetspoor te mogen volgen.

Geschriften

'Eenige dichtregelen op het overlijden van onzen geliefden leeraar ds. D. Janse in den ouderdom van 73 jaren', in: Ter nagedachtenis van den weleerwaarden heer David Jansen (. . .), Terneuzen 1902.

Literatuur

W.H. Blaak, Levensbeschrijving van ds. W.H. Blaak, predikant bij de Oud Geref. Gemeente te St. Philipsland, 1939, 18-20.

C. de Jongste, Klacht en Jubel I. Facetten uit de "kleine kerkhistorie" rondom ds. Nicolaas Hendrik Beversluis (1850-1931), Zwijndrecht 1983, reg.

A. Bel e.a., De vereniging van 1907, Houten 1984, 171-174.

F.A. van Lieburg, De geschiedenis van de familie Van Lieburg, Rotterdam 1985, 55-96; hierin ook zijn nagelaten gedichten en brieven (met name die aan ds. David Janse), J.M. Vermeulen, In de lijn van Ledeboer 1840-1948.

Ruim 100 jaar predikanten, oefenaars en gemeenten, Krimpen aan den IJssel 1990.

NOORT, Johannes van (1798-1859)

Johannes van Noort werd in 1798 in Utrecht geboren. Zijn ouders waren Johannes van Noort en Wendelina Kraai. Van zijn jeugd is zeer weinig bekend.

Van Noort huwde met Geertruida Lepenburg; in juni 1823 werd hun eerste zoon geboren. Zij woonden toen in het plaatsje Honswijk. Van Noort was daar vanaf 1821 schoolmeester en waarschijnlijk tegelijk ook koster en doodgraver.

De schoolopziener was aanvankelijk goed te spreken over het werk van Van Noort. In 1824 uitte hij zich echter minder positief over de Honswijkse onderwijzer, omdat deze zich te buiten ging aan het gebruik van sterke drank, een gevolg van zijn "bekrompen bestaan" en de geringe interesse van de ouders. De vermaningen van de opzieners hadden een goed gevolg: Van Noort liet de sterke drank staan en het onderwijs werd beter.

Omstreeks 1839 kwam Van Noort tot bekering. Steeds meer begon hij nu in zijn onderwijs gebruik te maken van de Bijbel. Daartegen kwam verzet van een aantal ouders en van de pastoor van Schalkwijk. Op 16 februari 1850 werd Van Noort voor de schoolcommissie gedaagd. Hij verklaarde dat hij de Bijbel niet uit de school zou doen. Na verscheidene vergaderingen en vermaningen werd hij in februari 1853 geschorst als onderwijzer op grond van artikel 23 van het reglement, gevoegd bij de wet van 1806. Daarin stond dat het onderwijs in het leerstellige van het kerkgenootschap niet geschieden mocht door de schoolmeester. Op 1 november 1855 ontving Van Noort zijn acte van afzetting als onderwijzer.

De hele kwestie veroorzaakte nogal wat rumoer in onderwijskringen. De hervormde predikant A.P.A. du Cloux sprak in zijn periodiek *De Wachter op Sions muur* zijn verontwaardiging uit. J.L. Bernhardi deed hetzelfde in zijn veelgelezen *Zamenspraken*.

Van Noort voelde zich na zijn bekering aangetrokken tot ds. L.G.C. Ledeboer. Deze bevestigde hem als ouderling van de Ledeboeriaanse gemeente te IJsselstein. In de andere Ledeboeriaanse gemeenten ging Van Noort ook wel voor als oefenaar.

Op 2 april 1856 verhuisde de familie Van Noort naar Benthuisen. Hier werd hij al spoedig ouderling in de gemeente van ds. Ledeboer. Deze liet hem nog wel eens in zijn plaats een stichtelijk woord spreken, terwijl hij zelf in de ouderlingenbank plaatsnam.

Johannes van Noort overleed op 13 augustus 1859 in Benthuisen. Ds. Ledeboer, die de begrafenis leidde, schreef naar aanleiding van Van Noorts overlijden een gedicht dat in 1863 bij zijn eigen begrafenis gelezen werd. Ook andere gedichten van de predikant van Benthuisen op Van Noort zijn bekend. Na de dood van Van Noort verscheen een bundel met brieven, die onder andere aan Ledeboer geschreven waren in de periode van 1850 tot 1856. Hierin werd de procedure uiteengezet die geleid had tot zijn ontslag. Van Noort had het werkje volgens de voorrede niet zelf willen uitgeven uit angst voor zelfverheffing. Het doel van het schrijven was volgens dezelfde voorrede dat onder des Heeren zegen, het lijden van Van Noort mocht zijn "tot versterking en opwekking van medegelovigen" en dat "de een of ander daardoor lust mogt ontvangen Hem vrijmoediger voor de mensen te belijden!"

Geschriften

Brieven van wijlen Johannes van Noort, zijn ontslag als openbaar onderwijzer te Honswijk (Prov. Utrecht) betreffende, om het gebruik des Bijbels op de school, 's-Gravenhage 1860.

H. Florijn

OZINGA DZN., Murk (1838-1924)

Murk Ozinga werd op 14 januari 1838 te Sneek in Friesland geboren als zoon van Daniël Ozinga en Foekje de Vries. Reeds op vierjarige leeftijd leerde de jonge Murk van zijn vader lezen uit de Bijbel. Aanvankelijk was hij instrument- en klokkenmaker van beroep. Nadat Murk op 26-jarige leeftijd (in 1864) een geestelijke omkering had meegemaakt, legde hij zich vanaf 1869 op aanraden van een vriend toe op de studie van Gods Woord. Daarbij kreeg hij belangeloos les van de predikanten J. H. Guldenarm te Oosthem en J. A. P. Rislambers te Heeg, terwijl F. H. J. Smit, hoofd van de christelijke school te Hommerts, hem in de gewone vakken onderwees.

Twee jaar later legde hij op 29 november 1871 met goed gevolg examen af voor het classicaal bestuur van Sneek, dat hem de akte van godsdienstonderwijzer verstrekte. Vervolgens liet hij zich op 19 februari 1872 te Utrecht examineren door het hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging. Na de gunstige afloop daarvan trad hij bij genoemde vereniging in dienst als reizend evangelist.

Aanvankelijk sprak hij nogal eens in het Overijsselse dorpje De Krim voor de aldaar wonende turfarbeiders. Dat geschiedde in een gewone schuur; hij stond dan achter een ton op een kist en gebruikte een geleend lessenaartje. Op 9 juni 1872 werd hij geïnstalleerd als vast evangelist te Noord-Scharwoude. In die plaats arbeidde hij vijf jaar onder veel strijd, hoewel niet ongezegd.

Nadat Ozinga op 8 juni 1876 zijn echtgenote Luutsche Groenland en op 26 oktober van datzelfde jaar een dochttertje door de dood verloren had, aanvaardde hij op 4 oktober 1877 een benoeming als reizend evangelist voor Noord-Holland. Hij vestigde zich met zijn vier zonen te Alkmaar. Nog geen half jaar later werd hij als hulpprediker te Urk aangesteld. Ds. J. Kraijenbelt van Alkmaar installeerde hem als zodanig op 7 april 1878. Enkele weken later, op 1 mei 1878, trad hij opnieuw in het huwelijk met de 35-jarige doopsgezinde weduwe Jansje Volraad-Bos. Deze vrouw was onder de prediking van de blinde voormalige kruisdominee J. Juch tot bekering gekomen.

Ruim drie jaar diende Ozinga de gemeente van Urk. In die jaren werd hij nadrukkelijk geconfronteerd met de innerlijke verdeeldheid van de Nederlandse Hervormde Kerk. Op acht zondagen per jaar kwam in de gemeente van Urk, die officieel vacant was, een ringpredikant de sacramenten bedienen. Vaak waren dat mannen, die met hun moderne opvattingen omverwierpen, wat Ozinga had trachten op te bouwen. Op voorstel van de consulent verzocht de Urker kerkenraad naar artikel 8 DKO Ozinga voor Urk te machtigen tot het bedienen van de sacramenten. Toen dit verzoek werd afgewezen, beschouwde Ozinga een benoeming als evangelist van de Confessionele Vereniging te Pijnacker voor hem als de aangewezen weg.

Op 26 juni 1881 werd hij door ds. A. van Schelven sr. aldaar geïnstalleerd. Aan zijn arbeid in het Zuidhollandse plaatsje kwam echter reeds na drie jaar een einde, toen in de Hervormde Kerk aldaar een rechtzinnig predikant beroepen werd.

Juist in die dagen verscheen er een advertentie in De Standaard, waarin sollicitanten opgeroepen werden voor het ambt van hulpprediker in de Oud Gereformeerde Gemeente te Amsterdam. Hierop reageerde Ozinga. Op 17 oktober 1883 preekte hij voor het eerst in de hoofdstad. Na aldaar conform artikel 8 DKO "een tijdlang in 't privé geproponereerd te hebben", werd hij officieel beroepen, geëxamineerd en op 12 november 1884 door ds. A. van den Oever tot predikant bevestigd.

Ds. Ozinga had al spoedig een grote toeloop en zijn kerkdiensten waren overvol, in tegenstelling tot die van zijn ambtgenoot. Dit was één van de oorzaken, dat er tussen de beide Amsterdamse predikanten verwijdering ontstond, die in 1892 tot een breuk leidde. De aanleiding hiertoe was in feite van onbetekenende aard. In De Heraut van 2

oktober 1892 was een ingezonden stuk van Ozinga opgenomen, waarin hij reageerde op het bevestigende antwoord van de hoofdredacteur (dr. A. Kuyper) op de vraag of Jezus onze broeder is. Ozinga merkte naar aanleiding daarvan op, dat Jezus wel de broeder van Gods uitverkorenen is, maar dat het hem voorkwam, dat de Heilige Schrift ons de familiariteit niet veroorloofde om Jezus als broeder aan te spreken. Naar aanleiding van dit ingezonden stuk kreeg Ozinga een brief van zijn ambtgenoot Van den Oever, waarin deze hem voor de kerkenraad daagde op grond van drie beschuldigingen. Ozinga zou namelijk God, de gemeente en Van den Oever met zijn ingezonden stuk beledigd hebben.

De zaak kwam op de kerkenraad en uiteindelijk besloot deze op 17 november 1892 Ozinga af te zetten, "omdat hij de wereld ergernis gaf in de courant, en een scheurmaker was."

Ozinga onderwierp zich niet aan de afzetting. Met enige kerkenraadsleden en de meerderheid van de gemeente zette hij de gemeente voort onder de naam Oud Gereformeerde Kerk. Op 27 november 1892 preekte hij weer in het gebouw "Voor de werkenden Stand". Bij die gelegenheid sprak hij naar aanleiding van de woorden uit Psalm 86:17 "Doe aan mij een teken ten goede." De opkomst was en bleef zó groot, dat niet alleen een paar weken later (vanaf 18 december 1892) het verkooplokaal "Frascati" gehuurd kon worden, maar dat zelfs uitgezien werd naar een geschikte gelegenheid om een eigen gebouw te verkrijgen. Deze gelegenheid deed zich voor in mei 1894. Op 30 september van dat jaar nam ds. Ozinga een nieuw gebouwde kerkje aan de Looiersgracht in gebruik.

Nadat de gemeente op 24 augustus 1893 tevergeefs een aanvraag om rechtspersoonlijkheid ingediend had, werd zij bij Koninklijk Besluit van 14 juni 1895 erkend als vereniging "De Oud Gereformeerde Kerk te Amsterdam".

Op 29 november 1896 herdacht Ozinga dat hij gedurende 25 jaar het Evangelie had mogen verkondigen. Ter gelegenheid van het bereiken van deze mijlpaal schreef hij een herdenkingsbrochure onder de titel "Ik zal gedenken", waarin hij niet alleen zijn levensweg op papier zette, maar ook verantwoording aflegde van zijn belijdenis. Hoewel Ozinga in deze brochure reeds schreef over het afnemen van zijn krachten, zou hij toch nog meer dan tien jaar als dienstdoend predikant aan de gemeente verbonden blijven.

Ds. Ozinga bezat zoals hij dat zelf noemde "een overgrappige natuur". Zo begon hij eens een preek met: "Gemeente, ik heb vannacht zo heerlijk gedroomd. Ik droomde, dat mijn naam stond geschreven in het Boek des Levens. Maar de duivel was er ook bij. Die zei: Het staat er met een s."

Men diene daarbij te weten dat de naam van Ozinga van oorsprong met een s geschreven werd, maar dat de predikant, met het oog op de uitspraak, aan een schrijfwijze met een z de voorkeur gaf.

Niet iedereen stelde deze en soortgelijke kwinkslagen op prijs. Velen konden dat niet verenigen met de ernst van zijn prediking. Ook de predikant zelf had het er soms weleens moeilijk mee. Meer dan eens smeekte hij in zijn gebed om doding van zijn ijdele natuur en om heilige ernst in de bediening van Gods Woord. Hij wist dat hij een man van grote gebreken was. Geen kool was, naar zijn zeggen, zwart genoeg om hem te tekenen, maar anderzijds zag hij bij de opsomming van de gebreken de ijdelheid op de loer liggen.

Ozinga en zijn Amsterdamse gemeente onderhielden in de loop der jaren verschillende contacten met andere vrije gemeenten. Zo bevestigde de Amsterdamse predikant in februari 1892 de uit de dolerende kerken getreden voorganger A. Janse tot predikant te Sloten.

Verder was Ozinga in het midden van de negentiger jaren enige tijd consulent van de vacante Kruisgemeente van Enkhuizen. Met deze gemeente alsmede met vrije groepen te Ter Aar, Dirksland, De Lemmer, Sloten en Sliedrecht werd in de jaren 1893-1894 enige tijd een classicaal verband gevormd.

Voordat dit verband vaste vorm kon krijgen, viel het echter reeds uit elkaar. In februari 1904 verzocht de Amsterdamse predikant met zijn gemeente opname binnen het verband van de Gereformeerde Gemeenten onder het Kruis. Nadat Ozinga op de algemene vergadering van die gemeenten, die op 8 en 9 juni 1904 te Lisse werd gehouden, een proefpreek had gehouden, werd hij met zijn gemeente opgenomen in genoemd kerkverband.

De aansluiting was echter van korte duur. Een wellicht wat te scherp gedreven en anderzijds niet goed begrepen eis die de verhouding tot de overheid bij de invoering van de Dordtse Kerkorde betrof en het financieel beleid van de gemeente (wat voor ds. Ozinga na zijn ervaringen met ds. A. van den Oever een gevoelig punt was) raakte, was er de aanleiding voor dat de gemeente zich al spoedig uit het kerkverband terugtrok. Men werd dus weer een vrije gemeente.

Inmiddels had ds. Ozinga de wens te kennen gegeven met emeritaat te willen gaan. De kerkenraad voelde echter meer voor het beroepen van een tweede predikant. Achtereenvolgens werden als tweede predikant in de Amsterdamse gemeente beroepen ds. G.H. Kersten, ds. C. Densel en ds. A. Janse, die allen voor de roepstem naar de hoofdstad meenden te moeten bedanken.

Tenslotte had een beroep op ds. W. Hendriksen, predikant van een vrije gemeente te Den Helder, het gewenste resultaat. Op 2 februari 1908 bevestigde ds. Ozinga hem met een preek naar aanleiding van Jesaja 57:19a, waarna ds. Hendriksen intrede deed, sprekende over 2 Korinthe 6:1. Hoewel het grootste deel van het pastorale werk nu in het vervolg door de nieuwe predikant werd verricht, wenste ds. Ozinga in oktober 1909 toch met emeritaat te gaan.

Onder aanbieding van "een liefdeblijk van de gemeente" werd hem dit op de meest eervolle wijze en met een pensioen van f 600,- per jaar met ingang van 2 november 1909 verleend. Aangezien ds. Ozinga de kerkenraadsvergaderingen niet meer bij kon wonen, kreeg hij de notulen daarvan ter kennisneming thuis, zodat hij op de hoogte bleef.

Ook in andere kerkelijke zaken bleef de kerkenraad de oude predikant erkennen. Zo vond ook het onderzoek van voorganger Feitsma uit Broek onder Akkerwoude met betrekking tot zijn toelating tot predikant op 25 januari 1912 plaats ten huize van ds. Ozinga aan het Spreeuwenpark 2 te Amsterdam.

Ten tijde van zijn opvolger, ds. Hendriksen, heeft de Amsterdamse gemeente opnieuw verschillende malen getracht aansluiting te verkrijgen bij de Gereformeerde Gemeenten. Doch alle pogingen liepen op niets uit. Tenslotte wendde men zich met een soortgelijk verzoek tot de Christelijke Gereformeerde Kerk.

De classis Amsterdam nam de gemeente op 4 juli 1922 op. Voor ds. Ozinga betekende dit, dat hij op zijn oude dag nog emeritus-predikant van de Christelijke Gereformeerde Kerk werd. Nimmer heeft hij echter als christelijk-gereformeerd predikant een dienst geleid. De laatste jaren van zijn leven waren naar het lichaam een lijdensweg. Een voortgaande spierverslamming deed hem tenslotte roerloos in een stoel zitten of op bed liggen. Veel sprak hij niet meer. Wanneer bekenden aan hem vroegen, hoe het met hem ging, antwoordde hij steevast: "Ik wacht", waaruit zijn verlangen bleek *om ontbonden te worden en met Christus te zijn*.

Zijn dochter Geertje bestuurde het huishouden en verzorgde het bejaarde echtpaar. In 1918 overleed Ozinga's tweede echtgenote. Ozinga zelf werd, zoals de

rouwadvertentie van de familie meldde, op woensdag 3 december 1924 in de ouderdom van 86 jaar en 10 maanden verlost uit alle lijden. Vijf dagen later vond de begrafenis plaats op het kerkhof Rustoord te Diemerbrug.

De rouwdienst werd geleid door ds. W. Hendriksen, die op verzoek van de overledene sprak over Genesis 49:23 en 24a. De kerkenraadsleden droegen de kist grafwaarts. Daar spraken voorts nog twee van Ozinga's zonen: de gereformeerde predikant J. Ozinga uit Bennekom en de hervormde predikant D. Ozinga uit Pernis.

Geschriften

Waarom en waardoor worden Gods kinderen zalig? Verhandeling over Romeinen 8 vers 29 en 30, Amsterdam 1889.

Weggejaagd. Mijne afzetting ??? als predikant bij de Oud Gereformeerde Gemeente te Amsterdam, historisch toegelicht, Amsterdam 1892.

Ik zal gedenken of, De daden des Heeren gedurende mijne 25-jarige Evangeliebediening,

Amsterdam 1896.

Een aantal losse gedichten.

Literatuur

J.C. van der Does, Kruisgezinden en separatisten, Franeker z.j.

H.M. Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, 8e jg. nr. 3.

'Ds. M. Ozinga Dzn. 14 januari 1838 - 3 december 1924', in: De Wekker, december 1924.

G.H. Kersten, 'Ds. M. Ozinga Dz.', in: De Saambinder, 11 december 1924. C. de Vries, Geschiedenis van het eiland Urk, Kampen 1962, blz. 447-448. H.A. Hofman, Ledeboerianen en Kruisgezinden, Utrecht 1977.

Joh. de Haas, Gedenkt uw voorgangers, deel II, pag. 273-274, Haarlem 1984.

C.J. van der Beek, 75 jaar Gereformeerde Gemeente Amsterdam-Centrum 14 juni 1906 14 juni 1981, Amsterdam 1982.

H. Hille

PASSCHIER, Jan (1834-1901)

Jan Passchier werd als jongste uit een gezin van vier kinderen op 15 april 1834 te Noordwijk-Binnen geboren. Hij droeg dezelfde naam als zijn vader; zijn moeder was Grietje van Heyningen. Vader Passchier was bepaald niet armlastig; in 1812 erfde hij van zijn vader een deel van diens touwslagerij met huis en erf. Drie jaar later kocht hij van zijn twee zusters, die een even grote portie hadden geërfd, de andere gedeelten van de onroerende goederen. Het daaropvolgende jaar vermeerde hij zijn bezit door de aankoop van nog twee woningen met erven en een touwbaan.

Hoewel er een dik belegde boterham werd verdiend, had Jan toch geen zin om in de touwslagerij te gaan werken. Reeds jong kwam hij in contact met ds. Cors Noorduyn, de kruisdominee van Noordwijk aan Zee. Moeder Passchier was namelijk in 1843 overgegaan van de Nederlandse Hervormde Kerk naar de gemeente waar Noorduyn voorging. Haar man volgde tien jaar later. Tussen Noorduyn en de jonge Jan Passchier ontstond een goede verstandhouding. De predikant van Noordwijk bemerkte dat er in de 17-jarige Jan "iets anders" lag. Zo goed en zo kwaad als het ging, leidde Noorduyn hem op tot predikant, en reeds op 7 juli 1852 werd hij op de classicale vergadering te Rotterdam geëxamineerd en toegelaten als proponent.

Direct daarna stond hij zijn leermeester bij in het pastoraat. Deze had er alle vrede mee en hij regelde, toen hij voelde dat zijn lichaamskrachten snel afnamen en hij daardoor niet langer meer in staat was om in de gemeente voor te gaan, de aanstelling van Passchier tot hulpprediker. Op oudejaarsdag 1852 overleed Noorduyn en Passchier nam de zorg voor de herderloze gemeente op zich. Toch duurde het nog tot september 1853 voor Noordwijk officieel een beroep op hem uitbracht. Tijdens een bijzondere kerkelijke vergadering van 22 en 23 april 1854 in Amsterdam werd Passchier geëxamineerd, samen met de kandidaten W. Eichhorn, H. van den Oever en J. Holster.

Op 21 mei 1854 werd hij tot predikant bevestigd door ds. C. Kloppenburg. Op 6 augustus 1854 trad Passchier in het huwelijk met Immetje Plug, die op haar trouwdag twintig jaar was geworden. In een tijdsbestek van vierentwintig jaar werden er zestien kinderen geboren, waarvan er drie heel jong overleden. Met zijn gezin had Passchier heel wat te stellen. Het grote kindertal zorgde ervoor, dat de spoeling dun was. Regelmatig gingen de kinderen bij familieleden logeren om lichamelijk weer wat aan te sterken, omdat thuis het eten ontbrak. Wat dat betreft was ds. Passchier het van huis uit geheel anders gewend. Hij heeft ook onenigheid gehad met zijn broers Jacobus en Willem, die van hun vader de touwslagerij en de bleekvelden hadden geërfd. Jan was buiten de erfenis gebleven; zijn beide broers hadden die erfenis gedurende een jaar en zes weken verzwegen. In die tijd vertelde een plaatsgenoot, de latere ds. D. Hoek van Enkhuizen, die Passchier goed gekend had, dat Passchier zich vanwege zijn armoede in de duinen afzonderde om te bidden om brood.

Toen dochter Maartje haar ouders vertelde, verliefd te zijn geworden op haar welgestelde neef Cornelis, die een zoon van broer Willem was, keurde ds. Passchier dit niet goed, "omdat er een vloek zou rusten op het geld van de Passchiers".

Bepaald toegeeflijk was vader Passchier niet; tegen haar huwelijk met een hervormde schipper had hij ook bezwaren. Desondanks zette zij dit huwelijk door. Er zat voor haar vader niets anders op dan zijn dochter in het huwelijk te bevestigen. Dat gebeurde op een zondag met een preek en een persoonlijke toespraak waarvan velen moesten zeggen: "Als het mij was overkomen, zou ik de kerk zijn uitgelopen."

Passchier had goede contacten met dr. Abraham Kuyper; als gevolg daarvan werd dochter Anna (geb. 1866) bij hem hulp in de huishouding. Op 10 oktober 1858

bevestigde ds. N. Wedemeijer Passchier te 's- Gravenmoer, waar hij tot zijn emeritaat in 1887 zou blijven. In deze gemeente maakte hij de vereniging van 1869 mee; de hele gemeente trad toe tot het nieuwe kerkverband van de Christelijke Gereformeerde Kerk in Nederland. Daarna diende hij als hulpprediker de gemeente van Numansdorp tot 1898. Kort woonde hij daarna nog in Rotterdam. Zijn laatste woonplaats was Noordwijk aan Zee, waar hij op 15 maart 1901 overleed.

Vanuit de familie is een notitie bewaard gebleven over zijn begrafenis.

De gemeenten hebben uit eerbetoon aan hun vroegere voorganger tweeënehalf uur de klok geluid. Een grote schare mensen volgde de lijkstoet die uit een rouwkoets en vijf volgkoetsen bestond. Toen de eersten op de begraafplaats aankwamen, stonden de laatsten nog in het sterfhuis.

Zijn vrouw overleefde hem zestien jaar. Op 14 oktober 1917 is zij op de leeftijd van 83 jaar te Rotterdam overleden.

Passchier is een innemend en bewogen mens geweest, die nauwgezet de dienst des Heeren heeft vervuld. De praktijk van het leven naar Gods geboden woog hem zwaar. Reeds tijdens de eerste maanden van zijn Noordwijkse ambtsperiode vroeg hij advies aan de algemene vergadering van 1854, hoe te handelen met leden der gemeente die slordig in de kerkgang waren. Ook in 's-Gravenmoer hield hij streng toezicht op de levenswandel van zijn gemeenteleden; zeven schippers, die op de dag des Heeren hadden gevaren, werden gecensureerd en kwamen tot het inzicht dat zij verkeerd hadden gehandeld.

Passchier was allesbehalve zelfverzekerd. Het gebeurde meermalen, dat hij zó verlegen en zenuwachtig was als hij de 's-Gravenmoerse kansel op moest, dat zijn dochter Maartje de wet ging voorlezen, zodat haar vader wat kon wennen op de preekstoel. Desondanks genoot hij het vertrouwen binnen het kerkverband: negen maal was hij afgevaardigde naar de algemene kerkvergaderingen.

Literatuur

F.L. Bos, Kruisdominees, Kampen 1953.

C. Smits, De Afscheiding van 1834, deel 7, Dordrecht 1986.

C. Smits, De Afscheiding van 1834, deel 8, Dordrecht 1988.

Bundel familiepapieren, mij op 11 november 1986 ter hand gesteld door de heer H. Passchier te Dordrecht.

J. Mastenbroek

PLASCHER, Geert (1841-1924)

Geert Plascher, geboren 13 oktober 1841 te Bahne in het Pruisische graafschap Bentheim, trad omstreeks 1890 in verschillende vrije gemeenten op als prediker.

In zijn geboortestreek behoorde hij tot de zgn. Oud-Gereformeerde Kerk van Bentheim, die in correspondentie stond met de Christelijke Afgescheiden Kerk in Nederland. In 1867 ontstond een geschil in de gemeente Emlenkamp (of Emlichheim) tussen ene Joh. Schievink en de predikant J. Moolhuizen, die leerde dat in 1 Timothens 2:2 (..alle mensen. .) sprake is van de gehele mensheid, in plaats van met de kanttekeningen te leren dat het gaat om allerlei mensen. Schievink, en in zijn spoor Plascher, noemde dat ongereformeerd en in strijd met de verkiezing van eeuwigheid.

In het geschil, dat vooral uitgevochten werd in het 'Graafschap Bentheimer Wochenschrift', sloten de partijen zich aan bij de in Nederland heersende verschillen tussen de Drentse en de Gelderse richting. De Bentheimse ds. J.B. Sundag, opgeleid door ds. De Cock, en de Drentse classis Ruinerwold (ds. Bartels en ds. Op 't Holt) steunden Schievink. Verzoening bleek niet mogelijk, vooral nadat Plascher in een openbaar dispuut op 24 maart 1876 met ds. L. Stroeve de laatste beschuldigde van ongereformeerde opvattingen over verkiezing en schepping, omdat hij leerde dat God in de predestinatie nog niet wist hoeveel mensen er geschapen zouden worden.

Plascher stelde dé affaire op schrift in de vorm van een samenspraak, , waarin hij het als 'Waarheid' opneemt voor de soevereine verkiezing Gods en Christus' gerechtigheid als verdienende oorzaak van de zaligheid.

Na zijn breuk met de afgescheiden kerk van Bentheim vertrok Plascher naar Nederland en vestigde zich in 1884 te Gouda, waar hij als beroep opgaf 'lerend ouderling' en als godsdienst 'Nederlands Hervormd'. Een latere aanvulling in de gegevens van de Burgerlijke Stand te Gouda maakt melding van 'oud-gereformeerd'. De gedrukte adresboekjes van Gouda uit die tijd noemen hem aanvankelijk 'voorganger', vanaf 1889 'predikant van de Vrije Gereformeerde Gemeente'. Als zodanig had hij contact met de predikanten D. Versteeg van Den Helder, A. Makkenze van Enkhuizen, A. Verheij van Delft en A.H. Geerts van Scheveningen. Enkele keren kwamen zij bijeen om over meer kerkelijke eenheid te spreken.

In maart 1890 voegde een zuster uit Duitsland zich bij hem in Gouda, na zijn huwelijk, in juni zijn vrouw Petronella Tuijl, geboren 5 juni 1835 te Hekendorp, komende uit Reeuwijk.

In 1906 vertrokken Plascher, zijn vrouw en zijn zuster Jenne (geboren 1855) naar Duitsland, waar zij zich weer vestigden in Emlichheim. Plascher overleed daar op 30 mei 1924.

Geschriften

De Oud-Gereformeerde Kerk in het graafschap Bentheim, in de beginselen en handhaving van hare kerkelijke tucht, voorgesteld in samenspraken, Deventer 1879.

Literatuur

J. Schoemaker, Geschiedenis der Oud-Gereformeerde Kerk in het graafschap Bentheim en het vorstendom Ostfriesland, Hardenberg z.j. (1900).

A. Ros

PLUG, Johannis (1824-1869)

Op 24 januari 1824 werd Johannis Plug geboren te Noordwijk aan Zee. Zijn ouders waren Cornelis Plug en Huibertje van der Wiel. Zijn familie behoorde tot een zeemansgeslacht. Het is niet bekend of zijn ouders kerkelijk waren. Wel kwam de jonge Plug in aanraking met de Afgescheiden Kerk te Noordwijk aan Zee. Daar was ds. C. Noorduyn predikant. Deze gemeente werd op 23 augustus 1835 geïnstitueerd en voegde zich in 1840 bij de toen tot openbaring gekomen zijnde Kruisgemeenten.

Onder de prediking van ds. Noorduyn kwam Plug tot de overtuiging, dat hij predikant wilde worden bij de Gereformeerde Kerk onder het Kruis. Hij zocht het ambt uit 'innige zielsbegeerte'. Ds. C. Noorduyn werd zijn 'geestelijke vader' en leidde Plug op tot predikant. Op de classicale vergadering van 15 en 16 april 1846 te Rotterdam werd Plug geëxamineerd. 'Hij doorstond het examen tot veel genoegen en verwondering der vergadering.' De leeftijd van Plug zal hierbij wel een rol hebben gespeeld. Hij was nog maar 22 jaar.

Het volgend jaar vergaderde de Algemene Vergadering van 16 tot 18 maart te Rotterdam. Op deze vergadering werd kandidaat Plug wegens 'noodzakelijkheid en behoefte der kerk door de vergadering uitgestoten, om niet alleen Gods Woord te verkondigen, maar ook de bondszegelen te bedienen.'

De proefpreek van Plug was 'kort doch voldoende'. Plug werd predikant in algemene dienst, met als standplaats Woerden. Hij werd eigenlijk predikant voor alle gemeenten. Begin 1848 ontving ds. Plug een beroep van de gemeente Apeldoorn. Hij nam dit beroep aan en werd daar de eerste predikant. Op dinsdag 4 april 1848 vond de bevestiging plaats door ds. C. Noorduyn. Twee dagen later trad hij te Noordwijk aan Zee in het huwelijk met Johanna Smit.

In juli 1850 ontving ds. Plug het tweede beroep van de gemeente Zwartsluis. Dit werd door hem aangenomen en op 4 augustus werd hij daar bevestigd door zijn voorganger ds. C. Kloppenburg.

Op de eerste kerkenraadsvergadering, welke in het bijzijn van de nieuwe predikant werd gehouden, werd het traktement vastgesteld. 'Het Tractement van den leeraar werd door de kerkenraad bepaald op f 10,-per week en de bus bij het houden van katechisatiën, benevens vrije woning en Tuin en vrije brand.' Acht jaar later kwam er twee gulden per week bij.

Plug deed zich kennen als een nuchter, rondborstig man. De gemeente is onder zijn vaste leiding tot een zekere bloei gekomen. Zij werd een der grootste Kruisgemeenten. De classis Overijssel dreef lange tijd alleen op hem en Derk Klinkert, met wie hij steeds in een goede harmonie samenwerkte.

Met Klinkert verbrak hij in 1858 Van den Oevers alleenheerschappij. Dit gaf echter een scheuring in zijn eigen gemeente, want ook te Zwartsluis had Van den Oever zijn aanhang. Dit was niet zo verwonderlijk. De gemeente was immers onder zijn leiding geïnstitueerd en hij was bij velen nog bijzonder geacht. De Van-den-Oever-groep moet in Zwartsluis wel behoorlijk groot geweest zijn, want in 1860 werd zijn voormalige ambtsbroeder ds. M. Keulemans er beroepen, die dit beroep aannam. Ruim een jaar later vertrok deze weer.

In 1862 nam ds. Plug een beroep van de gemeente Amsterdam aan. Hier deed hij zijn intrede op 21 juli 1862. Van zijn verblijf aldaar is weinig bekend.

Ds. Plug genoot het vertrouwen van zijn medebroeders. Vijfmaal was hij praeses en viermaal scriba van de Algemene Vergadering. Enkele studenten heeft hij opgeleid tot predikant, namelijk R.G. Kamans jr. en W. Raman en tijdens de Amsterdamse periode H.M. van der Vegt. Aan het werkzame leven van ds. Plug kwam na een ziekte van

enkele maanden een einde. Op 1 februari 1869 overleed hij op de leeftijd van 45 jaar.

Literatuur

F.L. Bos, Kruisdominees, Kampen 1953.

Notulen van de Algemene kerkelijke vergaderingen van de Gereformeerde Kerk onder het kruis (1844-1869), Utrecht 1982.

Joh. de Haas, Gedenkt uw voorgangers I, Haarlem 1984.

H. Natzijsl

SIEMENSE, Pieter (1817-1897)

Pieter Siemense werd op 24 september 1817 in Middelburg geboren. Zijn ouders behoorden maatschappelijk gezien tot de laagste klasse. Na zijn militaire diensttijd werd Siemense manufacturier en "pakloper" te Wageningen. Op 2 november 1848 trad hij in het huwelijk met Annetje van der Windt van Leeuwen (overleden op 8 april 1881).

Kerkelijk had Siemense zich in 1843 aangesloten bij de Christelijke Afscheiden gemeente te Arnhem. In deze gemeente nam ds. A. Brummelkamp het voornaamste predikantswerk waar; samen met ds. A.C. van Raalte verzorgde hij de opleiding aan een theologische school. Ook Siemense heeft een tijdlang deze opleiding gevolgd, nog in augustus 1854 behoorde hij tot de studenten. Hij verhuisde echter niet met Brummelkamp mee naar Kampen. Niet lang daarna sloot hij zich aan bij de Gereformeerde Kerk onder het kruis en werd hij lerend ouderling van de gemeente te Tricht. Op 11 november 1855 werd hij daar bevestigd als predikant, nadat hij nog (een waarschijnlijk korte) opleiding van ds. C. van den Oever had gekregen.

Op 11 november 1858 werd Siemense als predikant beroepen door Oosterland. In deze gemeente is hij tot aan zijn overlijden gebleven. De gemeente van Oosterland kerkte in het "Diekse kerreke" aan de Nieuwerkerksedijk. Ds. Siemense kreeg er gemakkelijk ingang bij de mensen. Hij had ook goede contacten met personen uit andere kerkverbanden. Leden van de bakkeriaanse gemeente in zijn woonplaats werden door hem bezocht en hij leidde regelmatig hun begrafeningen. In het kerkverband van de Gereformeerde Kerk onder het kruis nam Siemense geen vooraanstaande plaats in. Tijdens de algemene vergaderingen werd hij slechts zelden in een commissie benoemd. Wel was hij één van degenen, die na moesten gaan of het beroep van ds. A. van den Oever naar Den Haag en de handelwijze van ds. C. van den Oever daarbij in orde waren. Volgens het getuigenis van ds. J. Plug had Siemense hierbij echter geen hulp verleend. Mogelijk is hij daarom ook verschoond gebleven van de toorn van ds. C. van den Oever, toen het in 1858 tot een scheuring kwam.

Ook in de classis Zeeland van de Kruisgemeenten bleef Siemense op de achtergrond. Toch was zijn prediking wel begeerd. Op de classicale vergadering te Goes, op 16 september 1868, kwam een verzoek ter tafel van een aantal leden, die in Bruinisse woonachtig waren, om ds. Siemense voor te laten gaan in het kerkgebouw van Bruinisse. De leden van Oosterlands gemeente wilden dit verzoek niet inwilligen. Toen Bruinisse daarop verzocht om op zichzelf te mogen staan, stuitte dit op bezwaren van de kant van ds. Siemense. Op 13 november 1868 werd het onderdeel Bruinisse toch zelfstandig.

Ds. Siemense heeft als predikant van Oosterland twee kerkelijke verenigingen meegemaakt. Allereerst de vereniging van 1869 en vervolgens die van 1892. Bij zijn dood behoorde hij tot de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Nadat hij op 10 januari 1897 nog tweemaal had gepreekt, overleed Pieter Siemense plotseling op 11 januari 1897 in Oosterland.

Literatuur

Notulen classicale vergaderingen Gereformeerde Kerk onder het kruis 1860-1869. G. Wisse, Memoires, 2c dr. Houten/Utrecht 1982.

F.L. Bos, Kruisdominees. Verhalen uit Afscheiden kringen, 2e dr. Kampen z.j.

Notulen van de algemene kerkelijke vergaderingen van de Gereformeerde kerk onder het kruis (1844-1869), Utrecht 1982, reg. in v.

H. Florijn

SMALEN, Daniël Boeser van (1830-1922)

Het levensverhaal van Daniël Boeser van Smalen begon op 8 januari 1830. Toen werd hij te Rotterdam geboren. Zijn ouders waren Jan van Smalen en Elizabeth Boeser.

Hij was nog een kind, toen hij er besef van ontving dat er twee wegen zijn: een brede weg en een smalle, ten hemel voerende weg. Er waren diepe indrukken van dood en eeuwigheid, die hij echter probeerde van zich af te zetten. Aanvankelijk leek hem dat te lukken, totdat er in zijn woonplaats Rotterdam een dodelijke ziekte uitbrak, de cholera. Hij was toen achttien jaar. Dagelijks zag hij de rouwstoeten door de stad gaan. In veel gezinnen waren doden te betreuren en in korte tijd werden er duizenden levens door deze pandemie afgesneden. De vraag hoe het met hém gesteld zou zijn als hij ook door deze ziekte zou worden gevelde, hield hem voortdurend bezig. Wanneer hij lette op de achter hem liggende jaren, moest hij eerlijk zeggen dat hij zijn jeugd in de zonde had doorgebracht. En die zonden klaagden hem nu aan. Hij werd eraan ontdekt, dat hij naar het goeddunken van zijn eigen verdorven hart had geleefd. Toen werd hij zondaar voor God, Die hem genade wilde bewijzen. Zijn zondig leven werd een biddend en een kermend leven, van de vroege morgen tot de late avond. Hij verlangde naar zekerheid, om te weten of het door God volbrachte werk ook hem gold.

Vijf lange jaren worstelde hij met deze levensvraag. Toen mocht hij weten in Gods beide handpalmen te zijn begraven. Hij ontving kracht uit deze belofte, maar de Heere bewaarde hem ervoor dat hij ermee ging groeien. Hij werd meer en meer afgebroken en er brak een tijd aan waarin hij de kracht van deze belofte moest gaan missen. Alle gronden buiten Christus ontvielen hem. Inmiddels had hij een aantal goede vrienden om zich heen verzameld, die van zijn toestand afwisten. Ze konden met hem bidden, hem trachten op te beuren, met hem Gods Woord lezen, maar ze konden hem niet de vrede met God schenken. En hoewel ze wisten dat in het leven van hun vriend genade was verheerlijkt, moesten ze het uit zijn eigen mond vernemen dat de beloften hem wel waren getoond, maar nog niet persoonlijk waren geschonken en toegepast.

Er volgde een periode van veel strijd, van op en neer. Op een avond mocht hij ervaren dat de vorst der duisternis hem los moest laten. Samen met zijn inmiddels bejaarde moeder zong hij uit de volheid van zijn gemoed vanwege de blijdschap in zijn ziel Psalm 116:7. Maar kort daarop volgden er zeven weken van duisternis. Daarna ontving hi moed en troost uit Hebreeën 8, Psalm 2 en Romeinen 5:1. Het werd feest in 'stad mensenziel en hij liep met vlaggen en gejuich door de straten.' Daarna volgde het '*Abba, Vader!*' De vromen waren verblijd en Van Smalen liep de gezelschappen af om te melden 't heil van Gods gerechtigheid en grote daden. Zoveel mogelijk was hij in de kerk te vinden, zowel op zondag als door de week, totdat hij voelde de oude vaderlandse kerk met haar reglementen, synodebesluiten en modernisme te moeten verlaten.

Maar er gebeurde méér in zijn leven. Aanvankelijk voorzag Van Smalen als kleermaker in het levensonderhoud van hem en zijn gezin. Meer en meer werd hij ervan overtuigd dat hij ander werk zou moeten gaan verrichten. Duidelijkheid kreeg hij daarin toen hij bepaald werd bij de woorden: 'Gij zult Jakob Mijn wegen leren'. Van Smalen probeerde dit naast zich neer te leggen. Hij kon bij zichzelf geen gaven of geschiktheden voor het ambt ontdekken en hij voelde zich tot dat werk geheel onbekwaam. Toen werd hij erbij bepaald dat de Heere de hoge bergen van Basan voorbijgaat en de kleine berg Sion begeert. Dat gaf hem vrijmoedigheid en hij werd gewillig gemaakt om zich in de weg der middelen te begeven. Van ds. J.F. Haastert

kreeg hij enig voorbereidend onderwijs voor het ambt. In 1865 werd hij oefenaar bij een Kruisgemeente in Overschie onder de rook van zijn geboortestad. Twee jaar bleef hij aan deze kleine gemeente verbonden. Toen voerde de weg naar Leiden, waar hij tot 1869 bleef. Hij woonde overigens nog steeds in Rotterdam en naar alle waarschijnlijkheid bleef hij ook de kleermakerij handhaven, aangezien de opbrengsten van zijn gemeente niet toereikend bleken om zijn talrijk gezin te kunnen onderhouden. In 1868 verliet hij de Maasstad om zich dichterbij Leiden, in een ruime, te vestigen. Daarna verwisselde hij zijn Leidse gemeente voor de Kruisgemeente van Valkenburg onder Katwijk, waar hij als lerend ouderling werd bevestigd.

De classis Leiden van de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis onderzocht hem volgens artikel 8 van de Dordtse Kerkorde en de kruisdominees Klinkert, Notten en Schotel examineerden hem. Hij bezat echter te weinig 'singuliere gaven' om aan de criteria van dit artikel van de DKO te voldoen en hij werd niet tot het predikambt toegelaten.

Daarop maakte Van Smalen zich los van de gemeente. Hij ging op een aantal plaatsen voor in de prediking, waarna in 1871 een beroep van een vrije gemeente in Goes volgde. Dat beroep nam hij aan. Hij diende deze gemeente als lerend ouderling. Op 28 augustus 1874 institueerde ds. N. Wedemeijer de gemeente als Gereformeerde Gemeente. Twee dagen later bevestigde hij Van Smalen aldaar tot predikant.

Kort zou hij aan Goes verbonden blijven. Op 20 april 1875 werd hij door ds. Wedemeijer in Amersfoort bevestigd met de woorden uit Ezechiël 3:17. Diezelfde avond verbond ds. Van Smalen zich aan zijn nieuwe gemeente met Markus 10:9.

Zes jaar bleef hij aan Amersfoort verbonden. Toen vertrok hij naar de Oud Gereformeerde Gemeente van Amsterdam, waaraan hij als tweede predikant van deze gemeente, naast ds. Adr. van den Oever, door laatstgenoemde bevestigd werd.

Deze ds. Van den Oever was een zoon van de bekende ds. Cornelis van den Oever en voor Rotterdam bepaald geen vreemde. Hij preekte regelmatig in de Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te Rotterdam, die voorheen door zijn vader werd bediend. Na de komst van ds. Van Smalen in Amsterdam preekte Van den Oever de ene week in Rotterdam en de andere week ging Van Smalen er voor.

Rotterdam hoorde liever ds. Van Smalen dan de zoon van 'de oude Kees'. Van Smalen werd een- en andermaal beroepen; het derde beroep uit Rotterdam werd door hem aangenomen. Ds. A. van den Oever bevestigde hem op donderdag 22 februari 1883 met de tekst uit Mattheüs 24:46 en zondags daarop verbond de predikant zich aan zijn nieuwe gemeente met de woorden uit 2 Korinthe 5:19.

De Noorderkerk aan het Weenaplein zat zondag aan zondag overvol. Vaak moesten er stoelen aangeschaft worden en ten slotte ging men over op stapelbare taboeretjes. Maar ook in geestelijk opzicht was er grote bloei. Bijna wekelijks kwamen er mensen onder de bediening van Van Smalen tot bekering.

Rond 1898 werden meer en meer de gevorderde leeftijd en de aanhoudende lichamszwakte van de predikant merkbaar in de gemeente. De kerkenraad besloot om te zien naar een tweede predikant. Deze werd gevonden in de persoon van ds. K. Pieneman, die zich op 23 oktober 1898 aan de gemeente verbond. Twee predikanten gelijktijdig in één gemeente bleek geen gelukkige beslissing te zijn. Ds. Van Smalen was veelvuldig wegens ziekte afwezig, zowel op de preekstoel als in de vergaderingen. Reeds op 9 mei 1899 werd in een ledenvergadering besloten om ds. Van Smalen emeritaat te verlenen.

Nieuwe zorgen doemden op. Op financieel gebied leek niet alles in orde te zijn. Een commissie onderzocht het financiële reilen en zeilen gedurende de afgelopen vijftien

jaar. Daarbij werd ook de naam van ds. Van Smalen in diskrediet gebracht. Het bleek dat zijn traktement niet, zoals de statuten voorschreven, uit de kerkelijke kas was betaald, maar uit de armenkas. Ook zou hij te veel hebben ontvangen. Tijdens een ledenvergadering, waarbij ds. Van Smalen wegens ziekte niet aanwezig kon zijn, maar zich door een van zijn zoons liet vertegenwoordigen, deelde deze zoon mede dat zijn vader het te veel betaalde zou terugbetalen, zou afzien van een door de gemeente toegezegde wachtgeld- regeling van duizend gulden per jaar en zijn lidmaatschap van de gemeente zou neerleggen. Vanzelfsprekend hield hij dan ook meteen op predikant te zijn. Vanaf die tijd ging hij af en toe, voor zover zijn wankele gezondheid het hem toestond, in de prediking voor in andere samenkomsten, onder andere in een zaaltje aan de Generaal van der Heydenstraat in Rotterdam.

Deze diep ingrijpende en zeer verdrietige kwestie zou de gemoederen binnen de kerkenraad van de door ds. Van Smalen gediende gemeente lang blijven bezighouden. In 1913 werd een commissie benoemd die zich opnieuw zou buigen over deze materie.

Unaniem bracht deze commissie tijdens een ledenvergadering op 17 september 1913 de onschuld van ds. Van Smalen aan het licht. Hoewel de zaak al vijftien jaar geleden had gespeeld, heeft de kerkenraad op 21 september de onschuld van de predikant vanaf de kansel bevestigd. Ouderling M. van den Berge besprak het eerherstel bij de hoogbejaarde predikant thuis en in de Nieuwe Rotterdamsche Courant werd een advertentie geplaatst, waarin onder het kopje Rehabilitatie de onschuld van ds. Van Smalen werd aangetoond.

Maar toen ds. Van Smalen met zijn zoon op 1 oktober de kerkenraadsvergadering bezocht en vroeg om de hem vijftien jaar geleden toegezegde oudedagsuitkering alsnog beschikbaar te stellen, weigerden de broeders, aangezien dit recht vervallen was door het onttrekken als lid van de gemeente. Ondanks deze weigering gingen beide partijen 'in liefde van elkander'.

Eind januari 1922 werd ds. Van Smalen door een beroerte getroffen. Op zondagmiddag 22 januari brak zijn sterfuur aan. Zijn laatste woorden waren, toen hij iets mocht zien van de hemel, 'O, dat is heerlijk!'

De begrafenis op de algemene begraafplaats Crooswijk vond op 25 januari plaats. Daarbij had ds. D.C. Overduin van de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam-Centrum de leiding. 'Tweënnegentig jaar heeft hij zich in dit Mesech bevonden; thans heeft God hem welgedaan en opgenomen in Zijn heerlijkheid', zo sprak de predikant in de rouwdienst op de begraafplaats.

Van Smalen is tweemaal getrouwd geweest. Op 8 juli 1863 trad hij in het huwelijk met Frederika Jorijna Buijs. Lang heeft dit huwelijk niet geduurd; op 4 juni 1865 werd een levenloze zoon geboren en wellicht kort daarna moest hij zijn vrouw missen. In Neeltje (van) Duijvenboden, geboren te Katwijk aan Zee op 7 juni 1843, kreeg hij een tweede echtgenote. Zij overleed te Rotterdam op 13 april 1926. Het familiegraf bevindt zich nog steeds op de algemene begraafplaats Crooswijk te Rotterdam.

Geschriften

Bevinding, toestand der kerk en roeping tot leraar, Utrecht 1876. Literatuur:

De Saambinder, 9 februari 1922.

J.C. van der Does, Kruisgezinden en separatisten, Franeker z.j., blz. 121.

H.M. Stoppelenburg, 'Vrije gemeenten. Plaatselijke overzichten (VII). Goes'. In: Kerkhistorische Kroniek, 6e jg. no. 4 (1970).

J. Mastenbroek

SPIJKHOVEN, Anthonie (1864-1938)

Zesenvijftig jaar oud was de landbouwer Cornelis Spijkhoven toen hij op Hervormingsdag 1864, zijn op 30 oktober geboren zoon Anthonie aan ging geven bij de Burgerlijke Stand. Dat was in het plaatsje Leersum, waar Cornelis woonde met zijn vrouw Christina van den Broek.

Ouder geworden, verhuisde Anthonie Spijkhoven naar Driebergen waar hij tuinman geweest is, onder anderen bij de ouders van de latere predikant E. du Marchie van Voorthuysen, die toen nog op het landgoed Bornia woonden. In Driebergen was Spijkhoven ook geruime tijd ouderling van de Gereformeerde Kerk. Hij schroomde er daarbij niet voor om eigen wegen te gaan. Kort na het vertrek van de bekende ds. G. Wisse in 1909, bleek dat Spijkhoven voorging in Amersfoort en Westbroek. Het leverde hem een aantal vermaningen op, maar hij zag geen aanleiding om zijn diensten te staken. Het duurde toch nog lang voordat het tot een breuk kwam. Pas in 1919 verzocht hij de kerkenraad - met ds. Wisse, die toen voor de tweede maal in Driebergen stond - om hem af te voeren van de lidmatenlijst. Het verzoek werd ingewilligd.

Spijkhoven bleef oefenen en zo sprak hij bijvoorbeeld op de begrafenis van de in 1922 overleden G.J. Wolbers, predikant van de Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te Enkhuizen, samen met ds. D. Driessen en de oefenaars Toes van Overberg en Den Hertog van Ter Aa. Met deze laatste was hij ook op de eerste vergadering van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten in Kampen, met ds. C. de Jonge als voorzitter. Artikel 10 van de notulen luidt: 'Wordt met algemene stemmen in de vereniging opgenomen. De oefenaars de welke de plaatsen al hebben gediend en nog dienen. De broeders Spijkhoven en de Hartog (Den Hertog), waarop de voorzitter ze beiden de hand reikt en wenst die broeders den zegen des Heeren toe.' Spijkhoven sprak veel in Driebergen, daarnaast in het gehele land, maar vooral in Doetinchem, Enkhuizen, Hedel en Barneveld. Catechisaties hield hij onder andere in Langbroek. Van een aantal classisvergaderingen van de Federatie-gemeenten was hij scriba.

Op ongeveer zestigjarige leeftijd huwde hij met Christina v.d. Brink. Het huwelijk werd bevestigd door ds. H. Roelofsen, in een dienst die uitging van de Oud Gereformeerde Gemeente van Doetinchem. Gedurende de laatste vier jaar van zijn leven, sprak Spijkhoven in Driebergen op de woensdagavonden in het Nutsgebouw, het laatst in Hebron'. In Doorn ging hij op de vrijdagavonden voor. De kring in Driebergen noemde zich 'De vrienden der Waarheid', een geïnstitueerde gemeente was het niet.

Wel werden regelmatig andere voorgangers uitgenodigd, zoals ds. Boone, in wiens gemeenten Spijkhoven op zijn beurt ook sprak, ds. Blaak, oefenaar Vijverberg en anderen. De diensten werden bezocht door zo'n 90 á 100 mensen. Het kon er gemoedelijk aan toe gaan. Als Spijkhoven oefende, onderbrak hij zonder enig bezwaar zijn voordracht om bepaalde toehoorders te wijzen op het feit dat het tijd was om te vertrekken, wilde men de tram nog halen.

Aan het einde van zijn leven had hij veel pijn bij het spreken, zodat hij regelmatig de dienst moest onderbreken met het laten zingen van psalmen, zodat hij even uit kon rusten. Toch overleed hij nog betrekkelijk onverwachts, na op 15 februari 1938 in Barneveld gesproken te hebben, in de nacht erna.

Het 'in memoriam' in het Gereformeerd Maandblad vermeldt: 'Vooral te Driebergen zal zijn plotseling verscheiden in brede kring met droefheid zijn vernomen. Hij was, alvorens in het huwelijk te treden, 25 jaren huisgenoot van de fam. Haalboom. Hij was steeds welgemoed en was alom bekend en geliefd om zijn grote vriendelijkheid in den omgang. Van hem kan gezegd worden dat hij als Evangelie-dienaar werkte zolang

het dag is geweest. Hij was waakzaam, totdat nu de Meester gekomen is, Die Zijn knecht tot Zich geroepen heeft.'

De begrafenis vond plaats op maandag 21 februari in Driebergen. Ds. J. van 't Hoog sprak over 2 Korinthe 5:1, terwijl ook ds. M. Overduin het woord voerde.

De kring van Spijkhoven in Driebergen is na zijn overlijden teniet gegaan.

H. Florijn

VEGT, Hendrik Marinus van der (1831-1915)

Hendrik Marinus van der Vegt werd op 12 september 1831 in Zwolle geboren; hij was de zoon van hoofdonderwijzer Helmig Jan van der Vegt en Maria Sterken. Acht dagen na de geboorte van het jongetje overleed de toen eenentwintigjarige moeder.

Evenals zijn vader zou ook Hendrik Marinus onderwijzer worden en na met goed gevolg de examens te hebben afgelegd, werd hij op achttienjarige leeftijd onderwijzer aan de school van zijn vader.

Tot zijn eenentwintigste jaar leefde hij, volgens de preek die hij bij zijn veertigjarig ambtsjubileum hield, 'zoogenaamd godsdienstig'; hij vervolgde: 'Ik meende den Heere een dienst te doen, met Hem te dienen door deugd en plichtsbetrachting. Hierop bouwde ik al mijn hope voor de eeuwigheid.' Maar toen leerde hij verstaan: 'Al onze gerechtigheden zijn een wegwerpelijk kleet'; Van der Vegt vervolgde: 'Van toen af roepende uit den nood, behaagde het Gode Zijn Zoon in mij te openbaren, zoals Hij Zijn ziel gegeven heeft tot een rantsoen voor velen. Hij gaf mij het anker in het heiligdom te werpen, totdat, na enkele jaren van donker en licht, van hoop en vrees, van zware bestrijding en korte maar zalige vertroosting, een nood werd geboren, waaronder alle kracht mij gansch ontviel. Ik verwachtte het vonnis des doods en stond sprakeloos. Maar, o wonder, de Rechter sprak vrij, Christus' gerechtigheid was de mijne en - ik mocht roemen in de hope der heerlijkheid.' Veel onderwijs kreeg Van der Vegt van ds. D. Klinkert, predikant van de Gereformeerde Kerk onder 't kruis te Zwolle. Hij bezocht ook de gezelschappen en ontmoette daar Maria Woelders (overleden op 23 maart 1899), met wie hij op 6 juni 1861 in het huwelijk zou treden.

Van der Vegt kreeg een eenvoudige opleiding tot predikant van ds. J. Plug en op 6 december 1863 werd hij in Bierum als voorganger van de gemeente bevestigd door ds. Klinkert, die preekte over Kol. 4:17. De dienst maakte diepe indruk op Van der Vegt; nog jaren later zou hij getuigen: 'Hoe plechtig, hoe heilig en indrukwekkend was mij die morgenure!

Onvergetelijk bleef mij steeds het ogenblik, waarop ik, geknield onder het geopende Woord des Heeren, den vaderlijken zegen van Ds Klinkert, in den Naam van Zijn zender, ontving, in tegenwoordigheid ener grote schare en gedragen op de vleugelen des gebeds van 's Heeren volk! Gesterkt met kracht in mijn ziel, stond ik van mijn knieën op, wyl 's Heeren Geest getuigde met mijn geest, dat Hij mij gezonden had.'

Naar aanleiding van zijn intrepreek, die ging over 2 Kron. 7:16, merkte Van der Vegt op: 'Ik gevoelde mij zoo gering tegenover mijn hogen Zender, zoo onbekwaam tot den heiligen en voortreffelijken arbeid, waaraan ik, van 's Heeren wege geroepen, voortaan mijn leven had te wijden. Hoe zou ik den last ooit volbrengen: "Zie op de bediening, die gij aangenomen hebt", - hoe zou ik dien vervullen? Doch ik werd omgord met kracht. Davids sterkte: "Gij hebt mij tot hiertoe gebracht" was ook mijn sterkte. Het bewustzijn: "De nood is mij opgelegd" waarmede de Heere voor enkele jaren de roeping zoo sterk aandrong, bond mij opnieuw; de bemoedigende aanmaning: "Werp uwe vrijmoedigheid niet weg, zij heeft een grote vergelding des loons", gaf mij moed en krachten in 's Heeren mogendheid den arbeid te beginnen en voor de toekomst te hopen op Hem, Die de kracht vernieuwt desgenen, die geen krachten heeft.'

Ds. Van der Vegt heeft tot 1868 in Bierum gestaan; de relatie met de afgescheidenen liet in die periode te wensen over. Te midden van de Kruisgemeenten had hij zijn plaats al spoedig gevonden: hij kreeg zitting in een aantal commissies en was scriba van de Algemene Vergadering van 4, 5 en 6 juni 1867.

Op 8 september 1868 werd hij in Arnhem bevestigd. Hier maakte hij de vereniging van 1869 mee en was hij in het vervolg predikant bij de Christelijke Gereformeerde

Kerk. Voormalige afgescheidenen en kruis-gezinden kwamen nu onder zijn prediking bijeen in de B akkerstraat; het kerkgebouw van de Kruisgemeente te Arnhem in de Weerdjesstraat moest verlaten worden. Er kwamen conflicten: Van der Vegts preken waren volgens veel afgescheidenen te bevindelijk, hij vergeestelijkte in hun ogen te veel en er waren meningsverschillen over de Doop. Verder hadden de afgescheidenen, voordat de vereniging plaatsvond, niets gezegd over een schuldenpost in hun gemeente, zodat er ook wrevel was over hun handelen in financieel opzicht. Zo rond 1871 en in 1877

kwam het om deze oorzaken bijna tot scheuringen. Het wantrouwen dat er bij sommige gemeenteleden tegenover de predikant leefde, resulteerde in de uitgave van zijn preek Een Nieuw-testamentische profetie uit 1871, dit omdat drie leden meenden dat hij op een zondagmorgen godslasterlijk gepreikt had. Ds. Van der Vegt gaf de preek uit opdat de kerk er dan over kon oordelen. Meer geschriften van zijn hand zagen het licht. Vooral bekeringsgeschiedenissen gaf ds. Van der Vegt graag uit. Ook heeft hij als een van de weinigen uit zijn kring geprobeerd voor de jeugd te schrijven.

Op 3 februari 1878 werd ds. Van der Vegt in Heerde bevestigd, waar hij tot 6 september 1896 zou staan. Hier maakte hij de vereniging van 1892 met de dolerenden mee. Aanvankelijk was hij met deze vereniging ingenomen, maar toen hij zich meer begon te verdiepen in de leer van dr. A. Kuyper over de veronderstelde wedergeboorte bij de Doop, groeide hij er snel van los. In 1895 gaf hij een brochure uit waarin hij zich verklaarde over deze zaken en toen in 1896 een beroep op hem werd uitgebracht door de Christelijke Gereformeerde Gemeente van Utrecht, nam hij dat aan; op 6 september werd hij er bevestigd. In Utrecht heeft ds. Van der Vegt gewerkt tot 1906, toen hij emeritaat kreeg.

Hij overleed op 1 juni 1915 in zijn woonplaats. Zijn zonen Jan (1863-1929) en Johannes (1875-1938) zijn ook predikant geworden.

Geschriften

Een Nieuw-testamentische profetie. Leerrede over Luk. 2:34, Zwolle 1871. Eduard.

Een vrucht van het Pinksterfeest, Harderwijk 1879.

Zwaar beproefd, maar uitgeholpen. Kerstverhaal, Harderwijk 1879.

De eenige redder. Kerstverhaal, Harderwijk 1880.

De kracht van Gods Woord. Kerstverhaal voor kinderen, Harderwijk 1881.

Eene gedenkwaardige ontmoeting. Een nog levend christen, Harderwijk 1882.

Gebedsverhooring. Kerstverhaal voor de jeugd, Harderwijk 1882.

De onverwachte uitredding. Kerstverhaal voor kinderen, Harderwijk 1883.

Ter elfder ure. De bekeering van een 76-jarigen grijsaard. Harderwijk 1883.

Uit de macht des Satans tot God. Levenservaringen van Arendje B., door haar zelve beschreven, voor de pers bewerkt, Winterswijk 1884.

Wat moeder aan Adolf vertelde. Kerstverhaal voor kinderen, Harderwijk 1884.

De opzoekende liefde des Heeren, bewezen aan H.. W., overleden te Zwolle, den 16 Maart 1853, Dordrecht 1885.

Een vuurbrand uit den vure gerukt. Bekeering van Anthonie J., Zwolle 1887.

In overweging genomen. Benevens eenige gedachten over 'wedergeboorte en doop', Zwolle 1895.

Roem en dank, Utrecht 1903.

Literatuur

J. van der Vegt, 'Hendrik Marinus van der Vegt, in: Jaarboekje voor de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland voor het jaar 1916, Dordrecht 1916.

VELDE, Leendert van der (1828-1921)

Leendert van der Velde werd geboren op 12 augustus 1828 in Dirksland. Hij was de zoon van Piernella van der Velde; een vader wordt niet genoemd. Na winkelier geweest te zijn, begon hij rond 1870 te oefenen, eerst in 's-Gravendeel, later ook in Overschie. In 1871 verhuisde hij naar Rotterdam, samen met zijn moeder en de koopman G. Maliepaard.

Eens, toen hij op straat liep - zo schrijft hij in zijn in handschrift nagelaten Een korte mededeling van het begin van de prediking van Ds. L. v. d Velde - overpeinsde hij de goddeloosheid van de stad. Daarop kwam 'als een woord van den Heere in mijn hart, ik heb veel volks in deze stad.' De begeerte kwam toen in hem op: 'Och Heere, mocht U mij dan gebruiken willen om door de Prediking des Woords tot troost voor dat volk te mogen zijn', waarna hem voorkwam: 'Ik zal U geven de begeerten van Uw hart.' Het duurde evenwel lang voordat het zover was.

In 1874 kwam het tot een conflict met de gemeente Overschie, volgens Van der Velde omdat hij buiten het Ledeboeriaanse kerkverband preekte. Hij beriep zich op de classis, maar toen zijn zaak behandeld werd op 29 juni 1874 kwam hij niet opdagen. De vergadering laakte dat en nam het hem eveneens kwalijk dat hij intussen 'eigenwillig' in Rotterdam het prediken was begonnen. Zijn roeping voor Rotterdam werd dus blijkbaar niet overgenomen. Nog een aantal verwijten over zijn 'onchristelijke handelingen' werd hieraan toegevoegd, terwijl ook door hem gemaakte schulden ter sprake kwamen. Besloten werd dat Van der Velde 'wegens zijne onkerkelijke handelingen' voorlopig geweerd werd om 'in de gemeentens voor te gaan.' Dit besluit werd onder ds. P. Los bekrachtigd op 15 september 1875.

Inderdaad preekte Van der Velde in Rotterdam al enige tijd in een gehuurd pand aan de Keulse Kade, dat door hem op 28 februari 1875 in gebruik genomen was met een preek over Psalm 27:4. De opkomst viel in het begin niet tegen en met toestemming van de eigenaar mocht er een muur uitgebroken worden om de ruimte te vergroten. Ideaal was het allemaal niet want de buurt rond de Keulse Kade was 'erg verdacht'. Tenslotte huurde men een ander gebouw, dat toen de kosten te hoog geacht werden, verwisseld werd voor 'een bovenzaal in de Wijnstraat', welke gelegenheid weer verruild werd voor een gebouw aan de Van Alkemadestraat.

Persoonlijk leed bleef Van der Velde niet bespaard: op 14 oktober 1877 overleed zijn moeder, voor hem een zware slag: 'Toen stond ik alleen op de wereld en was alles kwijt. Mijn moeder was een voorbeeldige Christin en voor mij een voorbidster.'

De relatie met ds. P. Los van Leiden was intussen heel wat verbeterd.

Ook hij was niet meer aangesloten bij de Ledeboerianen en in 1877 heeft hij de gemeente te Rotterdam 'geconstitueerd'. Zondag 20 januari 1878 bevestigde hij Van der Velde als predikant met de tekst Johannes 21:15-17.

's Avonds deed Van der Velde intree. Bij die gelegenheid was volgens hem 'de zaal zoo overstromend vol, dat men bang was dat het gebouw in zou storten, daar moesten er meer buiten blijven, als dat er in konden.' Als tekst had Van der Velde genomen 2 Korinthe 4:7: 'Maar wij hebben dezen schat in aarden vaten, opdat de uitnemendheid der kracht zij van God en niet uit ons.'

In het handschrift voegde hij eraan toe: 'Ja die schat was maar in een aarde vat, breekbaar en zeer broos, ja zwart en zeer onedel, maar daar edel goed in werd bewaard. God ziet den persoon des mensen niet aan maar wat Hij besluit zijner eere, zal zonder hindering voortgaan. Och wie zal des Heeren hand tegen houden, hoewel de vijanden hun best wel doen en ook wel menen het te kunnen, zoo hebben zij hun best gedaan om de ware kerk van Christus er onder te brengen maar geen nood Kinderen Gods, Koning Jezus zorgt voor zijn erfdeel. Houdt Christus dan zijn kerk in

stand, laat dan de hel vrij woeden, gezeten aan Gods rechterhand, zal Hij haar wel behoeden. En dat heeft mijn Koning zoo bijzonder aan mij Adamskind betoond.'

In de eerste tijd na zijn bevestiging bleef de toeloop heel behoorlijk en waren de inkomsten toereikend. Maar 'de vijand stak het hoofd weer omhoog en onder de toelating Gods, trokken zij het volk weer af, waaronder ik zeer bedroefd was, en het werd hoe langer hoe minder, zodat ik een benauwden tijd meemaakte, en dacht het te moeten opgeven, en de vijanden zeiden, nu zal het niet lang meer duren dat die booswicht van ons zal worden weggenomen, hij is nu al zoover dat hij geen kleren meer heeft om aan te doen en dat was in der waarheid zoo, het was zoo erg dat ik verlegen was om op straat te komen...'

Dank zij de opbrengsten van een paar preekbeurten in de Dijkiaanse gemeente van Krabbendijke kwam hij er evenwel financieel toch weer boven op. Kerkelijk ging het allemaal wat minder gelukkig. De notulen van de Gereformeerde Gemeente van ds. Los in Leiden laten zien dat, de samenwerking met ds. Los niet lang heeft geduurd. Want hoewel men in 1879 een classis gevormd had, bestaande uit de gemeenten van Leiden en Rotterdam, weigerde ds. Van der Velde de vergadering te bezoeken, waarop gesproken werd over de bevestiging van H.H. Dieperink Langereis. Pogingen van ds. Los om het conflict op te lossen, strandden op de onwil van Van der Velde, zodat rond juli 1880 de breuk definitief werd.

Weer stond ds. Van der Velde met zijn gemeente op zichzelf. Nu zes jaar, want eerst in 1886 werd contact gezocht met de Ledeboeriaanse gemeenten onder ds. D. Janse. Op 23 juni 1886 volgde aansluiting. Ook hier bleek al spoedig hoe moeilijk het was om met ds. Van der Velde samen te werken, want hij bemoeide zich nauwelijks met het kerkverband en het op eigen houtje bevestigen van zijn ouderling G. Maliepaard in Terneuzen, werd evenmin in dank afgenomen.

Op 12 juni 1895 concludeerden de Ledeboerianen dat de gemeente Rotterdam 'zich niet meer aan ons verbonden gevoelt.'

In Rotterdam zelf was men weer eens van kerkgebouw veranderd. Nu kwam men bijeen in een tot kerk verbouwde paardenstal aan de Korte Warande. Hier heeft Van der Velde gepreekt tot aan zijn emeritaat. Op 24 november 1901 bevestigde hij de oefenaar N.H. Beversluis tot predikant. De gemeente had deze beroepen, omdat Van der Velde zelf in verband met zijn gezondheid steeds vaker moest verzuimen. Deze bevestigingspreek - over 1 Korinthe 4:1 en 2 - is de laatste geweest die hij gehouden heeft. Kort daarop werd hij door een beroerte hulpbehoevend.

Over zijn prediking heeft Van der Velde zich in het handschrift ook uitgelaten. Hij mocht vele malen ondervinden dat 'wij niet op rotsen ploegden', maar dat de prediking voor velen tot ontdekking en overtuiging mocht zijn en tot veel troost voor de bekommerden en tot sterkte voor de meer gevorderde kinderen Gods. Wel had hij veel vijandschap ontmoet, maar 'de Heere had het mij bekend gemaakt, dat ik onder veel verdrukking zou moeten gaan, maar met dat vertroostend woord erbij: alle instrumenten die tegen U bereid worden, zullen niet gelukken, en dat heeft mijn God en Koning zoo waar gemaakt.'

Ds. L. van der Velde kreeg emeritaat, maar bleef tot zijn dood op 21 december 1921 in Rotterdam wonen, het laatst op de Boezemsingel 52a. Hij was voor zijn overlijden al geruime tijd geheel kinds.

Geschriften

In handschrift: Een korte mededeling van het begin van de prediking van Ds. L. v.d. Velde, Bedienaar des Goddelijken Woords in de Gemeente van Ledeboer te Rotterdam. (.), z.p., z.j. (Het bevat tevens een gedicht van. Van der Velde. In kopie ontvangen van dhr. M.J. Goud te Waarde.)

VERLINDE, Philippus (1883-1961)

Het was 31 mei 1883 toen te Hoogvliet, in de woning van de smidsknecht Jozias Verlinde en zijn vrouw Jaapje Storm een zoontje werd geboren dat Flip genoemd werd. De burgerlijke stand noteerde officieel: "Philippus". Zijn ouders bekommerden zich niet om eeuwige dingen. Vaders overlijden bracht echter een omkeer teweeg in het jonge leven van Flip. Deze nam niet alleen de smederij over, maar ging nu vol goede voornemens 's zondags ook naar de kerk. Dit hield hij slechts vier zondagen vol. Hij vond dat dit "voor een paard niet om uit te houden was" en trok opnieuw de wereld in.

Toen Flip 24 jaar was, brak boven het dorp eens een zwaar onweer los. Hij weigerde zijn bed uit te komen, totdat het hemelvuur met een ontzettende slag in de kap van het huis sloeg. Het flitste langs zijn ledikant en sloeg een plank uit de zolder, waardoor zijn bed aan één kant door de vloer zakte. In zijn hart kwamen de woorden: "Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop."

Juist die dagen kwam een lorreboer bij de smederij, die aan Flip twee boeken verkocht: De brieven van Dirk Verhey en De Catechismus- verklaring van ds. Smytegelt. Het lezen van deze boeken was hem tot zegen. Een paar jaar later kwam hij via een klompenmaker in contact met ds. H. Stam, die regelmatig in Rotterdam preekte. 's Zondags las Flip thuis de oudvaders en in de week was hij bij ds. Stam te vinden. Op een Kerstdag verkeerde Flip in zware zielsnood. Hij werd naar een zolderbalk getrokken, om een eind aan zijn leven te maken. Daarvan zei hij: "Eén stap er naar toe; ik zag de hel geopend; m'n laatste woorden: Voor eeuwig verloren. God als een verterend Rechter tegenover mij. En, och vrienden, als daar op dat ogenblik niet die stem tot mij gekomen was met die woorden: 'Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven', dan was ik voor eeuwig in de afgrond weggezonden. Maar daar werd de hel gesloten en de hemel geopend!"

Op aanraden van enkele vrienden, de gebroeders Kieboom, ging hij 's zondags naar het gezelschap bij vrouw Hoogenboom in Spijkenisse. De bezoekers lazen er om de beurt een preek van een oudvader en deden een gebed. Zo ook Flip Verlinde. Met stichting mocht hij er enkele jaren met deze verstrooiden leven.

Flip trouwde op 7 maart 1923 met Annetje van Wezel, die na het overlijden van zijn moeder als hulp in de huishouding werkzaam was. Ds. L. Boone werd verzocht dit huwelijk te bevestigen, maar hij was verhinderd. De predikant liet daarop de naam van ouderling Willem Blaak uit Goudswaard vallen. Deze wilde ds. Boone wel helpen. De smederij werd ontruimd en onder grote belangstelling van Gods volk, bevestigde Blaak in de smederij hun huwelijk.

Aan het eind van de twintiger jaren kerkte het gezin, dat inmiddels vijf kinderen telde, in een Evangelisatie in Poortugaal. In deze samenkomst hield ouderling Blaak op 2 oktober 1930 zijn eerste oefening. In mei 1931 begon Verlinde een smederij in Sint-Philipsland. In deze gemeente, die bediend werd door ds. Boone en oefenaar Blaak, werd hij al snel ouderling. Omdat beide voorgangers regelmatig van huis waren, kwam veel ambtelijk werk op de schouders van de ouderlingen Van Dommelen en Verlinde neer. Tussen de catechisaties dronk Verlinde vele jaren in plaats van koffie altijd warme chocolademelk, vanwege maagklachten. Dat gebeurde bij de grootouders van schrijver dezes, die tegenover de kerk woonden.

De Algemene Vergadering van 1934 waarop een opvolger van de met ziekte kampende ds. Boone moest worden gekozen, werd voorgezeten door ouderling Blaak. Deze schetste de ernstige toestand waarin de predikant zich bevond en rapporteerde zijn emeritaatsaanvraag. Blaak droeg de leiding over aan Verlinde, toen de

besprekingen over een te beroepen leraar aan de orde waren. Na afloop werd Verlinde aangewezen om aan ds. Boone te vertellen, dat ouderling Blaak gekozen was. Bij de bevestiging van Blaak, 12 september 1934, las Verlinde op verzoek van ds. Boone het formulier. Na afloop van de intrepreek van ds. Blaak hield hij met Van Dommelen, Pleun Kleijn en C. van de Gruiter een toespraak tot de nieuwe leraar.

Bij de begrafenis van ds. Boone, hield Verlinde op het kerkhof namens de kerkenraad opnieuw een toespraak. Op 26 augustus 1936 schreef hij een voorwoord in een herdenkingsboekje over ds. Boone.

Op 21 april 1942 hield hij in Temeuzen een toespraak bij de bevestiging van M.A. Mieras tot predikant. Niet alleen in "Flipland" maar ook in de Oud Gereformeerde Gemeente van Oosterland deed hij veel ambtelijk werk.

Begin 1945 legde hij zijn ambt neer, na een meningsverschil met ds. Blaak en de overige leden van de kerkenraad. Waarschijnlijk was een eventueel oefenaarschap van Verlinde hier medeoorzaak van.

Medio 1947 begon hij te oefenen voor een vrije kring in De Wacht, een gehucht bij 's-Gravendeel. Aanvankelijk sprak hij er om de drie weken, daarna om de veertien dagen en later elke week. Ook ging hij voor in andere plaatsen, zoals in Rotterdam, waar hij sprak in de "Vereeniging tot verbreiding der Waarheid", die samenkwam in de Hoogewerffstraat. Tijdens de watersnood van 1953 werd het gebouwtje in De Wacht verwoest en niet meer herbouwd.

Op 21 december 1952 sprak Verlinde voor het eerst in de vrije Evangelisatie te Krimpen aan de Lek. Deze kring was op 6 september van dat jaar ontstaan. De eerste kerkdienst werd geleid door ds. J. van der Poel te Giessendam. De diensten werden gehouden in een voormalige stal, die met vereende krachten en veel vrije tijd tot een redelijk onderkomen was verbouwd.

Op 2 maart 1953 werd Verlinde benoemd tot voorzitter van het bestuur. Vanaf die tijd leidde hij de diensten en weidde hij de kleine kudde met veel stichting. De sacramenten werden bediend door ds. G. van de Breevaart en ds. B. Toes. In de loop van 1960 werd begonnen met de bouw van een nieuw Evangelisatiegebouw. Op zondag 20 augustus 1961, nog geen maand voor de ingebruikneming van het gebouw, overleed Verlinde. Die morgen had hij nog gesproken over Daniël 4:27, hoewel hij zich niet helemaal in orde gevoelde. Thuisgekomen wilde hij voor de maaltijd nog wat rusten. Toen hij op bed lag, overleed hij plotseling. Ds. B. Toes was een vriend van Verlinde. Hij was direct bereid de begrafenis te leiden. Met opening sprak hij over Openbaring 14:13: "Zalig zijn de doden, die in den Heere sterven..."

Geschriften

Toespraak in: De Goede Strijd gestreden, Lijkreden op het afsterven van Ds. L. Boone (...). Nieuw-Beijerland 1935.

Voorwoord in: Sprekende, nadat hij gestorven is. Negental predicatiën uitgesproken bij verschillende gelegenheden, door wijlen Ds. L. Boone, z.p. z.j. (1936).

Literatuur

Notulen Ledenvergaderingen Oud Ger. Gem. te Sint-Philipsland (1931-1946). Vrije Evangelisatie Krimpen aan de Lek, Krimpen aan de Lek 1980.

J. van Dam, Komt, luistert toe I, St. Philipsland 1981, blz. 68-87.

H. Florijn, Gedenkt der vorige dagen (...), Stint Philipsland 1984, p. 133, 152.

J.M. Vermeulen. In de lijn van Ledeboer 1840-1948. Ruim 100 jaar predikanten, oefenaars en gemeenten, Krimpen aan den IJssel 1990.

J. van Dam, Komt, luistert toe VI, St. Philipsland 1995, blz. 162-165.

J.M. Vermeulen

VERLOOP, Arie Pieter (1909-1991)

Op eerste kerstdag 1909 werd in het gezin van Pieter Verloop en Trijntje Klijnjan te Ablasserdam het negende kind geboren. Een zoon, die bij de Burgerlijke Stand werd aangegeven als Arie Pieter. Na hem zijn nog drie kinderen geboren. Van de negen zoons en drie dochters uit dit gezin kwam één jongetje levenloos ter wereld, en is één jongetje kort na de geboorte gestorven.

Grootvader Klaas Verloop was een godvrezende man, die omstreeks 1880 met nog enige personen de Ned. Hervormde Kerk heeft verlaten, omdat men van mening was dat de leer die er gebracht werd, niet meer de leer van vrije genade, maar van deugd en plicht was. Men nam zijn toevlucht tot het lezen van de oudvaders. Hieruit is de Gereformeerde Samenkomst ontstaan.

Vanaf 1888 tot 1900 werd deze Samenkomst gediend door ds. B. Sterkenburg. Na diens overlijden ging ds. H. Stam in de weekdiensten en ook meermalen op zondag voor. Later nam ds. J.H. Bogaard de weekdiensten waar, gevolgd door ds. H. Vlot en ds. H. Hofman. Ds. Verloop diende haar van 1944 tot 1959 en ds. A. de Waard van 1967 tot 1976.

Vader en moeder Verloop waren beide trouwe catechisanten van ds. Sterkenburg, voor wie ze hoge achting hadden, wat ook een stempel drukte op de opvoeding van hun kinderen. Vooral de moeder vermaande veel tegen de zonde en de wereldse vermaken en wees steeds op de noodzaak van bekering. Ondanks dit alles ging Arie Pieter toch het verkeerde pad op. 's Zondagsavonds na de kerkdienst ging hij, tot groot verdriet van zijn ouders, met vrienden naar het dorp, waar altijd veel jeugd bij elkaar kwam.

Na zijn schooljaren is hij gaan werken bij zijn broers, die een eigen drukkerij hadden. Hij heeft daar met een korte onderbreking gewerkt tot juni 1944.

Omstreeks 1928 begon (de latere dominee) H. Vlot uit Sliedrecht met het spreken van een stichtelijk woord. De eerste zondag waarop hij in de Gereformeerde Samenkomst voorging, heeft God Zijn Woord willen zegenen aan het hart van Verloop, zodat hij moest breken met zijn vrienden en 's zondags niet meer de weg opging, maar de eenzaamheid zocht om naar God te vragen.

Toen de heer Vlot catechisatie kwam geven werd Verloop een trouwe leerling, die veel onderwijs mocht ontvangen. Later ging hij op zaterdagavond met een vriend, op de fiets, naar het gezelschap ten huize van ds. Vlot te Capelle aan de IJssel. De belangen om daarheen te gaan waren van dien aard, dat het wel heel bar weer moest zijn om thuis te blijven.

Verloop heeft daar later ook kennis gemaakt met een meisje, Bastiaantje Mast, geboren op 4 november 1913 te Rotterdam. Zij was nog maar zestien jaar, toen zij al toegelaten werd tot het Heilig Avondmaal. Hij kreeg vast te geloven, dat zij eens zijn vrouw zou worden. Toen hij hierover met haar sprak, was haar reactie dat ze veel liever jong wilde sterven, om bij Hem te zijn, Die haar ziel zo lief had. Dit is niet in vervulling gegaan, want ze is in 1989 gestorven op de leeftijd van 75 jaar. Op 16 december 1936 is hun huwelijk bevestigd door ds. H. Vlot, met als tekst Psalm 116:15: "Kostelijk is in de ogen des Heeren de dood Zijner gunstgenoten"

Verloop was niet sterk en zijn vrouw was in haar jeugd al veel ziek en is haar hele leven altijd zwak en ziekelijk gebleven. Als predikantsvrouw is ze haar man tot grote steun geweest. Vooral ook als er mensen met problemen, zowel van stoffelijke als van geestelijke aard, aan de pastorie kwamen.

In september 1940 werd Verloop gekozen als bestuurslid van de Gereformeerde Samenkomst. Daarna ging hij ook voor in de leesdiensten en gaf hij onderwijs aan de catechisanten.

Reeds langere tijd gevoelde hij zich van Godswege geroepen tot het predikambt. In april 1943 schreef hij daarover aan een broer, die toen in Berlijn te werk gesteld was, onder meer: "Ik heb zelf niet anders als me aan dat Opperwezen te verbinden en kan soms niet uitdrukken welk een zoet verkeer ik dan heb, zelfs onder veel ellende. Verleden week heb ik een paar dagen te bed gelegen. Toen is het zo geweest, alsof ik met God alleen was. En Hij, die grote Majesteit, is gaan bewijzen de God van Abraham, Izak en Jakob te zijn, Die met mij eveneens een verbond ging oprichten, ja ging zweren bij Zichzelf, omdat er niet hoger was: 'Ik God, ben uw God.' Daar is toen ook bij geweest, dat God me oplegde om de kudde Gods te weiden, die onder me is, waaruit ik gewaar werd: ik zal niet altijd in het drukkersvak blijven. Maar dat heeft m'n ingewanden wel beroerd, want dat is geen kleinigheid, en ik besef het ernstvolle van zulk een werk." Verder schreef hij nog: "Maar dit kan ik wel zeggen: ik weet niet waar ik anders heen moet, voor mezelf, voor mijn gezin, voor m'n geslacht, voor land en kerk, ja voor alles, dan tot die God. Want in mezelf ben ik zo arm en van alles ontbloot, dat met recht de armoede en de ernst der tijd me een aangebundene doet zijn."

Hierna sprak hij met ds. H. Hofman van Schiedam over deze zaak en ook met ds. G. van de Breev aart van Hendrik-Ido-Ambacht en ds. H. Vlot, die te kennen gaf, dit al jaren geloofd te hebben.

Toen Verloop met het kerkbestuur over zijn roeping sprak, zei hij ook, dat hij soms zeer bezorgd was, dat hij wel eens naar Duitsland zou moeten. Aan zijn broer schreef hij, dat er in hem geweest was: "Gij hebt ook al onze zaken uitgericht."

Kort daarop kwam er inderdaad een oproep, voor tewerkstelling in Duitsland. Dit heeft hem wel beroerd, maar toch was er een berusten in Gods wil, waaraan hij zich mocht onderwerpen, want wat Hij deed was goed. Hij mocht pleiten, dat God toch voor Zijn eigen werk in zou staan, ook al zou hij eerst nog weg moeten. Inmiddels was er een nadere oproep voor keuring. Hij werd goedgekeurd, moest foto's laten maken en zijn pas halen. Hij kreeg vast een voorschot en tenslotte kwam de tijding dat hij 29 april 1944 moest vertrekken. Onverwachts kreeg hij echter van z'n broer, die ook zijn werkgever was, te horen, dat hij vrijstelling had. Het berustte allemaal op een vergissing. "Toen leek het ons als een blijde droom te zijn," zo schreef zijn vrouw.

Op 13 juni 1944 gaf Verloop op een algemene vergadering van voorgangers en besturen (van Alblasserdam, Capelle a/d IJssel, H.I. Ambacht, Schiedam en Sliedrecht) verslag van zijn bekering en roeping. Na een korte proefpreek over Efeze 2:8: "Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof; en dat niet uit u, het is Gods gave", werd hij met algemene goedkeuring toegelaten tot de bediening van het Woord. Zondagavond 18 juni 1944 sprak hij voor het eerst in de Gereformeerde Samenkomst over Matth. 10:16: "Ziet, Ik zende u als schapen in het midden der wolven; zijt dan voorzichtig gelijk de slangen en oprecht gelijk de duiven".

Het was een zeer gespannen tijd waarin Verloop in het openbaar begon te spreken. Men mocht niet zeggen wat men wilde. Winter '44-'45 was er de algemene oproep om zich te melden voor tewerkstelling in Duitsland. Duidelijk nam Verloop stelling tegen de bezettende macht. Meerderen hebben zich toen niet gemeld. De vordering van de NSB-burgemeester om bootjes in te leveren - dit vanwege verwachte daling van parachutisten - legde ook hij naast zich neer. Hij kreeg een oproep om zich te verantwoorden. Vrijmoedig heeft hij de burgemeester vermaand en erop gewezen, dat ook hij onder een hogere macht stond. De burgemeester was zeer gedwee. Tenslotte verzocht Verloop de burgemeester om zijn persoonsbewijs, waarop hij nog steeds als typograaf en niet als voorganger stond aangegeven, te willen veranderen, waarin deze toestemde.

Op 14 en 15 mei 1945 was er een interkerkelijke herdenkingssamenkomst, waarin door Verloop gesproken werd namens de Gereformeerde Samenkomst. Hij begon met te gewagen van de hoge onderscheiding die hem te beurt viel, om te mogen staan op de kansel van onze Vaderlandse kerk. Hij stelde verder de vraag: waarom heeft het de Almachtige dan nu behaagd ons een vrede te schenken zoals het in deze is? De dichter van Psalm 105 zegt ervan: 'Hij gedenkt aan Zijn verbond tot in eeuwigheid.' Hij heeft redenen uit Zichzelf genomen, daar wij en een ieder onzer zal moeten bekennen: 'Wij hebben God op het hoogst, misdaan; wij zijn van 't heilspoor afgegaan', zowel in kerk- als in burgerstaat. Wie staat hier niet schuldig?

Zeven jaar heeft Verloop gesproken eer hij in de volle bediening werd bevestigd. Dit vond zijn oorzaak omtrent een verschil van inzicht in bepaalde leerstukken. Na aandringen van onder meer. ds. Van de Breevaart is ds. Hofman overgegaan tot bevestiging. Op maandag 9 juli 1951 werd Verloop bevestigd tot dienaar des Woords. Ds. H. Hofman sprak daarbij naar aanleiding van Kolossenzen 1:18a: "En Hij is het Hoofd des lichaams, namelijk der gemeente." Hieraan vooraf had ds. Van de Breevaart gesproken over Matthes 4:19: "En Hij zeide tot hen: Volgt Mij na, en Ik zal u vissers der mensen maken."

Ds. Verloop heeft de Gereformeerde Samenkomst hierna nog acht jaar mogen dienen. In die jaren kwam hij door een verkeersongeval in het ziekenhuis terecht met een schedelbasisfractuur. Hoewel uitgeschakeld voor zijn werk, mocht hij verenigd zijn met Gods wil. Het was hem daar goed. Hij mocht weer genezen en zijn arbeid voortzetten.

In 1959 nam hij een beroep aan naar de Christelijk Afgescheiden Gemeente van Waddinxveen. De woorden uit Ezechiël 12:3: "Daarom gij mensenkind, maak u gereedschap van vertrekking," hadden hem hiertoe overreed. Op zondagavond 14 juni 1959 nam ds. Verloop afscheid van zijn gemeente te Alblasterdam met de woorden uit Lukas 18:3b: "O God, wees mij zondaar genadig". 's Morgens had hij gesproken over Hebreëen 13:8: "Jezus Christus is gisteren en heden Dezelfde en in der eeuwigheid!"

In zijn afscheidspreek wees hij de gemeente op de woorden van Jozef uit Genesis 50:24: "God zal u gewisselijk bezoeken".

Op donderdag 18 juni 1959, precies 15 jaar na zijn eerste voorgaan in Alblasterdam, werd ds. Verloop in Waddinxveen bevestigd door ds. G. van de Breevaart, die sprak over 2 Timotheüs 4:2a: "Predik het woord". In de avonddienst deed ds. Verloop intrede met een predicatie over Psalm 89:16a: "Welgelukzalig is het volk, hetwelk het geklank kent".

In juni 1969 mocht hij herdenken, dat hij 25 jaar het Woord had mogen bedienen. Ter gelegenheid daarvan sprak hij in een herdenkingsdienst over de woorden uit 2 Sam. 7:18b: "Wie ben ik, Heere HEERE, en wat is mijn huis, dat gij mij tot hiertoe gebracht hebt?"

Vanwege zijn gezondheid en ouderdom heeft ds. Verloop op zondag 17 juni 1984 afscheid genomen van zijn gemeente. 's Morgens bediende hij het woord naar aanleiding van 1 Samuël 7:12. In de namiddagdienst sprak hij over Handelingen 20:32: "En nu, broeders, ik bevele u Gode en de woorden Zijner genade, Die machtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven onder al de geheiligden".

Ds. Verloop heeft veertig jaar het Woord mogen bedienen. Op 23 april 1986 heeft hij N. van der Want nog bevestigd in het ambt van herder en leraar van de gemeente te Waddinxveen, nadat deze een beroep van deze gemeente had aangenomen. De prediking van het Woord was uit 2 Timotheüs 4:2a: "Predik het woord"; dezelfde tekst, waarmee ds. Van de Breevaart in 1959 ds. Verloop zelf in deze gemeente had bevestigd. Op 21 september 1976 heeft hij ds. De Waard bevestigd te H.I. Ambacht

met de tekst uit 1 Petrus 5:2a: "Weidt de kudde Gods."

Op 15 februari 1984 werd W.J. Hoogendijk te Schiedam door hem bevestigd tot predikant in de Plantagekerk. Twee jaar later, op 14 februari 1986, overleed ds. Hoogendijk plotseling tijdens de kerkelijke bevestiging van een huwelijk. Ds. Verloop ging op 19 februari voor in de rouwdienst, die aan de begrafenis voorafging.

Ook bij de begrafenis van ds. Hofman, op 4 september 1975, had ds. Verloop de rouwdienst in de kerk geleid en sprak ds. De Waard aan de groeve.

Na zijn afscheid heeft ds. Verloop nog wat jaren met zijn vrouw gewoond in het Anne Frankhuis te Waddinxveen. Na een langdurige verpleging in het ziekenhuis in Gouda, is mevrouw Verloop op 13 augustus 1989, op de leeftijd van 75 jaar ingegaan in de eeuwige rust, die er overblijft voor het volk van God.

Op de rouwbrief stond Jeremia 33: 16b: "De Heere, onze gerechtigheid". Dat was de grote inhoud van zijn prediking geweest. Voorafgaande aan de teraardebestelling op zaterdag 8 juni werd een rouwdienst gehouden in de kerk, waar ds. N. van der Want sprak naar aanleiding van 1 Petrus 1:24 en 25: "Want alle vlees is als gras(...). Maar het Woord des Heeren blijft in der eeuwigheid; en dit is het Woord, dat onder u verkondigd is." In de aula op de begraafplaats sprak ds. P. de Vries, Hervormd predikant te Opheusden en vriend van ds. Verloop, over het zegelied van de Kerk uit Romeinen 8:31-39.

Aangaande zijn bekering en de weg die God met hem gehouden heeft, is niets door hem nagelaten. Wel heeft hij voor zijn kinderen een woord van vermaning en opwekking geschreven. Daarin zegt hij onder andere: "Als ik niet veel van mezelf zal schrijven, doe ik dat niet omdat er niet veel te schrijven is, bijvoorbeeld over de weg die God mij heeft laten bewandelen, of hoe ik overtuigd ben en hoe ik een kind van God geworden ben, maar meer om de reden, dat vele mensen een misbruik maken van de belevenissen van een ander, of het soms boven de Heilige Schrift gaan stellen. Veel meer is in mij de innerlijke drang en behoefte om datgene na te laten, wat God door Zijn Woord en Geest in de harten van de Zijnen wil werken, waar Zijn eer en hun zaligheid in bestaat." Toen in zijn laatste levensjaren enige vrienden hem vroegen om wat over zijn bekering te vertellen, antwoordde hij daarop: "Laat ik maar zeggen hoe het nu is. Dan moet ik belijden, dat ik me vaak zo onbekeerd gevoel. Ik ben zo arm. Sinds de Heere met mij begon, heb ik achter Zijn liefde tot mij steeds weer een uitroep teken moeten zetten, maar achter mijn liefde tot Hem zo vaak een vraagteken."

Geschriften

Toespraak in: Als één man... Toespraken gehouden op de interkerkelijke herdenkingsbijeenkomst (...), z.p. z.j.

Toespraak in: Hoe liefelijk zijn Uwe woningen. Leerredenen en Toespraken gehouden bij de opening van het kerkgebouw (...) te Hendrik-Ido-Ambacht op 15 februari 1952, Hendrik-Ido-Ambacht z.j. Toespraak in: Sions gegrond, opdat de bedrukten Zijns volks een toevlucht daarin hebben zouden. Herdenkings-predikatie bij het 40-jarig ambtsjubileum van ds. H. Hofman te Schiedam op 16 augustus 1969 (...), z.p. z.j.

Predicatie in: H. Hofman, Van zorg ontslagen, Schiedam z.j. (1977).

Toespraak in: H. Vlot, Geloof verwisseld in aanschouwen, Veenendaal 1977.

Literatuur H. Hofman, Leerrede, uitgesproken te Alblasterdam, op maandag 9 juli 1951, bij de bevestiging tot Dienaar des Woords van de heer A.P. Verloop (...), z.p.

P. van de Breevaart, De breuk beleefd, St. Philipsland 1984.

P. de Vries. Een vriend van de Bruidegom. Herinneringen aan ds.A.P. Verloop, R. 92.

W. Verloop

VIJVERBERG, Johannes (1875-1958)

Johannes Vijverberg werd op 24 oktober 1875 in Zierikzee geboren. Hij was de zoon van Jacob Matthes Vijverberg, zeeman op de grote vaart, en Catharina Schippers.

Een godsdienstige opvoeding kreeg Johannes niet en met het ouder worden leefde hij zich steeds meer uit in allerlei zonden. Maar, zoals hij zelf meegedeeld heeft in een in 1947 geschreven levensschets - die overigens nooit in druk verschenen is - bracht hem het sterven van een man uit zijn omgeving tot inkeer. Hij begon de scheiding tussen zichzelf en de Heere te voelen. Vijverberg schrijft: "O, dat smartelijke van dat Godsgemis deed mijn ziel zo aan, dat er een droefheid zich in mijn hart kwam te openbaren, die toch onderscheiden is van een wereldse droefheid." Er kwam een diepgaande verandering in zijn leven: "Mijn lachen was veranderd in treuren, mijn hoogmoed en mijn kleding werden mij tot zonde. Stil en eenzaam ging ik over de weg met bidden en smeken of de Heere mij nog eens mocht bekeren." Het leverde hem verachting en smaad op, ook van zijn familieleden.

Vijverberg begon de kerk te bezoeken. Eerst de Hervormde Kerk, daarna de Christelijke Gereformeerde Gemeente te Zierikzee, die gediend werd door ds. P.J. Wessels. Hij begon de Bijbel te lezen en daarnaast met name de werken van Justus Vermeer. Zo merkte hij dan - volgens zijn zeggen - dat hij onder de bediening van het Woord op de zondagen miste hetgeen hij in de oudvaders vond. Vijverberg besloot nu om in het vervolg thuis te blijven en voor zichzelf een preek te lezen. Enige anderen sloten zich bij hem aan; met name in 1899 groeide het gezelschap. Een aantal leden van de Christelijke Gereformeerde Gemeente keerde zich van die gemeente af in verband met onenigheden met hun predikant en kwam bij Vijverberg. Een oude woning werd gehuurd die als vergaderruimte werd ingericht. Vijverberg fungeerde in de kring als voorganger.

Het ging allemaal niet gemakkelijk. Tegenstanders van het groepje probeerden de diensten te verstoren door veel lawaai te maken en door de ruiten in te gooien.

Wat zijn huiselijk leven betreft, op 18 maart 1901 huwde Vijverberg met , Maatje Pannekoek. Kort daarop besloot hij van baan te veranderen. Was hij eerst werkzaam geweest bij een boekhandel, nu probeerde hij de kost te verdienen als reizend koopman in manufacturen. Hij opende ook een winkel.

In geestelijk opzicht had Vijverberg veel ondervonden. In deze tijd mocht hij Christus leren kennen als zijn Borg en Middelaar.

Het gezelschap in Zierikzee stond een tijdlang in contact met de Bakkeriaanse gemeenten. Ds. M. Ruben en oefenaar L. Hubregtse gingen er af en toe voor. Toch werd tenslotte definitief aansluiting gezocht bij de gemeenten van ds. L. Boone. Op de algemene vergadering van 21 juni 1911 te Numansdorp werd de groep tot het kerkverband toegelaten. Kort daarop werd Vijverberg door ds. Boone tot ouderling bevestigd en werd de gemeente geïnstitueerd. Op 7 augustus 1911 maakte men zich bij de regering bekend.

Niet lang na zijn bevestiging tot ouderling gevoelde Vijverberg roeping om een stichtelijk woord te spreken. Ds. Boone stimuleerde hem daarin en wees hem erop dat hij die roeping niet moest weerstaan. Op de algemene vergadering van 22 mei 1912 in 's-Gravenhage verklaarde Vijverberg zich nader. Na een verslag gegeven te hebben van zijn bekering en roeping, werd hij met algemene stemmen als oefenaar toegelaten. Op 21 mei 1913 vertrok Vijverberg naar 's-Gravenhage. De Oud Gereformeerde Gemeente aldaar had hem beroepen. Drie jaar is hij in deze plaats gebleven. De latere predikant M. Heikoop hoorde hem er regelmatig met genoegen. Een preek die Vijverberg op 6 november 1914 in 's-Gravenhage hield, werd later samengevat en

uitgegeven. Het is de enige oefening die door hem nagelaten is.

In 1916 nam Vijverberg een beroep aan naar Elst. Daar was een zeer kleine gemeente die in een schuur bijeenkwam. Het aantal hoorders groeide onder zijn bediening zeer snel met als gevolg dat besloten werd een kerkje te bouwen.

Tien jaar is Vijverberg in Elst gebleven; in 1926 verwisselde hij de gemeente te Elst voor die te Rhenen. De diensten in deze plaats werden in een boerderij gehouden, maar ook deze vergaderruimte bleek al spoedig veel te klein. In het voorjaar van 1927 werd de eerste steen voor een nieuw kerkgebouw gelegd.

Rond 1935 ontstond er verwijdering tussen Vijverberg en ds. W.H. Blaak. Vijverberg zocht daarop contact met de Bakkeriaanse gemeenten die in die tijd door ds. W. Baaij bediend werden. Baaij verklaarde op de algemene vergadering van 7 mei 1935 te Tholen in zijn toelichting op de kwestie dat Vijverberg "zijne Predicatiën veel richtte om den mens te ontgronden, dat hij aan tekstverklaren niet veel deed maar bij zijn hart zijnde was hij een eerbaar, aangenaam en stichtelijk spreker." Dat de gemeente Rhenen zich niet wilde aansluiten, bleek geen beletsel te zijn: Vijverberg werd toegelaten als oefenaar voor de Bakkeriaanse gemeenten.

In zijn oefeningen waarschuwde Vijverberg zijn hoorders altijd met grote nadruk. Tevens kondigde hij vaak de oordelen aan die over Nederland zouden komen. Veel indruk maakte het toen hij in 1937 vanaf de kansel mededeelde dat een bijzonder oordeel Rhenen zou treffen en dat daar het bloed van jonge mannen meer dan elders zou vloeien. Velen zagen zijn woorden bevestigd in de meidagen van 1940, bij de slag om de Grebbelinie.

In 1940 moest Vijverberg Rhenen verlaten in verband met de oorlog. Hij trok bij een pleegdochter in Zeist in. In 1942 was hij weer terug in de gemeente maar in 1944 moest hij opnieuw de stad uit in verband met het oorlogsgevaar. Via Veenendaal kwam hij in Ederveen terecht.

De kerkenraad van de Oud Gereformeerde Gemeente verzocht hem om deze gemeente te dienen. Vijverberg stemde ermee in. Tot 1949 is hij hier voorgegaan; daarna was hij niet meer in staat de diensten te leiden. Bij verschillende mensen vond hij onderdak, totdat bleek dat hij aan open tuberculose leed. Na in een aantal ziekenhuizen en sanatoria verpleegd te zijn, overleed oefenaar Johannes Vijverberg tenslotte op 18 juli 1958.

De hervormde predikant J.T. Doornenbal, die Vijverberg had leren kennen toen deze nog voorganger was in Rhenen, was een van degenen die hem kort na het sterven herdacht. Hij herinnerde zich nog goed de ernst waarmee Vijverberg gewoon was te spreken, alsook de voorliefde voor de berijming van Petrus Datheen. Hij typeerde de oefenaar met de woorden: "Hij was zo streng en zo stellig in zijn overtuigingen in die jaren, en hij keek zo ernstig, met zijn machtig adelaarsgezicht en doordringende ogen. Hij droeg boerenkleren en een pet, en zo uiterlijk was 't aan niets te zien dat hij een geestelijk ambt had. Maar er ging iets uit van zijn hele persoonlijkheid dat respect afdwong. In zijn gesprekken ging hij regelrecht op de man af en hij spaarde geen mens als het ging over de eeuwige dingen. Toch kon hij ook zo echt aardig en hartelijk zijn en dan bestonden er voor hem ook geen kerkmuren. Zo is hij gebleven tot het einde."

Kort voor het overlijden van Vijverberg was ds. Doornenbal nog bij hem op bezoek geweest. Hoewel Vijverbergs toestand ernstig was geweest, was hij bijzonder opgewekt en spraakzaam. "Hij was vol blijdschap en geloofsvertrouwen, blij dat hij met een trouw en goeddoend God te doen had, voor Wiens rekening hij lag en Die in alles zorgde." De begrafenis werd geleid door ds. B. Toes. Evenals zijn in 1946 overleden vrouw, is Vijverberg in Rhenen begraven.

VISSER MZN., Hermanns (1 9 1 1 - 1970)

Hermanus Visser werd op 23 januari 1911 te Strijen geboren. Zijn vader was aldaar ouderling in de Gereformeerde Kerk, doch toen het gezin zeven jaar na de geboorte van Hermanus naar 's-Gravendeel verhuisde, sloot het zich in de nieuwe woonplaats aan bij de Christelijke Gereformeerde Kerk.

Hoewel Hermanus in deze gemeente opgroeide en kerkelijk meelevend was, getuigde hij later, dat het een tijd was zonder God. Op negentienjarige leeftijd kwam daar verandering in. Tot die tijd had hij een administratieve functie bij Philips gehad, maar hij had daar zijn ontslag gekregen (het was in het begin van de crisisjaren). Het verlies van zijn baan en een sterfgeval in zijn familiekring waren middel in Gods hand om hem onder God te brengen en hem tevens deelgenoot te laten worden van de weldaad waarvan Paulus getuigt in Galaten 1:15 en 16: "Maar wanneer het Gode behaagd heeft (. . .) Zijn Zoon in mij te openbaren." Al spoedig ontwaakte bij hem de lust tot het predikambt. De plaatselijke predikant, R.E. Sluiter, gaf hem wat les in de oude talen; daarna rondde Visser na vijf jaar zijn studie aan de Theologische School te Apeldoorn af. Op 7 november 1937 werd hij door zijn leermeester, professor P.J.M. de Bruin, te Bunschoten als predikant bevestigd. Deze gemeente diende hij tot 1940, het jaar waarin hij naar Middelharnis vertrok.

Zijn verblijf te Middelharnis was voor zijn persoonlijk geestelijk leven niet ongezegend. In augustus 1943 leerde hij behalve de vereniging met de Zoon ook die met de Vader kennen, terwijl in de pinksterweek van het jaar 1945 tevens de Persoonsvereniging met de Heilige Geest door genade zijn deel mocht worden. Inmiddels naderde het einde van ds. Vissers verblijf op Flakkee. Voor een beroep naar Rotterdam-Zuid meende hij in november 1945 niet te mogen bedanken. Na door ds. E. du Marchie van Voorthuysen bevestigd te zijn, deed hij in de Maasstad intrede met een preek naar aanleiding van Jesaja 40:1 a: "Troost, troost Mijn volk."

Na verloop van enige tijd rees er in deze gemeente bezwaar zowel tegen zijn allegorische wijze van prediken als tegen zijn leer ten aanzien van het zaligmakend geloof. Ds. Visser werd ervan beschuldigd tweërlei geloof te leren: het geloof der wet en het geloof van het Evangelie. Volgens ds. Visser kwam het geschil in hoofdzaak hierop neer: de classis stelde, wie zijn zonden leert kennen uit de wet is een gelovige, terwijl de Rotterdamse predikant leerde, dat het geloof zich richt op wet en Evangelie beide. Eerst als er plaatsgemaakt is voor het Evangelie en men de geloofsgang heeft mogen maken naar Christus, komt het openbaar dat er oprecht geloof geschonken is. Het spreken van oprecht geloof zonder de gang naar de Zaligmaker kon de Rotterdamse predikant niet aanvaarden.

Het geschil leidde in 1947 tot de schorsing van ds. Visser. Aanleiding daartoe was een door ds. Visser uitgegeven preek "Eliij den Horeb". Doordat ds. Visser beloofde zich te zullen conformeren, werd de schorsing na een week weer ongedaan gemaakt.

In mei 1947 zag de classis zich echter opnieuw genoodzaakt maatregelen tegen ds. Visser te nemen. De meerderheid van de kerkenraad van Rotterdam-Zuid weigerde echter ds. Visser voor een periode van drie weken te schorsen en onttrok zich op 28 mei 1947 met de predikant aan het kerkverband. Ruim tweederde van de gemeente volgde de predikant en de kerkenraad. Het andere deel zette binnen het kerkverband de Christelijke Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Zuid voort.

Reeds dadelijk na het uittreden, ontbrandde tussen de beide groepen te Rotterdam-Zuid een strijd om de kerkelijke goederen. De rechtbank wees het kerkgebouw aan de Putselaan toe aan de meerderheidsgroep van ds. Visser.

Het beleid van ds. Visser na zijn uittreden in 1947 kan als tweesporig gekenmerkt

worden. Enerzijds heeft hij bij herhaling getracht terug te keren tot de Christelijke Gereformeerde Kerken, anderzijds streefde hij ernaar zijn Rotterdamse gemeente met andere (vrije) gemeenten te verbinden.

De pogingen van ds. Visser om de scheur te helen, liepen op niets uit. Zowel ten opzichte van zijn leer als ten opzichte van zijn persoon bleken bij velen in de Christelijke Gereformeerde Kerken grote weerstanden te bestaan. Zelfs de erkenning van ds. Visser in 1958, dat de verbreking van het kerkverband onjuist was geweest, bracht daar geen verandering in.

Wel gelukte het de Rotterdamse predikant een kerkelijk samenleven op te bouwen met vrije groepen te Schiedam, Werkendam en Gouderak. In genoemde plaatsen institueerde hij Christelijke Gereformeerde Gemeenten. De voorgangers M.J. Middelkoop van Schiedam en H. van Kooten van Werkendam gaf hij enige opleiding, waarna ze in 1952 geëxamineerd en toegelaten werden tot de volle bediening.

In september 1960 ontving ds. Visser een beroep uit Urk. In deze plaats was op 17 september 1960 de gehele kerkenraad van de Christelijke Gereformeerde Kerk met ongeveer tweederde van de gemeente uit het kerkverband getreden, waarna men een Christelijke Gereformeerde Gemeente vormde, die zich bij het door ds. Visser gevormde kerkverband aansloot. Ds. Visser nam dit beroep aan en deed op 18 november 1960 na bevestiging door ds. H. van Kooten intrede in de zojuist gereedgemaakte Jachin Boazkerk te Urk.

Inmiddels waren er ook contacten gelegd met de Christelijke Gereformeerde Gemeenten in Nederland, een kerkverband waarin de in 1952 uit de Christelijke Gereformeerde Kerken getreden ds. J.G. van Minnen de centrale figuur was.

De samensprekingen tussen de beide kerkengroepen leidden in mei 1961 tot een fusie van de beide verbanden. Reeds na een half jaar echter besloten de gemeenten Delft, Hoofddorp en Drachten met de predikanten Van Minnen en Salomons zich aan het pas gevormde verband te onttrekken. Alleen de gemeente van Vlaardingen met haar predikant K. van Twillert besloot bij het nieuwe verband te blijven. In 1962 werd het kerkverband uitgebreid door de toetreding van de Nederduits Gereformeerde Gemeente te Gouda en de zelfstandige Oud Gereformeerde Gemeente te Den Helder.

In hetzelfde jaar besloot de classis te Utrecht een eigen seminarium te openen voor de opleiding van predikanten. Ds. Visser werd tot docent benoemd. Een volle dag per week zou hij gaan doceren in exegese, dogmatiek, ethiek, symboliek, bijbelse geschiedenis, kerkgeschiedenis, predikkunde, polemie, liturgiek, catechetiek en kerkrecht. Twee personen (J.W. Kloot en H.J.C.H. Zwijnenburg) werden als student toegelaten. De opleiding bleek geen levensvatbaarheid te bezitten. Bij gebrek aan studenten werd ze na korte tijd opgeheven.

Inmiddels was na 1964 de mogelijke overkomst van bezwaarde christelijke gereformeerde predikanten - waar de Urker predikant tot dat ogenblik rekening mee had gehouden - na de oprichting van een eigen blad "Bewaar het pand" in deze kring, onwaarschijnlijk geworden. Het op zichzelf blijven staan van de zeven gemeenten achtte ds. Visser toen niet langer verantwoord. De predikant stelde dan ook een mogelijke overgang naar een groter kerkgenootschap in de Urker kerkenraad aan de orde. Een voorstel om aansluiting te zoeken bij de Gereformeerde Gemeenten werd eind 1965 door de ledenvergadering afgewezen. Ds. Visser trok daaruit zijn conclusies.

Met ingang van 1 januari 1966 legde hij het hoofdredacteurschap van Ons Kerkblad, het orgaan van de Christelijke Gereformeerde Gemeenten, neer. Het was de eerste stap om zich uit het door hemzelf gevormde kerkverband terug te trekken. De tweede en beslissende stap volgde op zondag 13 februari daaropvolgend. Zonder zijn drie

collega's te hebben geraadpleegd, maakte de Urker predikant na de tweede dienst aan zijn gemeente bekend, dat hij met ingang van zondagavond 13 februari uit het verband der Christelijke Gereformeerde Gemeenten trad. Een week later deelde hij mee, dat hij met zijn gezin aansluiting zou zoeken bij de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Ds. Visser vestigde zich, na enige tijd in Tollebeek gewoond te hebben, te Klundert. Daar werd hij in 1967 toegelaten als lid van de plaatselijke Christelijke Gereformeerde Kerk.

Tevergeefs probeerde hij via de classis Dordrecht in de Christelijke Gereformeerde Kerken opnieuw tot het predikambt te worden toegelaten.

Het laatste jaar van zijn leven preekte hij weer in verschillende vrije gemeenten. In 1969 werd hij zelfs beroepen in een (vrije) Oud Gereformeerde Gemeente te Den Haag. Een vaste gemeente heeft hij echter niet meer gediend. Op 13 januari 1970 overleed hij plotseling in een ziekenhuis te Breda aan de gevolgen van een hartinfarct. De begrafenis vond plaats op zaterdag 17 januari nadat in de Hervormde Kerk van Klundert een rouwdienst gehouden was, die geleid werd door zijn studiegenoot G.A. Zijderveld, predikant van de Gereformeerde Gemeente te Middelburg.

Geschriften

De oordeelen Gods over Neerlands kerk, Dordrecht 1944.

De weldadigheid des Heeren aan Nederland en Oranje, Dordrecht 1945.

Een bede en een opdracht, afscheids- en intreepredikatie van Middelharnis naar Rotterdam, Dordrecht z.j.

De wederkomst van Christus, Rotterdam 1946.

Elia bij den Horeb, z.p., z.j.

Literatuur

H.M. Stoppelenburg, '75 jaar Christelijke Gereformeerde Kerk', in: Kerkhistorische Kroniek, 4e jg. nr. 3, blz. 32 en 33.

H. Hille, 'Verschenen en verdwenen', in: De Hoeksteen, 14e jg., nr. 1 (maart 1985).

Joh. de Haas, Gedenkt uw voorgangers, deel 5, blz. 266, 267, Haarlem 1989.

H. Hille

VLIET, Joost van (1861-1928)

Joost van Vliet werd op 22 juni 1861 in Nieuwe Tonge geboren. Hij was de zoon van Gerrit Jan van Vliet en Cornelia Koekoek.

Op latere leeftijd ging Van Vliet in Vlaardingen wonen. Hij werd daar lid van de Vrije Gereformeerde Gemeente. Van Vliet behoorde tot de leden, die zich niet verenigen konden met de komst van ds. C. Densel naar deze gemeente in 1901. Met enige anderen ging hij aparte diensten beleggen in een timmermanswerkplaats. Uit deze bijeenkomsten is de Christelijke Gereformeerde Kerk van Vlaardingen ontstaan.

In 1904 begon Van Vliet te oefenen. Op 30 mei 1904 ging hij voor de eerste keer voor; hij sprak over Mattheüs 4:17. Van Vliet diende de Christelijke Gereformeerde Kerk van Vlaardingen officieel als oefenaar tot 1913.

Op 1 januari 1913 verzocht de Christelijke Gereformeerde Kerk te Boskoop Van Vliet om bij hen voorganger te worden. Zijn salaris zou f 800,- bedragen, verder zou hij "vrij" mogen wonen en vrij zijn van belasting. Op 18 januari kwam een positief antwoord van Van Vliet binnen; op 17 april werd hij door ds. J. van der Vegt van Rijnsburg bevestigd als voorganger van de gemeente. In 1916 gaf Van Vliet de enige, tijdens zijn leven verschenen prekenbundel uit.

De gemeente ondernam al spoedig pogingen om Van Vliet tot predikant te laten bevestigen. Erg toeschietelijk toonde de classis zich niet; pas na vijf jaar, op 11 april 1920, deelde zij mee dat het examen om op artikel 8 DKO toegelaten te worden, voortgang kon krijgen. Van Vliet zou tevens in drie gemeenten moeten voorgaan.

Een en ander was niet naar de zin van Van Vliet. Op 18 december 1920 deelde hij mee dat hij brak met de Christelijke Gereformeerde Kerk en dat hij zich als lid zou aanmelden bij de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Op 20 december sprak hij een woord van afscheid tot de gemeente. Een deel van de gemeente volgde hem; voor hen bleef Van Vliet voorgaan.

In 1921 meldde Van Vliet zich als lid aan bij de Gereformeerde Gemeente te Leiden. Op 12 april 1922 werd hij op de particuliere synode onderzocht op artikel 8 DKO-lid mocht in de gemeente Boskoop blijven voorgaan, maar hij moest wel onderwijs gaan volgen bij ds. W. den Hengst te Leiden.

Van Vliet wilde op deze laatste eis niet ingaan in verband met zijn leeftijd. Daarnaast achtte hij de eis niet op Gods Woord gegrond, noch op de Dordtse Kerkorde. Hij bleef ook voorgaan in andere gemeenten. Een daarvan was de Gereformeerde Gemeente te Dordrecht. Deze gemeente maakte zich op een ledenvergadering van 26 juli 1922 los van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Zij beriep Van Vliet als predikant, die het beroep aannam.

Er werd contact opgenomen met ds. J. Meijer van Den Helder en ds. C. de Jonge van Kampen, predikanten van de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten. Zij informeerden naar Van Vliets redenen en besloten tot bevestiging over te gaan. Op 23 augustus 1922 bevestigde ds. De Jonge Van Vliet tot predikant met de tekst Jesaja 40:2. Op 24 augustus deed ds. Van Vliet intrede met Hebrëeën 12:25. Kort hierna, op 5 september 1922, stelde ds. Van Vliet de kerkenraad voor om zich aan te sluiten bij de Federatie-gemeenten.

In de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten nam ds. Van Vliet al spoedig een vooraanstaande plaats in. Hij werd benoemd tot deputaat voor onderzoek van degenen, die toelating wensten tot het predikambt; verbond aan de Christelijke Gereformeerde Gemeente van Gouderak. In deze plaats werd hij, na van ds. H. Visser Mzn. te Urk enige opleiding ontvangen te hebben, op 23 oktober 1923 door zijn leermeester tot predikant bevestigd. Enz.

WOLBERS, Gerrit Jan (1866-1922)

Gerrit Jan Wolbers werd op 23 september 1866 in Eisen, behorend tot de gemeente Markelo, geboren. Zijn vader was de 47-jarige landbouwer Jan Wolbers. Deze verklaarde bij de aangifte aan de ambtenaar van de burgerlijke stand 'geen schrijven te hebben geleerd' en kon dus zijn handtekening niet onder de acte zetten. Moeder was de toen 37-jarige Everdina Stegeman.

Volgens de door ds. D. Driessen geschreven 'Levensbijzonderheden', in de bundel Drietal preken groeide het kind op bijna zonder godsdienstige vorming. Driessen: 'Zijn moeder toonde zich integendeel menigmaal als een ware vijandin van het leven der genade, 't geen uitkwam als het gezin soms met mensen die God vreesden in aanraking kwam. Ook zijn broer was hem niet tot vreugd of tot een goed voorganger, maar vaak tot een plaaggeest en onderdrukker.' Gerrit Jan was anders. In hem leefden volgens de schrijver 'al vroeg andere dingen'. 'Door wat middel hij reeds zoo jong naar den Heere leerde vragen, is ons onbekend, maar wel weten wij dat hij gedurig bezig was met Hem, voor Wien hij niet onbekeerd kon verschijnen. Toen hij een knaapje was van ongeveer 5 jaar, zocht hij de eenzame plekjes en boog dan zijn knietjes voor den Heere en smeekte om een nieuw hart. Dat was hem menigmaal hij het opgroeien zóó aantrekkelijk, dat hij soms vergenoegd huiswaarts toog, gelovende dat God ook kinderen hoort en redt.'

Voor zijn ouders was deze gezindheid een ergernis en hij moest er heel wal spot over aanhoren. Ze verzorgden hem niet, maar lieten hem aan zijn lot over. Hij moest op de schapen passen. Een oom trok zich zijn lol aan en regelde dat hij ook onderwijs kreeg. Later vond hij werk als fabrieksarbeider te Rijssen.

De oprechte vromen', aldus Driessen, 'voorzagen hem van goede oude se I I vij vers, waarin hij met vermaak las.' Zij hadden zoveel achting voor de jongen dat ze hem al op zestienjarige leeftijd verzochten om voor te gaan in godsdienstoefeningen. Regelmatig sprak hij dan in boerderijen en schuren. Omdat hij klein was, moest hij soms over de hoofden van de hoorders heengetild worden, zodat hij bij de spreekplaats komen kon. In de meeste gevallen sprak hij vanaf een omgekeerde ton.

Wolbers achtte zich geroepen tot het predikambt en vertrok naar Veldhausen in het graafschap Bentheim om daar de studie te gaan volgen. Hij bleef er niet lang en wilde zich eind 1885 aansluiten bij de Christelijke Gereformeerde Gemeente te Rijssen. Hoewel hij volgens de Enterse predikant ds. Brunemeyer 'geschokt en geslingerd in zijne overtuiging aangaande onze kerk' was, nam de Rijssense kerkenraad met ds. A. Hazevoet hem toch aan als lid. Enige maanden later, in februari 1886, kwam hij al niet meer in de kerk. Hij bleef in die tijd in het openbaar preken.

Een van de plaatsen waar Wolbers al rond 1884 kwam, was Doetinchem. Hij was door ds. L. Spoel, bij wie hij een eenvoudige opleiding volgde, in contact gebracht met een groep ontevredenen met de gang van zaken in de Hervormde Kerk. Deze groep begeerde hem als voorganger en in december 1886 vestigde Wolbers zich hier. Het kwam tot de vorming van een kerkelijke gemeente en op 28 mei 1888 werd een kerkenraad gekozen, waarbij Wolbers lerend ouderling werd. Op 5 juni 1888 vond bevestiging plaats door ds. J. de Vries van Grafhorst.

Op 4 november hetzelfde jaar werd de eerste steen gelegd van een nieuw kerkgebouw; op 17 januari 1889 werd de kerk in gebruik genomen door ds. D. Versteeg. Wolbers heeft tot 1890 in Doetinchem gestaan; op 9 december 1890 vertrok hij naar Sliedrecht, samen met Gerritje Bulten (28 mei 1868-11 april 1954), met wie hij kort daarvoor in het huwelijk was getreden.

In Sliedrecht was een vrije gereformeerde gemeente, die samenkwam in een kerkje

aan de Baanhoek. Eerder had hier ook ds. M. van der Spek gestaan.

Lang bleef Wolbers er niet, want op 9 augustus 1893 vertrok hij naar de gemeente te Ooltgensplaat. Hier werd hij als predikant bevestigd. Ook buiten zijn eigen gemeente bleef hij voorgaan en in 1894 nam hij het kerkgebouw aan 'De Kulk' in Charlois in gebruik. In 1896 staken ds. Wolbers en zijn gezin de oceaan over naar Amerika, nadat hij een beroep had aangenomen naar de Nederduitsch Gereformeerde Gemeente van Grand Rapids. Deze gemeente was drie jaar vacant geweest na het overlijden van ds. M. van der Spek. Wolbers heeft er gestaan van 1896 tot 1904. Onder zijn bediening kwam de latere predikant L. Franke tot bekering.

Hier kwam het tot de uitgave van *De schoonste der menschenkind'ren*, een overdenking die Wolbers in 1896 had geschreven voor boekhandelaar H. van der Meulen te Charlois voor het weekblad De Getuige der Waarheid. Aangezien het blad werd opgeheven, werd de verhandeling niet gedrukt. Omdat het 'in de snippermand' ook geen nut had, publiceerde Wolbers het alsnog. In 1899 institueerde hij een gemeente te Fremont (Michigan).

Op 15 augustus 1904 werd ds. Wolbers door een gemeente te Kalamazoo (Michigan) voor de derde maal beroepen. Deze gemeente had in 1903, na het overlijden van haar predikant H.H. Dieperink Langereis, besloten om het christelijk gereformeerde kerkverband te verlaten en op zichzelf te gaan staan als Vrije Nederduitsche Gereformeerde Gemeente (Free Nederduitsche Reformed Congregation). Na een bezoek van zijn opvolger te Grand Rapids, ds. C. Pieneman, en zijn ouderling A. van Dijke, met als doel om tot een vereniging te komen van Kalamazoo met de Nederlandsche Gereformeerde Gemeenten (Netherlands Reformed Congregations), kwam het tot een samengaan op 19 mei 1909. Daarmee kwam ook ds. Wolbers weer in de Gereformeerde Gemeenten terecht.

In september 1909 vertrok ds. Wolbers naar Enkhuizen, waar hij op 8 oktober bevestigd werd door ds. A.H. Geerts met als tekst Exodus 33: 15. Zondag 10 oktober deed ds. Wolbers zijn intrede met 2 Korinthe 4:5.

Op de eerste kerkenraadsvergadering van 13 oktober overhandigde hij de door ds. C. Pieneman opgestelde attestatie en besloot de kerkenraad, aangezien de overtocht duizend gulden had gekost, hem een gift van tweehonderd gulden te overhandigen.

Naast het dienstwerk in zijn eigen gemeente preekte en catechiseerde ds. Wolbers in Andijk. In 1910 institueerde hij een gemeente in Genemuiden. In 1911 keerde hij zich tegen een eventuele kerkelijke vereniging met ds. W. Hendriksen en diens gemeente te Amsterdam en op 1 maart 1916 bewilligde hij in een verzoek van zijn vorige gemeente te Doetinchem om consulent te worden.

Tot kort voor zijn sterven was hij actief in zijn dienstwerk. Op eerste kerstdag 1921 preekte hij nog over Lukas 2:13, 14, maar diezelfde avond werd hij ernstig ziek. Volgens ds. Driessen in de 'Levensbijzonderheden' heeft hij 'in zijn ziekte niet gesproken dan tot enkele vrienden en tot zijn vrouw, over de zalige en hemelse verwachting.'

Ds. Gerrit Jan Wolbers overleed op 11 januari 1922 in zijn woonplaats Enkhuizen. Op de begrafenis werd onder anderen gesproken door de oefenaars L. Wijting, C. den Hertog, A. Spijkhoven en B. Toes en door ds. D. Driessen. Deze predikant kwam op 13 oktober 1925 met het verzoek bij de kerkenraad om te komen tot een uitgave van door ds. Wolbers nagelaten geschriften. Die stemde ermee in, zodat niet lang daarna het boekje Drietal preken kon verschijnen.

WUST, Willem Coenraad (1807-1886)

Willem Coenraad Wust was op 12 augustus 1807 in Utrecht geboren.

Willem Vomhoff en Coenraad Ontijd waren getuigen toen de boreling op 23 augustus in de Evangelisch-Lutherse Gemeente in de Domstad werd gedoopt.

Willem Coenraad werd geboren in het gezin van Andries Wust en Catharina Ontijd. Andries (overleden te Medemblik op 6 november 1827) was in Anspach in de Duitse staat Beieren geboren. Diens vader, Adam Wust, was daar overleden, maar Andries' moeder, Anna Margaretha Nuysen, stierf in Medemblik.

Catharina Ontijd werd op 6 augustus 1769 gedoopt in de Hervormde Gemeente van Schellinkhout, ten oosten van Hoorn. Haar ouders, ds. Rudolphus Ontijd en Johanna van der Ham, overleden te Naaldwijk.

Het gezin Wust verhuisde van Utrecht naar Medemblik, waar vader Andries werk vond op de marinewerf. Zoon Willem werd daar smidsleerling. Hij wilde echter weleens wat meer van de wereld zien en werd op 21 juni 1824 matroos. Drie jaar later probeerde hij onder zijn contract uit te komen, maar pas eind 1830 liet de marine hem gaan. Hij had op vijf verschillende schepen gediend.

Vervolgens werkte de jonge Wust als smid op de Rijkswerf in Den Helder. In 1836 kwam hij krachtadig tot bekering. Hij vormde een gezelschap, waaruit in juni 1840 een Gereformeerde Gemeente onder het Kruis groeide. Het groepje kreeg het zwaar te verduren. Talloze keren werd een samenkomst verstoord door een volksooploop voor het huis. 'Overal werd ik met modder en stenen nagegooid, aan mijne woning deden ze allerlei baldadigheid en lieten geen glas heel. Soms bestormden ze mijn deur en wilden me uit het huis scheuren. Ze kwamen in benden aanschreeuwen en konden ze niet doorstormen, omdat de ingang met toehoorders verstopt was, dan vlogen ze als wilden tegen de ramen op', schreef hij later in zijn autobiografie.

Inmiddels was Wust op 11 april 1840 oefenaar geworden en in hetzelfde jaar bevestigde ds. A. Flier hem op 13 december tot predikant. Deze plechtigheid had plaats in Fliers gemeente in Woerden.

In Den Helder preekte ds. Wust in een stal, staande naast de koeien. 'Op lange planken zat het volk op de kale aarde, zonder vloer en geen zolder boven de hoofden; maar de Heere werkte krachtig onder ons in het bekeren van de ruwste zondaren en de reeds bekeerde bekommerden in hun geloof te verzekeren.' De gemeente groeide snel. Vrijwel elke maand preekte ds. Wust ook een zondag in Krabbendam, waar hij in 1841 een gemeente institueerde.

Met zijn vrouw, Helena Voet, vertrok de predikant in maart 1846 naar Giessendam. Het was alsof hij 'uit den zomer in den winter' kwam. In Giessendam 'ging ik de woestijn in.' Zijn gemeenteleden dachten volgens hem dat ze alles al wisten en van hun dominee niets meer hoefden te leren. Het jaar daarna werd hij met die gemeente ook nog buiten het kerkverband gezet, na conflicten met ds. C. van den Oever en ds. W.H. van Leeuwen.

In 1848 ging ds. Wust met een deel van zijn gemeente naar Amerika. Het was geen aangename reis en in Amerika werd het niet veel beter. Hij stichtte een zelfstandige gemeente in Low Prairie bij South Holland, twintig mijl van de stad Chicago. In Low Prairie wachtte geen statige pastorie, maar 'hier bouwde ons volk een kerk en voor mij een ellendige woning, die mijn treur- en kermhuis werd.'

Voor treuren en kermen was alle reden, want veel gemeenteleden kwamen in het nieuwe land helemaal in de ban van geld en goed. De pastorie 'was slechts een klein,

ruw vertrek van dunne planken, waar men door de reten den dag kon zien, en stond midden in open prairie, zodat er de wind met volle kracht van alle kanten tegen aan waaide en des nachts liepen de wolven rondom mijn huis te huilen en in 't eerst moest mijn vrouw buiten in een gat in den grond stoken, daar de slangen rondkropen, die er in menigte waren.'

Eind mei 1850 keerde ds. Wust terug naar zijn vroegere arbeidsveld in Giessendam. Hij ervoer het beroep als een gebedsverhoring. Er wachtte hem echter opnieuw een tegenvaller, want de gemeente had er 'een verbazende omkering' ondergaan. Onder invloed van een andere prediker waren de Giessendammers 'volbloedig Antinomiaan' geworden en daarin waren zij bepaald onverzettelijk. De dominee moest hen ook maar niets vertellen, want zelf hadden ze veel meer ondervinding en licht. Het bezorgde hem slapeloze nachten. Uiteindelijk moest de kerkenraad de leraar eervol ontslag verlenen, omdat men zijn traktement niet meer kon uitbetalen.

In 1851 waren ook zijn toenaderingspogingen tot de Kruisgemeenten mislukt, het kerkverband dat hem vier jaar eerder had uitgeworpen. Toch verbeterde de verhouding, zodat deze gemeenten hem een attest van aanbeveling meegaven toen hij in juni 1854 weer naar Amerika ging. Het was zijn bedoeling om zich opnieuw in de buurt van South Holland te vestigen. Daar wachtte geen geestelijk arbeidsveld, maar hopelijk wel een stukje land waarop hij kon gaan boeren.

Zover kwam hij echter niet. Terwijl hij op een zaterdag in Buffalo wachtte op het vertrek van de stoomboot die hem over de Grote Meren naar de staat Illinois zou vervoeren, kreeg hij in zijn logement bezoek van een ouderling en een diaken van de plaatselijke Hollandsche Gereformeerde Kerk (HGK). Zij nodigden hem uit om de volgende dag in hun midden voor te gaan. Ds. Wust ging mee, preekte drie zondagen en aanvaardde vervolgens het beroep dat de gemeente op hem uitbracht. Zo bleef hij twee jaar in deze stad aan de grens met Canada. Hoewel zijn ordening als kruisgezind predikant niet erkend werd, werd hij in de HGK toch vlot toegelaten. Een commissie van de classis Geneva kwam naar Buffalo om hem daarvoor te examineren.

Ds. Wust behoorde veertien jaar tot de HGK. In 1856 leidde zijn weg naar de veel grotere gemeente in Rochester, een stad waar veel Nederlandse immigranten na aankomst in Amerika tijdelijk verbleven. Acht jaar later trok de predikant naar het zuiden. De volgende vijftien jaar diende hij de gemeente van Lodi in de staat New Jersey. Net als tijdens de laatste jaren in Rochester liet hij in Lodi veelvuldig zijn afkeuring horen over de liberalisering en veramerikanisering van de Hollandsche Gereformeerde Kerk. In de preken van ambtgenoten bespeurde hij steeds meer oppervlakkigheid en hij verzette zich tegen de 'vrolijke trarara' tjes en hupsa' s' waaruit veler geloofsleven leek te bestaan.

Van Wusts hand verscheen de ene brochure na de andere. Bij de synode diende hij een klacht in over de aantasting van de verkiezingsleer. In de omgeving van Lodi kwamen studenten preken die onder meer zeiden dat 'van Adams geslacht er meer zalig dan verdoemd zouden worden en dat de verkiezing geen noodzakelijk leer- en geloofsstuk was, en daarbij hield men 's Heeren Avondmaal met ongereformeerden.'

Fel trok ds. Wust in 1867 van leer tegen de naamsverandering van zijn kerk. Bij de synode diende hij een protest in. Zijn geschrijf werd echter 'heftig en onzinnig' genoemd.

Na schorsing kwam ds. Wust met zijn gemeente buiten het kerkverband te staan. In zijn autobiografie schreef hij: 'In 't begin van 't jaar 1868 heeft de Classis (Paramus) mij en mijn kerkenraad in onze ambten geschorst zonder eenige reden te geven, noemende ons in dien schorsingsbrief "lieve broeders". Mijne gemeente verwierp zulk

een schorsing en protesteerde tegen die Classis. De censurering van een Diaken om ongeoorloofde omgang met eens andermans vrouw, zijne wraakneming tegen ons door met de Classis samen te spannen om ons te verwoesten of om het mij benauwd te maken en te verdrijven, het inbreken van ons kerkgebouw op last van een Commissie van de Classis, het trekken voor de rechtbank, de eindelijke ontneming van 't kerkgebouw en goederen, dit alles is te lezen in mijne Kerkgeschiedenis, die ik in 't licht gegeven heb in het jaar 1876; waarin ik onder anderen verslag geef dat er 40 leden van ons afscheidden en door de Afscheidenen aangenomen zijn, dat wij weer eene kerk bouwden en tot rust kwamen enz.'

In 1869 werd ds. Wust benaderd door de Ware Hollandsche Gereformeerde Kerk, met het verzoek zich bij hen aan te sluiten, maar daartegen had hij enkele bezwaren. Het feit dat zijn vroegere tegenstander uit de Kruisgemeenten in Nederland, ds. W.H. van Leeuwen, inmiddels de WHGK in het naburige Paterson diende, zal er ook niet vreemd aan geweest zijn.

De gemeente van Lodi bleef bijna negen jaar op zichzelf staan. Daarna kwam het op 8 januari 1877 tot vereniging met geestverwanten in Grand Rapids, waar hij C. Vorst als predikant bevestigde. Het kerkverband dat toen ontstond, de Netherlands Reformed Congregations (Nederlandse Gereformeerde Gemeenten - NRC), groeide uit tot de huidige zusterkerken van de Gereformeerde Gemeenten.

Ds. Wust diende de NRC in de jaren 1877-1879 en 1881-1884. In de tussenliggende twee jaar was hij weer even in Nederland, ditmaal om de Bakkeriaanse gemeente van Nieuw-Beijerland te dienen als 'herder in het achtergebleven schaapskooitje van Ledeboer, die nog ouderwets gereformeerd zijn en stijf en stug staan tegenover Beëlzebub.'

Het liep op een teleurstelling uit. 'Geen knoop van Ledeboer is op Nieuw-Beijerland te zien', concludeerde hij. 'Want de hoogmoed zag ik ten top, Sabbathschending door te wandelen, de volwassen jongens in kroegen en biljarten, met de pols eenden jagen en stal uitmesten enz., nl. niet zoo van allen, maar van de voornaamsten, ook van mijn Kerkenraad.'

Na allerlei geharrewar, waarbij hij in 1880 zelfs nog emeritaat aanvroeg, kwam een beroep van zijn vorige gemeente als een uitkomst.

Toen hij zijn kerkenraadsleden meedeelde dat hij het aannam, zag hij 'een gloed van blijdschap' op hun gezicht.

Zo verliet de 73-jarige predikant de pastorie aan de Voorstraat en trok hij na twee jaar en twee maanden weer de oceaan over. Op 3 april 1881

preekte hij afscheid, op 7 mei vertrok hij uit Rotterdam en op 19 mei arriveerde hij in Amerika, waar hij met blijdschap ontvangen werd. Ds. C. Vorst bevestigde hem in Lodi. Daar waren in de vacante periode verscheidene dingen gebeurd: 'Het stoffelijke der gemeente was aangewonnen met een consistorie en fiksche pastorie en van de Ouderlingen bemerkte ik aanwas in 't geloof.'

De tweede periode in Lodi duurde maar kort. De gemeente had verscheidene leden die in Passaic woonden. De afstand naar de kerk was voor hen nogal groot en daarom vormden ze op 12 september 1883 een nieuwe gemeente, bestaande uit 32 leden en 71 doopleden. Ds. Wust had daarbij de leiding. Kort daarop institueerde hij de gemeente, waarbij hij vier ambtsdragers bevestigde. Zelf werd hij er op 5 oktober beroepen en dat beroep nam hij aan.

Hij preekte in Passaic driemaal per zondag en kreeg daarvoor dan zes dollar. Nadat de gemeente eerst in woningen bijeengekomen was, werd een kerkje gehuurd.

Reeds op 18 juni 1884 werd de 58-jarige oefenaar H. Meijerink in Passaic beroepen.

Ds. Wust examineerde hem 1 augustus en leidde twee dagen later de

bevestigingsdienst. Zelf ging ds. Wust op 6 augustus met emeritaat. Gedurende drie dagen had Passaic dus twee predikanten.

Ds. Wust keerde terug naar Nederland, waar hij op 10 mei 1885 voet aan wal zette. Hij mocht zijn 45-jarig ambtsjubileum nog beleven en is op 18 november 1886 op 79-jarige leeftijd te Amsterdam overleden.

Geschriften

De noodige waarschuwing aan allen vereerders van God en Christus, verklaart volgens 2 Corinthe 2:17 uit naam en ten behoeve van de Oude Gereformeerde gemeente in Nederland, Amsterdam 1841.

Protest tegen de algemeene synode der Holl. Ger. Kerk in Amerika, wegens het wegnemen van haar naam, Lodi (New Jersey, V.S.) 1867.

Beschouwing van Zion, z.p. 1870.

De weegschaal van kerk en leeraren, in vier en twintig avondgesprekken, z.p. 1873.

Geen alliantie te New York, maar de verkiezing Gods is waarheid, bewezen door W.C. Wust (...), Lodi (V.S.) 1874 en Voorburg z.j. (1880).

Twaalfjarige kerkgeschiedenis..., 1876 of 1877.

liet I ontdekt de duisternis, het leven wijst den dood aan en de oprichting verklaart den ral, bewe7,cii door W.C. Wust, Bedienaar van Gods Woord in de Holl. Gereform. Kerk te hul i, New Jersey, Voorburg 1879.

Mijn twee en veertig jarige loopbaan in de kerk Gods, tevens als een verantwoording aan het levendig volk pan God, Holland (Michigan, V.S.) 1882.

Alleen in Gods. Kerk de Zaligheid geopenbaard, bewezen in de geschiedenis en praktijk door W.C. Wust, emeritusleraar in de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente te Noord Amerika. (Niet gepubliceerd manuscript, mei 1885, aanwezig in archief Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt te Kampen.)

Literatuur

H. Beets, De Chr. Geref. Kerk - Zestig jaren van strijd en zegen, Grand Rapids 1918, blz. 44, 122-123, 126.

H. Beets, 'Gegevens omtrent Ds. W.C. Wust'. In: De Saambinder, 9 maart 1933.

F. Tollenaar, Een eeuw kerkelijk leven van de Gereformeerde Kerk te Den Helder, Kampen 1940, blz. 7 e.v.

'Ds. W.C. Wust (1807-1886)'. In: Kerkelijk Jaarboekje der Gereformeerde Gemeenten, 1949, blz. 108-111.

F.L. Bos, 'Willem Coenraad Wust - Dominee in buitengewone dienst'. In: Enigheid des Geloofs, najaar 1951.

F.L. Bos, Kruisdominees, Kampen 1953, blz. 55-80.

100th anniversary of the First Netherlands Reformed Congregation - 1870-1970, z.p. (Grand Rapids, V.S.), z.j.

H. Hille, 'Een tweede predikant in de 'Bakkeriaanse Gemeenten'. In: De Hoeksteen, 1 le jg., no. 4, 1982.

C. de Jongste, Klacht en Jubel - Facetten uit de 'kleine kerkhistorie' rondom Ds. Nicolaas Hendrik Beversluis (1850-1931), Zwijndrecht 1983, blz. 64-70, 78, 362. (M. Dekker,) Not consumed - Commemoration of the 100th anniversary of the Clifton, New Jersey, Netherlands Reformed Congregation, 1883-1983, z.p. (Clifton, V.S.) z.j. Joh. de Haas, Gedenkt uw voorgangers, deel I, Haarlem 1984, blz. 296-299.

J.H. Kalle, Naar Beth-El!, Herkingen 1984, blz. 82-88.

H. Florijn, Ds. Daniël Bakker - Zijn leven, opvolgers, gemeenten, brieven,

Zwijndrecht

1985, blz. 59-66, 166, 167, 180, 195, 238-262, 271, 344.

L. Vogelaar, 'Introduction'. In: A. Vogelaar-van Amersfoort, 'Forget not all His benefits, St. Catharines (Canada) 1987.

Mededelingen city historian (stadsarchivaris) R. Rosenberg-Naparsteck te Rochester (V.S.), juli en september 1988.

L. Vogelaar, 'Willem Coenraad Wust, vader van een kerkverband'. In: Gezinsgids, 30 november 1989.

J. Grin, 1840-1990. Gereformeerde Kerk Den Helder, Den Helder 1990, blz. 5-14. H. van der Weyde en H.W. van Egmond, 1840-1990. Anderhalve eeuw Gereformeerde Kerk Den Helder, Afscheiding Doleantie, Vrijmaking, Den Helder 1990.

T. Hibma (red.), 1841-1991. Gereformeerde Kerk Krabbendam, Krabbendam 1991, blz. 3-8.

J.H. Soepenbergh, Een nieuwe haven - Voorgeschiedenis, ontstaan en opbouw van het afgescheiden kerkelijk leven in Den Helder (doctoraalscriptie), Kampen 1997.

L. Vogelaar, Een gedenksteen opgericht - Facetten uit de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeenten in Noord-Amerika, Houten 1998, reg.

L. Vogelaar

ZON, Arie van (1877-1956)

Arie van Zon werd geboren op 14 juni 1877 te Sliedrecht, als zoon van Johannes van Zon en Guurtje de Ruijter. Hij trouwde op 21 november 1896 met Jannigje Dubbeldam, geboren op 27 april 1876. Van Zon werd ouderling in de Gereformeerde Gemeente te Dordrecht. Als hij leedienst hield, sprak hij als toepassing nogal eens een eigen stichtelijk woord. Hierover werd hij tot de orde geroepen door de classis. Toen Van Zon geen gehoor gaf aan de vermaning, kostte het zijn ambt en werd hij afgezet.

Van Zon ging nu voor in vrije samenkomsten en evangelisaties. Te Kralingseveer sprak hij in een bijgebouw van het gemaal "Prins Alexander" aan de Schaardijk. In 1930 bevestigde ds. D.C. Overduin, die predikant was van de Gereformeerde Gemeente in Hersteld Verband te Giessendam, Van Zon tot predikant. Ook werden er twee ouderlingen bevestigd. In 1931 werd een kerkje in gebruik genomen.

Pogingen tot aansluiting bij het meer bestendig kerkverband van de Oud Gereformeerde Gemeenten waren alle vergeefs. In 1942 ontstond een ingrijpend conflict rond zijn persoon, wat tot zijn afzetting leidde. Enige maanden later vertrok hij naar een vrije samenkomst te Hilversum.

In het midden van de jaren veertig had ds. Van Zon goede contacten met ds. J. van Welzen, die probeerde wat vrije voorgangers om zich heen te verzamelen en een kerkverbandje op te richten onder de naam Nederduits (of: Nederlands) Gereformeerde Gemeenten. Toen ds. Van Welzen op 8 augustus 1946 de Scheveningse oefenaar W.G. Kruithof tot predikant bevestigde, was ook ds. Van Zon daarbij aanwezig.

Op 15 augustus 1946 werd te Gouda een kerkelijke vergadering gehouden van vrije sprekers. Ds. Van Zon leidde de bidstond, die daaraan voorafging.

Op 15 oktober van datzelfde jaar werd door twaalf zelfstandige voorgangers opnieuw in Gouda vergaderd, nadat de bidstond was geleid door ds. Van Welzen, ds. H. van der Veen en ds. L. de Voogd. Wellicht is dit de vergadering geweest, waaruit voor korte tijd (een aantal maanden) een samenwerkingsverband ontstond tussen de zeven overblijvers: ds. Van Welzen, ds. Van der Veen, ds. Van Zon, ds. A.P. Lucas, ds. Th. Woudwijk, ds. Kruithof en ds. De Voogd. De predikanten uit respectievelijk Gouda, Groningen, Hilversum, Monster, Rotterdam, Scheveningen en Vlaardingen besloten op geregelde tijden te gaan vergaderen. Nog vóór de zomer van 1947 was van de samenwerking niets meer overgebleven.

Rond 1950 probeerde ds. Van Zon opnieuw tot de Oud Gereformeerde Gemeenten te worden toegelaten, maar hij werd herhaaldelijk afgewezen. Vanaf april 1953 sprak hij evenals de heer T. Kroon regelmatig in een vrije groep te Monster, die vakant was na het vertrek van ds. A.P. Lucas. Op 4 juli 1953 nam ds. Van Zon een beroep aan van deze gemeente. Na enkele weken verhuisde hij naar Monster. Omdat ds. Lucas door omstandigheden de bevestiging van ds. Van Zon niet kon verrichten, werd deze plechtigheid steeds maar weer opnieuw uitgesteld.

Op 12 juni 1955 werd hij aan de gemeente Monster verbonden als herder en leraar door ds. Luitjes, die een preek hield over 2 Korinthe 5 vers 20.

Ds. Van Zon hield zijn intrepreek over Mattheüs 14 vers 16.

Op 30 juni 1955 trad ds. Van Zon met de gemeente Monster toe tot een kortstondig samenwerkingsverband met ds. F. Luitjes en de gemeenten Schiedam en Den Helder. Op 26 juli 1955 herdacht de predikant met een preek over Psalm 31:9, dat hij 25 jaar in het ambt stond.

Ds. Van Zon overleed op 8 maart 1956. De begrafenis, die plaatsvond op 12 maart,

werd geleid door H. van Ek. Verder werd nog het woord gevoerd door de voorgangers T. Kroon en J. Schinkelshoek.

Literatuur

L. Nieuwland, In ruimte gesteld, Dordrecht 1980.

H.M. Stoppelenburg, Kerkhistorische Kroniek, jg. 6, blz 9, jg. 7, blz. 15-17, jg. 9, blz. 12, 25.

H. Hille en J.M. Vermeulen, In de schaduw van het kerkelijk leven. De geschiedenis van de kleinste kerkverbanden binnen de gereformeerde gezindte in de twintigste eeuw, reg. Kampen 1995.

A. Bel

... **Ds. Zwijnenburg** verbond zich aan de gemeente met een preek naar aanleiding van de woorden uit Kolossenzen 1:25 en 26.

Het kerkverband van de Christelijke Gereformeerde Gemeenten, waarvan de gemeente van Gouderak deel uitmaakte, viel in het midden van de zestiger jaren uiteen. De meeste gemeenten sloten zich successievelijk aan bij de Oud Gereformeerde Gemeenten (Urk, Werkendam, Den Helder en Vlaardingen). De gemeente van Gouderak daarentegen bleef zelfstandig. Wel heeft ds. Zwijnenburg een samenspreking gehouden met de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, maar tot een aansluiting bij dat kerkverband kwam het niet.

Enkele jaren later nam ds. Zwijnenburg het initiatief tot het georganiseerd bijeenkomen van kerkenraden van vrije gemeenten. De bedoeling daarvan was niet zozeer het vormen van een nieuw kerkverband als wel het onderhouden van onderling contact en het verlenen van onderlinge bijstand. Tot in het begin van de tachtiger jaren (1982) kwamen geregeld bijeen vertegenwoordigers van de Vrije Gereformeerde Gemeente te Giessendam, de Oud Gereformeerde Gemeente te Rijssen (ds. H.A. Vosman), de Oud Gereformeerde Gemeente te Wijk en Aalburg (ds. C. de Jonge), de Vrije Hervormde Gemeente te IJsselmuiden (ds. A. Kot), de Christelijke Gereformeerde Gemeente te Gouderak (ds. H.J.C.H. Zwijnenburg) en in later jaren de Vrije Hervormde Gemeente te Werkendam (ds. G. Overduin).

In de periode na 1970 kreeg ds. Zwijnenburg enige bekendheid door de uitgave van een door hem geredigeerd maandblad, *De Roepstem*. Ook verschenen er een aantal prekenbundels van zijn hand. Verder was de predikant uit Gouderak oprichter van de Stichting tot handhaving van de Staatkundig Gereformeerde beginselen in de S.G.P., waarvan hij van 1979 tot 1982 voorzitter was.

Ondanks enkele beroepen naar vrije gemeenten (Werkendam 1963, Kampen 1966 en 1969 en Den Haag 1977) bleef hij aan de gemeente van Gouderak verbonden. Nadat hij op 20 juni 1982 aldaar een herdenkingsdienst had gehouden ter gelegenheid van zijn twintigjarige ambtsbediening in die gemeente, ontstond er in de daaropvolgende week een conflict rond zijn persoon.

Ds. Zwijnenburg vertrok daarop uit Gouderak en vestigde zich vervolgens te Driebergen. Vanuit deze plaats diende hij vanaf 1983 de Vrije Hervormde Gemeente te Linschoten. De laatste keer dat hij te Linschoten voorging in de dienst des Woords was op zondag 15 januari 1984. Hij sprak toen naar aanleiding van Jozua 34:15 over Zondag 49 van de Heidelbergse Catechismus. Het was de 7426^e keer, dat hij het Woord bediende. Ds. Zwijnenburg overleed op 6 februari 1984 in een ziekenhuis te Zeist.

Na een rouwdienst in de Christelijke Gereformeerde Kerk te Driebergen, waarin voorgingen de Oud-gereformeerde predikanten E. du Marchie van Voorthuysen en M. van de Ketterij, vond op zaterdag 11 februari de bijzetting in het familiegraf plaats op de Eerste Algemene Begraafplaats Soestbergen te Utrecht.

ZWOFERINK, Gerrit Jan (1909-1964)

Gerrit Jan Zwoferink werd op 1 april 1909 in Rijssen geboren. Zijn ouders waren Mannes Zwoferink en Justina Augusta van den Berg. Zij voedden hun zoon nauwelijks godsdienstig op en van enige kerkgang was aanvankelijk geen sprake.

Na de lagere school bezocht te hebben, werd Gerrit Jan werkzaam in de textielindustrie. Toen hij ongeveer twaalf jaar oud was, overleed zijn vader. Het maakte diepe indruk op de jongen en het was het begin van een ommekeer. Van toen af bezocht hij de diensten van oefenaar L. Wijting. Ook kwam hij in gezelschappen.

Over het begin van zijn ambtelijke loopbaan sprak Zwoferink in een herdenkingsdienst naar aanleiding van zijn 25-jarige ambtsbediening. Daarin deelde hij mee hoe hij, na tot bekering gekomen te zijn, voorganger wilde worden. Hij studeerde korte tijd maar toen gebood God hem - aldus Zwoferink - om de hoeken weg te slingeren. Daarop werd contact gezocht met ds. L. Boone, onder wiens leiding de weg tot het oefenaarschap geëffend werd. Enige tijd daarvoor was Zwoferink op 15 september 1933 in het huwelijk getreden met Johanna Berendina van Dijk (1901-1979).

Zwoferinks eerste gemeente was Bolnes. Hier is hij ongeveer een jaar gebleven. Rond augustus 1936 vertrok hij naar Ederveen. Hier kwam het na enige tijd tot een breuk met zijn kerkenraad; ook met de Oud Gereformeerde Gemeenten van ds. Boone brak hij. Zwoferink stapte over naar de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten en een deel van de gemeente te Ederveen volgde hem. Door de federatiedominee J. van 't Hoog van Utrecht werd hij als predikant bevestigd.

In 1941 volgde een beroep van de Oud Gereformeerde Gemeente te Kampen. Zwoferink nam het aan en hij werd op 21 december 1941 bevestigd door ds. J. van 't Hoog en zijn voorganger te Kampen, de emeritus-predikant C. de Jonge. De laatstgenoemde stelde de drie vragen uit het formulier van de bevestiging. Toen ds. De Jonge overleden was, leidde ds. Zwoferink de begrafenisdienst.

In het begin trok de prediking van ds. Zwoferink in Kampen veel volk. Later rezen er conflicten tussen de predikant en de rest van de kerkenraad vanwege zijn levenswandel. Het kwam daarnaast in 1946 tot een breuk tussen Zwoferink en een groot deel van zijn gemeente aan de ene kant en de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten aan de andere kant. Een deel van de gemeenteleden die Zwoferink niet volgden, ging apart staan en stichtte een vrije Oud Gereformeerde Kerk.

Uit de notulen van de gemeente te Kampen blijkt verder dat de problemen nog niet opgelost waren. Opvallend is verder het groot aantal keren dat ds. Zwoferink in de vijftiger jaren de kerkenraadsvergaderingen verzuimde. Het kwam tenslotte zover dat hij op zondagmorgen 5 februari 1956 zijn afscheid preekte en zich als predikant losmaakte van de Oud Gereformeerde Gemeente. Een deel van de kerkenraad en een klein deel van de leden volgde hem. Men vergaderde enige tijd in het loge-gebouw, Boven-Nieuwstraat 36; later werd een kerkje in de Groenestraat 96 in gebruik genomen. De gemeente noemde zich Vrije Oud Gereformeerde Gemeente en is door ds. Zwoferink tot aan zijn dood gediend. Ook in andere gemeenten bleef hij wel spreken.

Gerrit Jan Zwoferink overleed op 15 mei 1964 te Kampen. Op 20 mei 1964 werd hij in IJsselmuiden begraven. Sprekers waren ds. E. du Marchie van Voorthuysen, de hervormde predikant J.T. Doornenbal, ds. A. de Reuver en ouderling David Hage.

De toespraken werden, samen met een preek van ds. Zwoferink over Simeon, in boekvorm uitgegeven.